

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Sanderi Angli Doct. Theol. De Origine Ac
Progressv Schismatis Anglicani Libri Tres ...**

Sander, Nicholas

Coloniæ Agrippinæ, 1610

Liber Primus. De causis & origine Schismatis per Henricum octauum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-64680](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-64680)

I
DE SCHISMATE
ANGLICANO PER
HENRICVM INCHOATO.
LIBER PRIMVS.

DVM rebus Imperij Maximilianus Augustus, Hispanicis, Ferdinandus & Elizabetha Catholici Reges, Anglicanis, Henricus septimus præffet, præclarè cum orbe Christiano actum videbatur. Nihil enim Maximiliano Imperatore, seu bello seu pace illustrius: nihil Catholicis Principibus in utroque genere foelicius: nihil Henrico septimo aut fortius aut prudentius, qui omnibus bellis victor, omni opum genere affluebat.

Iam superstitio Mahometana, per Ismaëlis Sophi, ex Assumcassani filia nati, nouam interpretationem, quam occupati Persici Regni maiestas commendatiorem populo reddidit, in varias sectas abibat. Iam Saraceni, post Bœticam octingentis ferè annis possessã, tota Hispania exterminabantur. Iã nouus Orbis Principibus Christianis, ex infinita Dei misericordia patefactus, Christi Euangelio parere coeperat, Lusitanis versus Meridiem. Hispanis versus Occidentem, ex Alexandri Papæ sexti auctoritate, tam sui Regni, quàm Christianæ fidei gloriam propagantibus. Quæ res dum foelici cursu progredierentur, anno ab incarnatione Iesu Christi Millesimo & quingentesimo, inter potentissimos Henricum

*Status rerũ
circiter an-
Dom. 1500.*

*Schisma in-
ter Maho-
metanos.*

Nouus orbis.

*Anno Do-
mini. 1500.*

A

Septimum

De Schismate Anglicano

*Nuptia Ar-
thuri &
Catharina.*

*Anno Do-
mini 1501.*

Septimum Angliæ, itemque Ferdinandum & Elizabetham Hispaniæ Reges, actum, annoque sequente, transactum est; ut Arthurus maior natus filius Henrici septimi, Catharinam Catholicorum Regum filiam, locupletissima dote, constituta, in uxorem acciperet. Nuptiæ Londini, apud Ecclesiam S. Pauli celebratæ sunt, 18. Calendas Decemb., qui dies apud Anglos, D. Erchenvaldo sacer esse consuevit. Principes summa nocte ad thalamum solenni ritu deducti sunt. Ceterum Henricus septimus de medicorum consilio cauerat, ut grauis quædam matrona in eodem cum illis thalamo sociata, videret, ne carne coniungerentur, eò quòd Arthurus decimum quintum ætatis annum vix dum attingens, ex lento præterea morbo laboraret, cuius tabe post quintum mensem confectus, ex hac vita migravit.

*Anno Do-
mini 1502.*

*Sponsalia
Catharina
ad Henrico.*

Mortuo iam Arthuro, cum Catholici principes filiam suam repererent, noua nuptiarum conditio ab Henrico septimo proposita, & post maturam deliberationem, à Regibus Catholicis accepta est, ut impetrata Summi Pontificis legitima dispensatione, Catharina Henrico Arthuri Principis fratri duodecimum ætatis annum agenti desponderetur. Causa domi primum per vtriusque regni Theologos & Iureconsultissimos viros, an fieri honestè posset, examinata; deinde, cum de iure constaret, per vtriusque Regis legatos relata est, primum ad Alexandrum sextum, deinde ad Pium tertium. Sed cum vterque prius vita, quam hoc negotio defunctus esset, demùm Iulius Papa secundus, adhibitis in consilium doctissimis viris, ob pacis inter tanta regna

ta regna confirmanda publicum bonum, iuris
humani, quod solum obstabat, vinculū, in hac
quidem causa locum nō habere declaravit, &
nuptias contrahendi veniā potestatemq; fecit.

Nam diuinum ius, quod sacris literis confi-
gnatum extat, adeo his nuptijs non obstare
Theologi asseriebant, vt siue status naturæ spe-
ctetur, Iudas Patriarcha iusserit secundò geni-
tum suum Onan ad Thamarem primogenitis
fratris absq; liberis defuncti vxorem ingredi,
vt semen fratri suo suscitaret: siue Mosaica lex
consultatur, id ipsum fratri superstiti, etiam sub
infamiae poena, præceptum reperitur: fieri
autem non potuisse, vt Deus qui legem natura-
lem totius naturæ humanæ perpetuam comi-
tem, imò ducem & regulam esse voluerit; ean-
dem in vlllo vnquam, nedum in ipso naturæ sta-
tu, violari, non solum permitteret, sed etiam
iuberet. Hoc enim perinde videri, ac si naturā
ab ipso ita conditam, vt nunquam mutaretur;
tamen ipse mutaret ac dissolueret sibi que ipse
ea ratione contradiceret, ac seipsum negaret.
Quod cum a Deo alienissimum sit, nihil cer-
tius credendum, quàm quod superstitis fratris
nuptiæ cum alterius fratris absque liberis de-
functi vxore contractæ, nullo modo legi æter-
næ aut naturali repugnent, sed tantum impo-
sititiæ & ecclesiasticæ, cuius ex iusta causa re-
laxatio penes Pontificem Romanum sit.

Nam turpitudinem vxoris fratris quam re-
uelari lex verat, partim in hoc matrimonio re-
ipsa nullā fuisse, quoniā Arthurus Catharinam
vxorem nunquā cognouerat; partim, si qua for-

*Nuptiæ
Catharinæ
cum Henric
co iure diui-
no non pro-
hiberi.
Gen. 38.*

*Deut. 25. 5
Ruth. 3. 3 4*

2. Tim. 2.

Leuit. 18.

tan specie tenus extitisset, tūm per mortem
Arthurī iam dudū esse sublatam: tūm præter-
ea, etiāsi post mortem eius adhuc perseverare
posset, nō tantam esse, quin publico pacis bo-
no satis abundeque cooperiatur & compense-
tur. Quæ omnia cū Theologi grauisimīs tam
scripturæ sacræ, quàm sanctorum Patrum te-
stimonij corroborassent, nec per totam Ec-
clesiam vel vnus quispiam vir qui contradice-
ret, in vlla natione quæ sub cælo erat, reper-
tus esset: sponsalia ob immaturam adhuc Hen-
rici ætatē, inter illum & Catharinam ineūtur.

Anno 1504.

Dum autem nuptiarum tempus expectaba-
tur, Elizabethæ Catharinæ mater in Hispania,

Anno 1509.

itemque Henricus Septimus in Anglia diem
suum obierunt. At Henricus Octauus, eximia
corporis forma præditus, in qua etiam Regiæ
Majestatis augusta quædam species elucebat,
iam decimum octauum ætatis annum ingres-
sus, cū nec ipse iudicij expers haberetur, nec
defuncti patris imperium ampliùs timeret,
quanquam semel dixisset se à nuptijs Cathari-
næ abstenturum, tamen re accuratiùs perpen-
sa, & dispensatione Pontificis in omnium op-
timatū conspectu publicè recitata, nullo mor-
taliū vel tantillum scrupuli opponente, de
totius consilij sententiā, Catharinam in vxor-

*Nuptia Hen-
rici & Ca-
tharina.*

Anno 1509.

rem, tertio nonas Iunij palàm accepit, ac die
Ioannis Baptistæ proximè subsecuto, non mi-
nus vxori, quàm sibi, regium diadema tum in-
genti omnium lætitiā imponendum curauit
apud celebre S. Benedicti Cœnobium, quod
Londino ad solis occasum adiacens Vestmo-
nasterium appellatur.

Genuit

Genuit Henricus ex Catharina filios tres, & *Anno 1510.*

duas filias, ex quibus maior natus filius (cui etiam Henrico nomen fuit) nono Post natiuitatem mense, è vita sublatus est. Cumque cæteri etiam non diu postquam nati erant, vixisset, sola Maria, anno septimo Henrici octavi apud Grenuicum duodecimo Calendas Martias in lucem edita, vtrique parenti superstes mansit.

*Nascitur
Maria ann
Dom. 1515.*

Fuit inter Henricum & Catharinam tum aliqua ætatis, tum longè maior morum dissimilitudo. Superabat illa virum ætate, ad summum quinquennio: moribus verò ampliùs quàm mille annis. Catharina surgebat media nocte, vt nocturnis religiosorum precibus interesset, manè hora quinta ornabat se quàm citissimè, nihil sibi temporis, præter hoc solùm in quo vestiebatur, perire dictitans. Sub regio vestitu, D. Francisci habitu (ad cuius tertium ordinem sese ascripserat) utebatur. Omnibus sextis ferijs & sabbathis ieiunabat, omnib⁹ B. Mariæ vigilijs solo pane & aqua viuebat, quartis & sextis ferijs peccata Sacerdoti confitebatur: Dominicis etiam sumebat Eucharistiam: officium Beatæ Virginis quotidie recitabat: sex horis continuis manè in templo sacris officijs vacabat: à prandio autem Sanctorum vitas, ancillis etiam astantibus, ad duas ferè horas legebat; inde templum repetens, ibi ferè manebat vsque ad horam cœnæ, quam sumpsit longè parcissimã. Orabat semper flexis genibus, absq; puluinari, aut alia quapiam re inter ipsam & pauimētum interiecta. Quis iam mireretur, si tam sancta scemina, maiori quodam tribulationis igne probanda fuit, vt virtutum

*Catharina
mores & in-
stituta.*

eius odor in totum orbem Christianum facilis diffunderetur?

Henricus
maiores.

Henricus interim omni luxu diffuens, ex ipsius regine ancillis, nunc duas, interdum tres, concubinarum loco habebat: ex quarum vna, cui nomen fuit Elizabethæ Bluntæ, genuit filium, quem Richmundiæ Ducem creauit. Admi-

Maria sancte
educatur
regni haeres
declara-
tur.

rabatur quidem vxoris sanctitatem, sed deteriora consilia & instituta sequebatur. Mariam vero filiam regio splendore educatā, & in disciplinam nobilissimæ sanctissimæque foemine Margarete Edouardi regis quarti ex fratre neptis, Reginaldi Poli matris traditam, declarauit Britannorum seu Vvallorum Principem, qui populus & insulam primū occupauit, & ei nomen Britannia imposuit, & lingua propria, quam nemo ferè Anglorum intelligit, adhuc vtitur. Germani autē exteros vocant Vuallos. Itaq; cum Anglosaxones ex Germania in Britanniam ad fines Britānorum tuendos euocati, tandem in ipsos Britannos arma conuertissent, eosq; subigassent; vt suum populum ab alieno distinguerēt, Britannos, vocarunt Vuallos; hoc est, non Germanos, sed præ Germanis, exteros & alienos. Huius autem Prouinciæ administratio & præfectura, ei tantum Regis proli conceditur, cui proximum regnandi ius ex hæreditaria lege debetur. Quod enim Cæsar apud Romanos, quodq; Delphinos apud Gallos; hoc idem est apud Anglos Vvalliæ Princeps. In Vvalliā ergo quæ ad occidentalē insulæ oram sub quatuor Episcoporum diocesis longè lateq; distēditur, Maria cū illustri Senatu & splendida familia delegatur, vt eā regionē suo iure
mode;

moderetur ac gubernet: Mariæ nuptias vicini omnes reges ac principes magnis studijs ambibāt. In primis Iacobus V. Scotiæ Rex, deinde Carolus Cæsar, totius suæ Belgicæ possessionē se illi confestim traditurū asserens. Tūm autē, Gallia Rex Franciscus, filijs suis duobus, hinc Delphino, inde Aurelianensi duci eandē in vxorē petijt. Quorū teneram ætatē cūm Henricus non probaret, Rex Franciscus seipsum obtulit Mariā ducturū: nec Henricus abnuit, si tamē Carolus Clementē Papā, quē eo tēpore sui milites Romę in castro S. Angeli cōclusum tenebant, liberū ac immunē quā primū nō dimitteret: alioqui enim, & Mariā Gallo dāre, & Carolo bellū indicere cogitabat. Ac filio quidem primogenito regis Galliarū Maria tandem certis cōditionibus despondebatur: quæ spōsalia cū apud Grenuicū in Anglia, s. idus Octob. solenni ritu fuissent dedicata, Eliensis Episcopus in Gallias trajiciens, præclarā de ea re orationē apud Franciscum regem Galliarū habuit. Hinc faciliè apparet quā constans apud omnes principes Christianos, fides ac sentētia semper fuerit, de Catharinæ legitimis cū Henrico nuptijs; cū earum nuptiarum prolem, quæ non alia conditione, quā si legitima est, regnandi ius in Anglia consequi debet, tanto studio in coniugem expetierint. Iam ad Henricū reuertatur oratio.

*Quinque
Principes
expetierunt
Maria nup-
tias.*

*Maria spō-
salia cum
Delphino.*

Cū ea Catharinę grauitas & moderatio, eaque Henrici leuitas & libido esset, vt nihil magis repugnans & contrariū faciliè reperiri posset; atq; ideò hominem petulantē & luxoriosum tam venerandæ matronæ profus taderet, nec ea res latere Palatinos diu posset; Thomas

*Henrici &
Catharine
dissimiles
mores.*

*Volsæi mo-
ves.*

*Volsæi Ec-
clesiastica
dignitates.*

*Volsæus am-
bit summū
Pontifica-
tum.
Caroli Ca-
saris erga
Volsæum
observantia.*

Volsæus homo præter cæteros ambitiosus & audax, cuius etiam opera erant regis, quàm Reginæ operibus similiora, omnes occasiones captabat, quibus & regi placeret, & Reginam læderet, & suum negotium proueheret. Hic homo, non humili tantum loco, sed & vili natus, cum in aulam irrepisset, regi que à sacello factus esset, tandem Ricardi Vintoniensis Episcopi opera, Regijs eleemosynis præficitur: mox, Tornaco apud Morinos in potestatem Henrici redacto, Tornacensis Episcopatus vetigalia ex Regis donatione capit: paulò post, fit & ipse Episcopus; primum, Lincolnensis, deinde Dulmanensis, tum autem Vintoniensis, ac simul etiam Archiepiscopus Eboracensis (nam Vintoniensem & Eboracensem duos locupletissimos Episcopatus simul possedit) demum fit totius regni Cancellarius, addo etiam Cardinalis, & ad vniuersum Angliæ regnum de latere Legatus. Quid quod, tum Francisci Galliarum Regis, tum Caroli Cæsaris annuis præterea pensionibus, & muneribus augetur, vt omniam locupletissimas Abbantias, in quas vbique terrarum inuolauit, quodque omnium caput erat, ipse Rex Angliæ totus erat in Volsæi potestate, omnia pro illius arbitratu distribuens atque administrans. Et tanquam hæc omnia parum essent, primam totius Ecclesiæ sedem occupare, ac vanitatis sacerdotalis fastigiū conscendere, conatu summo nitebatur. Quod cum Carolus Imperator persentisceret, hominis ingenio ad suam rem abufurus, Volsæum tanta obseruantia colere coepit, vt crebras ad eum literas, nec

nec alterius quàm Cæsarea manu perscriptas, daret, subscriberetque in hæc verba: *Filius vester & cognatus Carolus*. Quin etiam spem maximam dedit, si Volsæus efficeret, vt Henricus Angliæ Rex perpetuum foedus cum Cæsare coleret, Regemque Franciæ Bello simul petendum decerneret, se ex altera parte effecturum, vt Volsæus mortuo Leone decimo, fieret summus Pontifex. Implet Volsæus conditionem, quàm cupidè. Sed cùm Carolus tantum ab eo quod obrulerat præstâdo abfuisse, vt potius magna cum sua laude, Adrianum sextum ei loco præficiendum curaret (licet paulò antè fama esset disseminata per vniuersam Italiam, Volsæum esse Papam factum) Volsæus adhuc dissimulandum ratus, mortem etiam Adriani expectat. Porro cùm ne tunc quidem rationem sui à Carolo haberi animaduertiret, quinimò post Franciscum regem Galliarum in bello Ticinensi captum, & duos filios loco patris deinceps in potestatem eius redactos Cæsar & rarò ad Volsæum, & non nisi aliena manu scriberet, nec aliud quàm nudum Caroli nomẽ subscriptionis loco apponeret: tunc Volsæus apertè furere, Carolo summis viribus aduersari, ad hostes Caroli transire, & Christianismo Regi se totum cœpit addicere.

Hac ergò de causa ira inflammatus, cùm & Henricum Regem alieniore animo à Catharina, & ambitionem suam sanctissimæ foeminæ grauem ac molestam esse intelligeret, ratus consilium hoc suum & sibi vtile, & Regi non ingrâtum, & Reginæ odiosum, & Carolo molestissimum fore, si materterâ eius à regio thalamo

Vide Longolium in ep. ad Polium.

Volsæi à Carolo alienatio.

Anno 1525.

Iam penitus disunxisset, Ioannem Longlandum Lincolniensem Episcopum, qui Henrico Regi erat à confessionibus, ad se vocat: ei narrat, quantæ sibi curæ sit æterna regis salus: nam nec fileri posse quòd tanti sit momenti, nec alteri prius aperiri debere, quàm ei viro qui omnia secreta Regis optimè nouerit. Quid multis? demum ait, matrimonium Regis cum Catharina parum sibi firmum videri; & cur id sentiat, multas obtendit rationes. Longlandus hominem sincerè loqui arbitratus, nec ausus tanto viro contradicere, sciens etiã hanc re ingratã Regi accidere nõ posse, id tantum respõdit, par esse, vt Rex tantæ rei, nõ ab alio prius, quàm ab ipso Volsæo admoneatur. Hoc in se Volsæus recipit, què simul ac Rex in eum sermonem venisse audiuit, Caue (inquit) ne re semel iudicatam, iterum in controuersiam voces.

Anno Domini 1526.

Progressio inchoata rei.

Silentium.

Collatio.

Triduo autè post, Longlandus à Volsæo ad regem ductus, id saltè perit, vt sua Maiestas re cognosci & examinari permittrat. Cũ Rex non abnueret, Volsæus intulit; spectatæ formæ ac nobilitatis femina in Gallia esse Margaretã Christianissimæ Regis sorore, quæ duci Alinsonio aliquãdo nupta fuerat, hanc Regio thalamo in primis cõuenire. De hoc (ait Rex) agemus postea: nunc silentium ante omnia necessariũ est, ne res immaturè patefacta, honorẽ nostrum aliquo pacto læsisse videatur. Ipse enim sciebat quàm potissimum foeminam, repudiata semel Catharina, ducturus esset. Cũ ergo silentium singuli promississet, rex in hanc de suo repudio questionẽ totus incumbens, cum certis Theologis ea scripturæ sacre loca, quæ ad re facere videbantur,

bantur, maximè, quæ in Leuitico & Deuteron.
 scribuntur, studiosissimè perlegit & conculit: *Leuit. 18.*
 diligenter etiam Iulij II. literas discussit, quæ *Deut. 25.*
 ipsius cum Catharina Matrimonium confirma-
 bant. Vbi autè in hoc genere quæstionis exami-
 nando, integrum ferè annum clā insumpsisset; *Tempus*
 nec aut in sacris literis, quod eū iuuare, aut in *deliberandi.*
 Pötificis diplomate, quòd iustè reprehèdi pos-
 set, quicquam reperisset: cū præterea, si quid in
 Papæ literis, ambiguum antè videbatur, id per no-
 uas literas, Ferdinandi regis opera postea im-
 petratas, clariùs expositum, & planiùs expres-
 sum vidisset, visum est & regi, & cæteris quos
 in cõsilium adhibuerat, nihil ampliùs in ea re
 tenèdum esse. Atq; ita sanè euenisset, nisi quòd:
 partim Volsæus illum quiescere nō patiebatur, *Desperatio.*
 partim animus Regis Catharinæ pertèsus, An-
 næ Bolenæ potiundæ cupidus, & vtramq; ob
 causam diuortij auidus, minimo quolibet mo-
 mento, in nouā semper spem atq; opinionè in-
 clinabat. Accidit eo tempore vt ex Francis Le-
 gati adessent, qui Mariam Vvallix Principem *Nouus oc-*
 Delphino antea promissam, Aurelianensi nūc *casus.*
 potius Duci secundo Francisci filio, nuptum
 dari peterent. In ijs erat Episcopus Tarbiësis.
 Rex igitur Héricus Volsæo auctor fuit, vt ipse,
 non quidem regis nomine; sed tanquàm partis
 Gallicanæ fidelissimus amicus, huic Episcopo *Dolus*
 cõtrouersiam de Regis matrimonio nuper ex- *malus.*
 ortam insinuaret, diceretq;ue, si fortè illud ma-
 trimonium quo iam Henricus tenebatur, dis-
 solui posset; spem certam esse, regem Henri-
 cum regis Galliarum sororem in coniugem
 absumpturum. Fecit Volsæus quod impe-
 ratum

ratum est, additq; talem esse hanc causam, quæ ab Anglo quopiam tentari primum, & proponi non deberet: quem enim subditum posse inuidiam tantam sustinere, vt regis sui Matrimonium accuset, aut in dubium vocet? æquum esse vt ipse Tarbiensis, tanquam, & sui regis causam agens, & commune vtriusque regni bonum prouehere cupiens, hoc oneris in se susciperet.

*Prima ad
northy patre
fabbie.*

*Tarbiensis
Episcopi o-
ratio ad
regem &
senatum.*

Visa est Tarbiensi honesta oratio. Rex igitur cum suis Collegis communicata, in senatu regis Angliæ, ipso rege Henrico præsentem dixit, Non minus inter Anglos quam Gallos constare, nihil vtrique regno magis expetendum, quam pacem. Et hæc actum esse de nuptijs, inter ducem Aurelianensem, & serenissimam Valliæ Principem Mariam, ob commune hoc pacis bonum, ineundis; quas magnum vtrique genti commodum allaturas non dubitet. Sed aliam subesse viam huic negotio expediendo infinitis partibus oportuniorem, si eam sibi liceat proponere. Et cur (inquit) non liceat, cum non solum apud Christianos, verum etiam apud optimos, & prudentissimos viros agatur, qui omnia priuata publico bono postponenda iudicant? Quanto enim vtilius futurum, vt viri quam pueri; vt summi regnorum Gubernatores, quam inferiores aliqui Principes, denique vt ipsæ regis personæ, quam regum liberi has inter se nuptias contrahant? Ac nostra quidem ex parte, satis constat Christianissimi Regis sororem Ducissam Alinsoniam, & viro maturam esse, & nihil aliud quam talem maritum expectare, qui generis

generis ipsius regium splendorem potius illustret, quàm obscuret. Iam si etiam in Anglia vir quidam primarius, imò primus omnium vxore careat, cur has regias personas ad ingentem vtriusq; regni vtilitatem, nuptiarum foedere coniungendas non curamus?

Tua, tua serenitas, Henrice rex potentissime, quem honoris causa nomino, si non quod apparet sed quod verum est spectetur, à nuptiarum vinculo non meo tantùm, sed penè omniùm doctissimorum hominum iudicio libera est & soluta. Quanquam enim Chatarina tùm nobilissima, tùm sanctissima foemina existat, tamè cum fratris tui vxor prius fuerit, satis admirari non possum, quo iure vxorem fratris tui, quàm tibi habere iuxta Euangelium non licet, habeas & retineas? Equidem non dubito Anglos, qui tuo imperio subsunt, hoc idem Euangelium colere, quod nos colimus, & propterea idem etiam nobiscum sentire, licet id palam profiteri non audeant, donec tua serenitas liberam in hac causa eis fecerit dicendi potestatem. Nam exterarum nationes liberiùs de his nuptijs semper locutæ sunt, vehementer etiam dolentes, regiam adolescentiam tuam ab aliorum quibus fidebat consilijs in hanc fraudem esse inductam. Nunc si verum est, neminem posse fratris sui vxorem sibi in vxorem sumere, habet tua serenitas modum longè optimum, quo & se ab his quibus iam implicatur nuptijs, quàm primum exuat, & Christianissimi regis sorore in locum Catharinæ assumpta, pacem inter hæc nobilissima regna firmam atque ad eò perpetuam stabiliat. At de his quidem, rebus tua prudentia maturius

*Aggressio
ad causam
manifestam*

Mar. 6.

Mendacit.

Conclusio.

maturius

maturiùs cogitabit, mihi satis sit, rem non mi-
nùs vtilem quàm honestam, Christiana liber-
tate in medium protulisse.

*Dissimula-
tio Regis.*

Henricus hanc rem velut nouam, & hæctenus
inauditam admirari se, atque etiam ægrè ferre
simulans, tamen cùm ad honorem atque ad eò
salutem ipsius æternam spectaret amplius de-
liberandum censui. Tarbiensis verò vt rei tana-
latè insperatum nuncium Christianissimo Re-
gi primus apportaret, in Galliam aduolauit.

*Populi
Anglicani
ira.*

Populus autem Anglicanus vbi hoc audiuis-
set, statim & Galliarum legatos maledictis, &
regis propositum omni vituperatione infecta-
tus est. Nemo enim dubitabat quin de regis
consilio hæc res excogitata, & proposita fuis-
set.

*Clementis
Papa capti-
uitas. Anno
1527.*

Hoc ipso tempore Burbonius Princeps
(quanquam sua morte eam perfidiam luerat)
urbem Romam occupasse, diripuisse, incendis-
se, sacra omnia prophanasse, ipsumque Ponti-
ficem Clementem septimum obsidere, imò &
captiuum tenere dicebatur. Voliæus, hac arre-
pta occasione, regem Henricum ad auxilium
Pontifici ferendum stimulat: nec aliter posse
illum facere, quàm vt defensorem fidei sese
exhibeat, cùm nuper eum titulum (ob librum
contra Lutheri hæreses, conscriptum) sibi &
posteris suis à Sede Apostolica donatum acce-
pisset. Quid? quòd hac vnare Papam in æter-
num sibi deuinceret, quem ob eam rem in cau-
sa diuortij sui non modò propitium iudicem,
verum etiam diligentem patronum habiturus
esset, imò & Franciæ regem, ac præsertim libe-

*Cur Henri-
cus defensor
fidei à Leone
Papa dictus.*

ros eius perpetuò sibi demeriturus, quos in Cæsaris potestate constituto, hac ratione in libertatem asserere posset.

His verbis Rex adductus est, vt Cardinalem in Gallias cum trecentis aureorum millibus, & collegis duobus mitteret. Ac præter mandata generalia, quæ tribus Legatis ex æquo dabantur, solus Volsæus mandata quædam occulta seorsim accepit, de Catharinæ diuortio procurando, de Matrimonio cum Ducissa Alinsonia contrahendo, & de filijs Christianissimi regis ex Cæsaris manu eruendis. Ibat Volsæus * regia pompa lætus, & triumphans: cum ecce, dum Caleti agit; nouas ab Henrico literas accipit, vt ne vllum de nouo Matrimonio cum Regis Galliarum sorore ineundo verbum faceret; sed tantum de cæteris articulis. Iam enim Rex omninò statuerat; si Catharinam rejicere posset, Annam Bolenam in locum eius assumere. Indignari Volsæus, qui diuortium Catharinæ non ob aliud magis vrserat, quam vt Regem Christianissimum per nouas illas nuptias totum sibi obstringeret atque obligaret. Non ignorabat quidem Volsæus, Henricum miserè amare Annam Bolenam, atque ad eò deperire: sed illam putabat concubinæ tantum. non etiam vxoris loco futuram; non secus ac eiusdem Annæ primùm mater, deindè & soror concubinarum loco iamdiù Regi fuerant, absque vlla spe vxoris Regiæ dignitatem consequendi.

Erat Anna Bolena, vxoris Thomæ Boleni, equitis aurati filia: vxoris dico, nam ipsius Thomæ Boleni filia esse non poterat, propterea quidd

Legatio
Volsæi
Galliam

* Equitibus
1200 stipen-
tus, vt vis,
Guicerd.

Mandatorum
renocatio ex
parte.

Anna Bole-
na mater.

* *Hac nar-
rantur à
Gulielmo
Rastallo iu-
dice in vita
Thoma.
Mori.*

*Anna Bole-
na pater.*

*Maria Bo-
lena Anna
soror.*

*Comites
Regis dome-
stici.*

quòd illo in Francia legatum agente, & bien-
nium ibi commorante, Anna Bolena interim
domi concepta est & nata. * Cum enim Rex
Henricus Thomæ Boleni vxorem adamaret, vt
ea liberiùs fruereetur, virum sub specie hono-
ris, in Franciam ablegauit. Interim Anna Bo-
lena domi concipitur & nascitur. Thomas au-
tem Bolenus post biennium è Francia rediens
cum vxorem suam peperisse filiam vidisset, vl-
ciscendi huius adulterij cupidus, vxorem apud
Archiepiscopi Cantuariensis delegatos iudices
in ius vocatam, repudiare in animo habuit. V-
xor eius rei certiozem reddit Henricum regē.
Is Marchionem Dorcestriæ ad Thomam Bole-
num mittit cum ijs mandatis, vt abstineret à
à lite, condonaret vxori, eamque iterum in
gratiam reciperet. Bolenus quanquam à regis
ira sibi timendum videret, tamen prius man-
datis eius non paruit, quàm ab vxore audisset,
ipsam à rege sollicitatam fuisse, nec Annam Bo-
lenam alterius quam Regis Henrici filiam esse:
proinde in genua procumbens, rogabat virum,
vt sibi parceret, de cætero se fidelem ei coniugē
futuram: quod ipsum cum Marchio Dorce-
striæ, alijque viri primarij, tam suo, quàm re-
gis nomine peterent, Thomas vxori concilia-
tus, Annam Bolenam filix loco educat.

Iam prius Thomas Bolenus aliam filiam ex
coniuge sua genuerat, cui nomen Mariæ impo-
nebatur. In hanc Rex dum ad matrem ibat, o-
culos coniecerat, eandemque post Thomæ Bo-
leni reditum, in aulam suam, imò & in adulte-
rinum thalamum traduxerat. Cum autem Hé-
rici Regis domus ex perditissimo genere ho-
minum

minum constaret; cuiusmodi erant aleatores, adulteri, lenones, asfétatores, periuri, blasphemii, rapaces, atque adeò hæretici: inter hos insignis quidam nepos extitit Franciscus Brianus, eques auratus, ex gente & stirpe Bolenorû.

Brianus.

Ab illo Rex quodam tempore quæsiuit, quale peccatum videretur, matrem primùm, deinde filiam cognoscere? Cui Brianus omninò (inquit) tale, ô Rex, quale gallinam primùm, deinde pullum eius gallinaceû comedere. Quod verbum cum Rex magno risu accepisset, ad Brianum dixisse fertur: Næ, tu meritò meus es inferni Vicarius. Brianus enim iam prius ob impietatem notissimam, vocabatur Inferni Vicarius; post hoc autem, & Regius inferni Vicarius. Rex igitur, cum & matrem prius, & postea filiam Mariam Bolenam pro concubina tenuisset, demum ad alteram quoque filiam Annam Bolenam, animum adijcere cœpit.

Vicarius inferni.

Fuit Anna Bolena proceriore corporis statura, capillo nigro, facie oblonga, colore subflavo, quasi icterico morbo laboraret, cui dens vnus in superiore gingiuo paululùm prominēbat, in dextra manu sextus agnoscebatur digitus, sub mento etiam succrescebat turgidum nescio quid, cuius deformitatis tegendę causa, tam ipsa, quàm ad illius imitationem, reliquæ regię ancillæ, colli & pectoris superiora, quæ antè nuda gestabant, operire cœperunt; reliqua corporis proportio pulchrior videbatur, maxima venustas in labijs, in facetijs, in saltandi & fidibus ludendi peritia, denique in vestitu, quem quotidie & nouum excogitauit, & elegantissimum gessit, omnium aulicorum

Habitus corporis Anne Bolena.

B

in ea

*Habitus
mentis.*

Educatio.

*Sleidanus
lib. 9.*

*Anna astu-
tia.*

in ea re exemplar & speculum. Quod verò ad mentis imaginem attinebat, plena fuit superbia, ambitionis, inuidiæ, luxuriæ. Cùm quindecimeffet annorum, ab eo qui Thomæ Boleño à poculis, atque etiam ab altero, qui eidem à sacello fuit, sese deflorari passa, mox in Gallias mittitur, vbi regio sumptu, non longè à Briero, apud nobilem quendam virum educata, paulò pòst ad palatium regis Galliarum se contulit. Ibi tam impudicè vixit, vt vulgò à Gallis appellaretur Hacnea, seu Equa Anglicana. Cùm autem & in Regis Galliarum familiaritatem ascita esset, coepta est vocari Mula Regia. Hæresi etiam Lutheranae addicta erat, vt ne religio à vita discreparet. Nec tamen à solennibus Missarum Catholico ritu peractis abstinebat, quia regis consuetudo, & ambitionis institutæ ratio id ab illa extorquebat.

In Angliam verò cùm reuertisset, atque in familiam regiam cooptata esset, facillè didicit, vt quàm tæderet regem antiquæ vxoris, & quid Volsæus moliretur, & quantopere Henricus tùm ipsam deperiret, tùm alias concubinas subinde mutaret. Nam præter exempla externa, tùm matrem suam prius, tùm deinde sororem viderat ex illa præcipua regis gratia excidisse: quid ergo, & ipsa paulò pòst sperandū, nisi ab initio sibi ipsa còsuleret? Quod consilij cùm cœpisset, quanto magis Rex eius consuetudinem expetijt, tantò vehementiùs preces regias illa repulit, sanctè dictitans, nemini se virginittatis florem, præterquam viro suo dedicaturam. Colloqui, colludere, simul etiam

iam cum rege saltare, nunquam à sua modestia alienum iudicavit: tantum à concubitu abhorre se finxit. Quibus artibus ita Regem inescabat, ut iam ei magis magisque fixum, & constitutum esset repudiata Catharina, tam sanctam virginem in uxorem accipere. Is rumor cum in Galliam perlatus fuisset, passim dictabant Regem Angliæ ducturum esse mulam Regis Galliarum.

*Sermones
Gallorum.*

Agebat etiam tunc in Gallijs Thomas Bolenus, qui pater Annæ putabatur, eò missus à Rege unà cum nobilissimo equite Antonio Bruno, ad certa Regis negotia expedienda. Is ergo ubi audisset Henricum perditè amare Annam Bolenam, atque adeò velle eam in regni consortem assumere, inconsulto Rege, præter Legatorum morem, citato cursu in Angliam venit, id Regi suggesturus, quod nisi tempore apperiret, postea per alios reuelatum ipsi Boleno periculum creare possit. Occurrit autem Boleno Henricus Nortefius, qui Henrico Regi erat à cubiculis. Hunc Bolenus rogat, ut inopinatum eius aduentum apud Regem excuset, simulque secretam ei audientiam impetret. Introductus ad Regem Bolenus, rem ab initio repetit, dum ipse in Francia olim degeret, natam uxori suæ Annam Bolenam; ac se quidem voluisse uxorem ea de causa repudiare, nisi & rex intercessisset, & vxor apertè falsa esset, Annam Bolenam esse filiam Regis. Tace o stolidè (inquit Rex) centum alij ex æquo tuam uxorem compresserunt. Cuiuscunque illorum sit filia, certè quidem erit vxor mea: Tu ad legationem tuam reuertere, nec verbum cuiquam

Thoma Boleni de Anna testimonium.

B 2

de hac

de hac re feceris. Hæc subridens Rex, cum dixisset, eo loco discessit, Thoma Boleno adhuc in genua prouoluto.

*Fictio ad rē
regendam.*

Vt autem minùs homines mirarentur, quæ causa tam subiti aduentus Thomæ Boleni extitisset, disseminatus est sermo, eum ad Regem attulisse depictam Ducissæ Alinsoniæ imaginem. Postquam verò Thomas Bolenus animaduertit Regem omninò decreuisse, Annam Bolenam matrimonio sibi copulare, tam ipse quàm vxor ipsius omnem curam, laborem cogitationem, in Anna Bolena instituenda posuerunt, vt ne quo errore à tanta spe deciderent. Contra verò qui erant in toto Angliæ regno viri graues, pudici, bonæ famæ, ac Deum timentes, maiorem in modū & à diuortio Catharinæ, & ab his nouis Annæ nuptijs abhorrebant. Præter cæteros, ij, qui ex Regio Senatu erant, sui officij putarunt esse, vt Regem tanti erroris admonerent. Et quoniam laici de iure diuino iudicium suum interponere noluerunt, visum est illis non nisi de Annæ Bolenæ vel turpi vita vel certè pessima fama agendum esse. Ac nec solis vulgi sermonibus duci viderentur, ipsi putarunt in rem totam inquirendum.

*Senatus Regij
studia.*

*Thomas
Viatus.*

Eminebat inter Palatinos insignis quidam aulicus Thomas Viatus, qui veritus ne si fortè Rex aliunde impudicissima Annæ Bolenæ instituta didicisset, ipsius, qui malè sibi conscius erat, vita in discrimen veniret, iamque intelligeret Senatum Regis hoc ipsum agere, ad eum vltro venit, ac se confessus est cum Anna Bolena rem habuisse, nihil minùs cogitantem,

tem, quam Regem velle ipsam thori confor-
tem facere.

Senatus ita instructus, vbi apud Regē præfa-
tus esset, officij sui esse, non tantum vitæ; sed
etiam honori, & famæ Regis consulere, subiū-
xit; Annam Bolenam magnis infamiæ maculis
atque adeò apertis criminibus implicatam te-
neri, minimè vt ipsius Maiestatem deceret illā
in vxorem accipere: ac statim quid Viatus vl-
trò confessus esset, in medium protulit. Rex
cū paulisper tacuisset, tandem respondit: ni-
hil se dubitare quin magna ipsius obseruantia,
& amore adducti essent, vt ista nunciarent; se
tamen certò credere, omnia illa esse à nebulo-
nibus conficta, atque adeò iuratò affirmare au-
dere, Annam Bolenam esse castissimam virgi-
nem. Thomas Viatus agrè ferens suo verbo
fidem non esse habitam, quibusdam ex Senatu
dixit; Si hoc Regi videretur, se curaturum, vt
Rex ipse ex secreto quopiam loco videret An-
nam in amplexus ipsius ruentem: valdè enim
amabat Anna Thomam Viatum. Quam rem, cū
Carolus Brandonus Suffolciæ dux, Regi, expo-
suisset, Viatus (inquit Rex) audacem & suspi-
tiosum lenonem se ostendit, sibi autem non
placere talia spectacula. Quid multis? Rex
Annæ totam rem narrat, Viatum comitatu suo
abdicat: quæ tamen res post detectum Annæ
Bolenæ adulterium & incestum, Viato saluti
fuit, qui aliàs vna cum cæteris moechis neci
datus fuisset.

*Cæcus amor
Henrici.*

Iam verò Volsæus ex Gallijs redierat confe-
ctis ex sententia negotijs, præterquàm eo quòd
maximè omnium concupierat, matrimonio
scilicet

*Volsæi in
Gallijs ne-
gotiatio.*

scilicet sororis Francisci cum Henrico, cuius tractatione cum summo eius dolore, prohibitam ei fuisse ab Henrico iam diximus. Capita autem eorum quæ confecerat, hæc erant. Primò, vt inter Henricum & Franciscum perpetua esset confœderatio; deindè, vt communibus viribus bellum inferrent Cæsari per Italiam, quousque Pontificem omnino liberum faceret, & Francisci filios, quos apud se habebat, honestis conditionibus dimitteret; vniuersæ verò rei gerendæ Lautrecus Dux, Francisci, Casalis verò eques auratus Henrici nomine, præffet; contribueret etiam Henricus, triginta duomillia aureorum in sumptus bellicos vniuscuiusque mensis. Quibus rebus confectis, Volsæus ingentibus muneribus à Francisco donatus, discessum parat; Priùs tamen de cõsilio Francisci, citato cursu Romam mittit Protonotarium Gamberum, qui Pontificè doceat, quanta sua causa fecisset, ei que persuadeat, vt in grati animi testificationem Volsæum constitueret suum, & Ecclesiæ generalem Vicarium, per Galliam, Angliam, & Germaniam, saltem quoad ipse Pontifex libertatem reciperet. Cui petitioni quanquam Rex Franciscus apertè suffragabatur, occultè tamen vehementer resistebat; nec res Pontifici grata esse poterat, licet ei pro tempore dissimulandum fuerit, quousque in libertatem restitueretur, quod septimo captiuitatis suæ mense iubente Cæsare factum est.

*Volsæi redi-
tione.*

Volsæum iam ex Gallijs reuersum Rex monet, vt causam repudijs, quantum potest apud Pontificem prouehat, tardiùs verò agentem duriùs

durius aliquando excipit. Si enim repudianda esset Catharina, quod Volsæo videbatur, cur perindè sibi non licere ciuem, ac peregrinam, in matrimonium accipere? Volsæus, cui iam ab incepto resiliere integrum non erat, quamquam ingenti dolore corriperetur, tamen rem dissimulat, operam suam promittit, tam Regem quàm Annam Bolenam ad Eboracense palatium inuitatos epulo splendidissimo excipit.

Iam causa diuortij per omnium ora ferebatur: iam omnes qui non nisi ex nouis rebus crescere se posse animaduertebant, cum ad summos honores aditum sibi per huius diuortij speciem fieri viderent, id omni ratione prouehabant. Contrà verò, quos solus amor veritatis ad fidem confitendam impulit, illi quidem Reginae ab hominibus iam planè desertæ, æquissimam causam tuebantur. Libri passim conscribuntur, alij pro Catharinae matrimonio, alij contra illud. Qui autem Catharinae matrimonium oppugnabant, eorum liber Henrico oblatus, cum apud Cardinalem Volsæum presentibus multis Episcopis lectus esset, nihil aut pro veritate clariùs, aut in Regem duriùs dicere plerique Episcoporum ausi sunt, quàm ex ijs, quæ illic in medium proferebantur, iustè posse Regem de matrimonio suo cum Catharina iam diu inito, scrupulum aliquem concipere. Nō erat tam hebes Rex, quin diuortij sui causam (cui non ferè alij quàm impij atque indocti fauebant; optimus autem, & doctissimus quisque maximè aduersabatur) vehementer laborare atque afflictam esse intelligeret.

Varia hominum studia.

Libri scripti de matrimonio.

*Thoma Mo-
ri iudicium.*

Vocat ergò ad se Thomam Morum, cuius, & ingenium esse maximum, & doctrinam excellentem, & integritatem summam probè sciebat: eum interrogat, quid ei de Matrimonio Catharinæ videretur? Morus erat tunc quidem ex regio Senatu, nondum autem totius regni Cancellarius. Is ingenuè respondit, Regis diuortium sibi nullo modo probari. Aegrè hoc responsum tulit Henricus, sed tamen ne quid tentatū relinqueret, tūm maxima illi munera, si Regiæ voluntati suam accōmodaret, promissit; tūm præcepit, vt cum Doctore Foxio Regij collegij apud Cantabrigiam moderatore, de ea re conferret. Hic enim Foxius in diuortio prouehendo facilè primas inter omnes tulit. At post collationem, cūm Morus adeò non mutasset animum, vt iam multò liberiùs Regē hortaretur, ne vxorem suam repudiaret, Rex nunquam deinceps cum illo de ea causa locutus est, cuius tamen opera in cæteris negotijs conficiendis maximè omnium vtebatur. Dicebat verò apud suos, pluris se facturum si Thomam Morum ad suas partes attrahere posset, quàm si præterea dimidiam regni partem suo instituto assentientem haberet.

Foxius

Maria Bolena in sororem inuidia.

Illud his diebus perbellè accidit vt Maria Bolena maior natu soror, cūm videret Annam Bolenam sibi prælatam; seque non solū iam à Rege, verūm etiam à sorore contēptam, ad Serenissimā Reginam accederet, eamq; iuberet bono animo esse. Quanquā enim Rex tanto suæ sororis desiderio flagraret, tamen fieri nūquam posse, vt eam vxoris loco duceret. Cuius enim foeminæ sororem (ait Maria Bolena) quis cogno-

cognouerit, eam ipsam foeminam ab eodem in vxorem accipi leges Ecclesie vetant? Quod autem me (inquit) Rex cognouerit, neq; ipse negabit, & ipsa ego id coram affirmabo, quoad vi-uam. Iam si sororem meam non duxerit; neque tuam Serenitatem repudiabit.

Serenissima Regina cum gratias egisset, omnia se, quae facienda aut etiam denuncianda viderentur, de aduocatorum consilio facturam dixit.

Henricus vero non tam Ecclesiasticarum legum, quam Caroli Caesaris metu reprimebatur, quod probè sciret, nec illum æquo animo laturum materterae suae repudium, & suos subditos indignè luros, si relicta Burgundicae domus antiqua societate, qua cum omnes iamdiu quæstiosa vtrunque commercia exercuerant, cum Gallis noua, & dubia foedera inirentur. Vidit præterea virtutes Catharinae omnium bonorum animos in amorem ipsius & admirationem conuertisse: Annam contra, pro meretrice passim haberi: Volsæum, cui totius regni sui administrationem commiserat, iam non ampliùs diuortij causam, ut antè solebat, vrgere: denique, omnium, quæ ageret Deo reddenda esse in vltimo die ratione. Quæ cogitationes ita illi nocte ac die fatigabant, vt incertus consilij, expers somni, dubius amicorum, certus hostium, addo, & conscientiae suae testimonio condemnatus, insuauem sibi vitam degere videretur.

*Henrici
hesitatio.*

Sed cum Annae Bolensae amplexibus, præterquam si eam pro vxore haberet, frui penitus non posset: audiret autem à nonnullis illegitimū esse,

Spes Henrici.

B s esse,

esse, quod cum Catharina inierat matrimonium; sciret verò, se tam bene meritum de Papa Clemente, ut certò speraret illum omnia facturum, quæ ab eo postulasset, & per auctoritatem eius tam vicinos Principes, quam subditos suos placatum iri: à concupiscentia sua victus, obfirmatissimo animo decreuit, Catharinam repudiare; Annam ducere; Cæsarem cui Galli, Veneti, Florentini eo tempore aduersabantur, contemnere. Et certè non is esset Papa Romanus, quem ob Petri sedem quam tenet, ipsius Christi potentissimæ preces in fide confirmassent; liquidò apparebat, omnia facturum Clementem, quæ Rex ipse optasset.

Luc. 22.

Fluctuatio
Volsæi.

Dum Rex ita esset affectus, etiam Volsæus non dissimili vexatus morbo huc illucque rapiabatur, modò gaudens, Imperatorem ab Hærico negligi: modò Annam Bolenam ad summam dignitatem euehi dolens; modò timens, ne Rex, ipso contempto, alios curandi sui diuortij modos quæreret: modò sperans Regis animum ab Anna Bolena tandem auocari, & ad nuptias cum Christianissimi Regis sorore contrahendas adduci posse. Vt cumq; id euenturum erat, ipse à dominandi libidine superatus, omnem sibi ipsi vim attulit, ut Regis expectationi satisfaceret.

Stephani
Gardineri
legatio ad
Papam.

De vtriusque igitur sententia statuitur, tandem Stephanum Gardinerum iuriconsultissimum virum, qui prius in familia Volsæi versatus, nuper cœperat à secretis Regi esse ad Papam vna cum Francisco Briano mittendum. Hi ut gratiores Pontifici essent, in itinere cū Venetis, Henrici Regis nomine egerunt, ut Ra-
uennam

ueniam redderent Sedi Apostolicæ; quòd tamen Veneti facere tunc recusarunt. Inde ad urbem Veterem (hodie Vibietum) quòd primum Pontifex ex Adriani mole liberiùs se còtulerat, accedentes, postquàm de libertate ei reddita gratulati essent, hæc duo capita proposuerunt; priùs vt sua sanctitas ad foedus illud recens, quod inter Anglum & Gallum contra Cæsarem percutiebatur; seipsam adiungere dignaretur; posteriùs, vt matrimonium Hènci cum Catharina, scemina quidem optima & nobilissima, sed tamen quondam germani fratres sui coniuge præter legem naturæ (vt aiebant) contractum, auctoritate sua irritum declararet, Nam in eare obtemperatum Iulio secundo fuisse, cui contra ius diuinum dispensandi nullam fuisse potestatem.

*Legationis
capita.*

Qui scrupulus, quanquam domi, Episcoporum Angliæ iudicio; ab animo Regis eximi potuisset, tamen, vt ne qua suspicio Cæsari oboriatur, tanquam in solius Regis gratiam Episcopi Anglicani hoc fecissent, maluisse Regem hanc causam ad summum totius Ecclesiæ tribunal referre. Posse verò suam Sanctitatem huic morbo facillimam adhibere medicinam, propterea quòd ea sit Catharinæ Sanctitas, tale austerioris vitæ studium, vt postquam mutuo còsensu diuortium fuerit interpositum; illa non difficulter sit in monasteriù aliquod sese abditura. Iudices verò huius negotij quos dari posse meliores, quàm lectissimos Cardinales Cæpigiù & Volsaù; quorù alter in Anglia degens, causam

*Perterrificus
Eius Papa.*

Mendacitatem

*Iudices
petiti.*

cimo

*Henricus
muneribus
sentat Pon-
tificem.*

cimo in Angliam cum potestate Legati missus, res Anglorum non penitus ignoret. Addunt præterea Regem Henricum tam grato animo beneficium hoc accepturum, ut stipendia sit persoluturus quatuor millibus peditum, ad perpetuam suæ Sanctitatis custodiam, quo minus sit ei necesse, vel à Cæsare vel ab alio Principe, vim timere, si fortè hac Pontificis declaratione offendantur.

*Responsum
Papa.*

Papa ubi gratias & Regi & ipsis egisset, & cur in Gallicum foedus intrandum sibi illo tēpore non putaret, rationem reddidisset: quòd ad causam diuortij attinebat, eos cum certis Cardinalibus & Theologis de ea re agere voluit; professus, si hoc quod Rex petebat, legitimè fieri posse constaret, se nō modò id ipsum libenter facturum; sed etiam seriò sibi gratulaturum, quòd occasio esset oblata tanto principi gratias referendi, qui & libro doctissimo pro septem Ecclesiæ Sacramentis conscripto, de tota Ecclesia optimè esset meritus, & præterea sedem Apostolicam nuper propugnasset, maximeque omnium, suam ipsius personam ex manibus hostium ereptam, & vindicatam perpetuò sibi deuinxisset.

*Prima cau-
sa delegatio.*

*Delegatorū
Cardinaliū
sententia.*

Cardinales & Theologi rationibus atq; argumentis Legatorum perspectis: vno consensu responderunt: matrimonium Henrici cum Catharina ratum & firmum esse, nec vlllo diuino iure prohiberi. Nam quicquid in Leuitico, de turpitudine vxoris fratris non reuelanda legatur, id necessariò ita interpretandum, ut, ne repugnet ei legi quæ postea in Deuteronomio præcipit superstiti fratri, ut fratris absque liberis

Leuit. 18.

Deuter. 25.

liberis defuncti vxorem ducat. Aut enim has leges pulchrè consentire & posteriorem nihil aliud quàm prioris exceptionem quãdam esse, aut si contrariæ essent, non priorem posteriori, sed posteriorem quæ in Deuteronomio extat, derogasse priori quæ in Leuitico traditur. Quòd verò verbum Ioannis Baptistæ laudassent, quo dixit ad Herodem: *Non licet tibi habere vxorem fratris tui*, Ioannem tunc egisse de tali Herodis fratre, qui & viueret, & Itureæ ac Traconitidis Tetrarcham ageret, & filiam ex se genuisset: cùm Arthurus Henrici frater nec iam viueret, nec prolem ex se reliquisset. In causa igitur tam perspicua iudices dandos nõ esse, maximè in Anglia, vbi omnia in potestate Regis futura sint, & præsertim tales qui ob multa beneficia de Regis Henrici manibus accepta, maiorem in modum ei sint obstricti.

Cùm hoc responsum Doctori Stephano significatum esset, ad Pontificem reuersus dixit, primùm, alijs Theologis in vrbe aliud videri; deindè, si matrimonium Henrici iure diuino interdictum non fuisset, tamen Regem ostensurum ipsius Iulij dispensationem minimè fuisse canonicam aut legitimam. Illud se maximè omnium mirari, quòd iudices qui priuatis non negarentur, tanto & tam bene merito Regi dandos non esse dicatur; benignius responsum se à sua Sanctitate expectare. Faciam (inquit Pontifex) Regis causa quicquid iure mihi facere licebit. Cæterùm agitur iam non de causa humani iuris, verùm de matrimonio fidelium? quod cùm sit Sacramentum à Christo in-

Marc. 6.

Luce. 2.

Replicatio
Doctorem.

Papa inter-
locutio.

Matth. 23.

sto in-

sto institutum, nihil in eo nobis innouare licet: & agitur de matrimonio dissoluen- do, quod à Deo coniunctum homo non separat: & agitur de tali matrimonio dissoluen- do, quod autho- ritate decessoris mei contractum, viginti an- norum cohabitatione munitum, etiam prolis fructu sit corroboratum. quid? noune agitur etiam de honore tam Catharinæ Principis, quam Caroli Cæsaris? Et quis præstabit, ne hoc diuortium magni alicuius belli causam præbeat? Mei autem officij est videre, ne quid turbari, quibus obstare queam, in Ecclesia Dei oriatur. Pontifex ubi hæc dixisset, iterum Regis causam alijs Cardinalibus, & Theologis cogno- scendam commisit. Ibi quanquam nonnulli dice- rent æquius hanc litem Romæ, ubi omnibus ex æquo ius dicebatur, quam in Anglia, ubi Re- gis arbitrato omnia fierent, decidendam esse: tamē alij, negotia Ecclesiastica polititis ratio- nibus interpolantes, multis verbis questi sunt de hæresibus nuper in Germania obortis, deq; cæterorum Principum, in propugnanda fide, nimia tepiditate: quare cum Henrico fidei Ca- tholicæ acerrimo defensore clementius agen- dum, præsertim cum dicatur, ipsam Reginam in monasterium ingredi paratam esse. Et sanè illud videri durissimum, vt ne iudices quidem ij dentur, quos tantus Rex petit; cum potius, dum lis apud eos agitur, sperandum sit, Regis animum, si qua in re nunc sit deprauator, ad officium paulatim reuocatum iri. Saltem quid obstare, quò minus periculum fiat? Semper enim Pontifici integrum fore, vt causam ad se reuocet.

Hæc autem posterior sententia valuit apud
Clemen-

*Secunda
causa dele-
gatio.*

*Politica ra-
tiones.*

Clementem, partim gratiæ Henrici nimiū dā-
tem; partim nihil omninō suspicatum, quōd
falsa essent illa omnia quæ de Catharinæ vel
assensu, vel monastica vita obtenderentur. Da-
ti sunt ergō iudices, Laurentius Campegius, &
Thomas Volfæus; hic presbyter, ille Episco-
pus, Cardinalis.

*Pontifex
Henrico 8.
dices conce-
dit.*

Regina verò licet de his qui ad urbem mit-
tebantur Legatis, certior facta non esset, tamē
simulacrale quid suspectum habere cœpit, tū
à Pontifice per literas petijt, ne qua legatio in
Angliam de hoc diuortio cognitura mittere-
tur (nam hoc nihil esse aliud quam Regem in
sua causa iudicem facere) tūm Imperatorem
tam de Volfæi suggestionem, quàm de Regis in-
stituto certiozem fecit, summis precibus con-
tendens, ne materterā suam desereret, cui om-
nes istæ inimicitæ ob solius Cæsaris odium
sustinendæ sint.

*Regina in-
stissima pe-
titio.*

Quæstus est apud Pontificem Cæsaris Lega-
tus, tam de nuncijs à Rege Angliæ in Urbem
in scia Regina (cuius tamen causa hæc præci-
puè erat clanculum missis, quàm de iudicibus
à Pontifice datis antequàm adhuc quid Sere-
nissima Regina pro se allatura esset, audiuisset.
Quæ scandala hinc oritura, cum Cæsar mater-
teræ suæ causam contra iniurias Henrici pro-
pugnauerit? Quem statum rerum in ipso An-
gliæ regno expectandum, quando pessimi qui-
que Regiam libidinem fouentes, omnibus ho-
norum gradibus præficientur, soli autem boni
& fideles viri, ob solius Dei timorem causam
Reginæ propugnantes, omni honoris gradu
deturbati fuerint?

*Cæsaris le-
gationis.*

Ponti-

*Animus
Pontificis
perplexus,
& mandata
ad Campe-
gium.*

*An. 1525.
Mar. 19.*

*Campegij
in Angliam
abductio.
Anno 1528.*

*Regina
maior.*

Pontifex cū intellexisset suggestionem Regis falsam fuisse, quatuor nuncios celerrimo cursu, diuersis itineribus ad Campegium misit, per literas ei mandans; primū vt in itinere quā tardissimè progrediatur; deinde cū in Angliam venerit, omnem operam ad Regem cum Regina conciliandum interponat; in quo si non profecerit, Serenissimæ Reginae religionis ingressum persuadere conetur; quod si neque hoc obtineri poterit, saltem ne vllam pro diuortio sententiam absque nouo & expresso ipsius Pontificis mandato ferat. *Hoc* (inquit) *summum & maximum sit tibi mandatum.* Alijs verò literis Viterbi datis, planè significat, si de sua tantū persona ageretur, se omnia pericula in Regis Henrici gratiam subiturum: sed nunc illius voluntati absque iniustitia, & publico scandalo satisfieri non posse.

Campegius nonis Octobris Londinum ingressus, & à Volsæo ad Regem deductus, omnia studia & officia Pontificis Cardinalium, Cleri, ac Populi Romani nomine, Henrico Regi tanquā liberatori vrbs detulit. Cui, Regis nomine cū Foxius respondisset, Rex & duo Cardinales remotis arbitris, de suis rebus multum diūque collocti sunt. Aduentus Campegij fuit vniuersis regni ordinibus longè ingrattissimus, quod passim dicerent eum accessisse, vt Regem à sanctissima vxore sua disungeret. Præcipuè autem Regina in luctu & lachrymis nocte dieque egit. Quam cū per occultos nuncios consolari Campegius niteretur, eandemque, vt religionem aliquam spontè susciperet, vitæ saltem tuendæ causa hortatus esset, illa intrepidi-

intrepidè respondit, sibi constitutum esse, matrimonium suum quod Ecclesia Romana legitimum semel iudicasset, constantissimè tueri; nec illum recipere iudicem, qui per aperta mendacia potius à Rege exortus, quam à Pontifice missus fuisset.

His verbis intellectis, Campegius ad Pontificem scribit, tùm quid animi Reginæ sit, tùm quantopere instet Rex ut causa absoluat; itemque, collegam suum Volsæum, qui prior sit in ordine iudicum scriptus, totum ad matrimonium separandum esse intentum: quare sanctitatem tuam debere primo quoque tempore, quid ei faciendum censeat, præscribere. Dissimulante autem Pontifice, nec aliud quàm dilationes quærente, ad sex ferè menses; hoc est à nonis Octobris, vsque ad quintum calendas Iunij, à causæ cognitione cessatum est. Rex autem videns populum indignari, quòd potiùs meretriculæ causa, uxorem tam illustrem repudiare conaretur: sexto idus Nouembris Principes ac plebem conuocans, iuratò affirmat, se non alicuius foeminae amore captum, sed solo conscientiaë scrupulo adductum, ut hanc litem intenderet. Nam quid sua coniuge sanctius, quid nobilius esse? nec sibi aliud in ea displicere, quàm quòd fratris sui vxor priùs fuisset. Qui eum iurantem audiebant, impudentiam viri satis admirari non poterant. Tot enim supra & adulteria quæ passim committebat, facilè clamabant eum non tam religiosè piùm esse, ut in re vxoria scrupulis conscientiaë suæ multum torqueretur.

Campegius Regi suasit, ut hanc causam non

C

inimica

Campegi
litera ad
Papam.

An. 1528.

Henrici si-
mulatio.

*Legati acce-
dunt ad Re-
ginam.*

inimica litigatione decidi, sed mutua gratia componi pateretur. Cùm Regi consilium placuisset, de illius voluntate accedunt Cardinales ad Reginam, acturi cum illa, ut aliquem religionis habitum susciperet. Sed vix iam præfati erant se à Pontifice missos, ut cognoscerent vtrum ipsius cum Rege matrimonium esset validum nec ne; cùm illa orationem ipsorum interpellans. Rem (inquit) actam agitis; & actam, non solum in senatu duorum Regum prudentissimorum, sed in Romano consistorio, itemque à Papa Iulio transactam, viginti annorum cohabitatione firmatam, fructu proliis stabilitam, orbis Christiani gratulatione, & iudicio corroboratam. Sed hanc ærumnam meam tibi vni (Volsæ) acceptam fero, quam tu odio tanto prosequeris, vel quod ego ambitionem tuam, & libidinem æquo animo ferre nunquam potuerim, vel quod Cæsar nepos meus tibi Papatum deferendum non curauerit. Cùm verò illam, & nimio dolore commotam, & mox in lachrymas resolutam conspicerent, ab ulteriore colloquio hinc sibi temperandum putarunt, cætera per nuncios confecturi.

Anna ablegatur.

Henricum, festa natalitia ludis, epulis, & spectaculis, ad quæ Cardinales inuitabantur, splendidè transigentem, & Annam Bolenam toto populo aspectante, in maximis delitijs habentem, Volsæus admonuit, ut saltem honoris sui memor, interim dum lis ageretur, illam pateretur apud patrem suum educari. Vix tandem concessit Rex, ut saltem per solemnes Quadragesimæ dies à conspectu suo abesset. Quibus transactis, Rex Thomam Bolenum

Anna renouatur.

num quem iam Baronem & dominum Rupe-
fortis creauerat, iubet Annam filiam secreto
ad aulam suam reducere : simulque Rex ipse
litteras amoris plenas ad eam scribens, huma-
nissimè ad se inuitat. Cæterùm illa negat se ad
illum, qui eam semel tam indignè ablega-
rit, redituram, nec vlllo modo mater potuit fi-
liæ persuadere, vt ad Regem se conferret. Sed
cum Thomas Bolenus Principis indignatione
mortis nuncium esse dictitans, monuisset eam,
vt nisi & seipsam, & domum Bolenorum vni-
uersam perdere in animo haberet, quàm pri-
mùm accederet : Veniam igitur (inquit Anna)
sed vbi semel hominem intra vngues meos
conclusero, eum vt meritus est tractabo. Tunc
Rex vt iratam placaret, multò magnificentius
quàm vnquam antè, nulla sui nominis aut ho-
noris habita ratione, excipit.

Vox meretricia.

In causa verò diuortij sui, cum animadu-
erteret omnes Theologos & iuris Pontificij pro-
fessores in eo cõuenisse, quòd absq; Iulij Pon-
tificis venia, qui leges Ecclesiasticas relaxabat,
matrimonium Henrici cum Catharina nullo
modo ratum fuisset : omnes neruos in Iulij di-
spensatione infirmanda intendit.

Stephano igitur Gardinero, & Frãcisco Bri-
ano qui Romæ agebant, mandatum est ante o-
mnia, ne vlli pecuniæ parcerent, sed ingentia
munera ijs Cardinalibus, & Theologis quorum
opera illis vsui esse possent, vtrò offerrent. Rex
verò per Legatos à Pontifice petijt, primùm,
vt Iulij Papæ dispensationem pronunciaret
adulterinam, & ipso iure nullam ; deinde
vt potestatem faceret, quò Maria Henrici

*Diploma Iu-
lij Papa op-
pugnatur.*

*Nota man-
datorum
capita.*

C 2 & Ca-

& Catharinæ filia cum Duce Richmundiæ eiusdem Henrici filio notho, successione Regiæ stabilendæ causa, matrimonio coniūgeretur. Quo quidem secundo postulato, manifestum fecit, se nullo conscientiæ scrupulo Catharinæ matrimonium impugnasse, qui iam fratris cū sorore coniugiū satis esse legitimū, accedente Pōtificis dispensatione existimaret, hoc autem Regem petijssē, ex ipsius Pontificis ad Campesium literis cernitur. Tertium verò non Legatorum ore, sed sua manu conscriptum & consignatum Rex adiunxit, ut quanquàm ipse Henricus Mariam Bolenam cognouisset, ex eoque legibus Ecclesiæ prohiberetur, Annam Bolenam eiusdem Mariæ sororem vterinam in coniugem assumere: tamen sua Sanctitas, quæ leges Ecclesiasticas moderatur & relaxat, gratiam ei huius rei autoritate Apostolica faceret. Quod ita conscriptum & petitum fuisse, non Caietanus modò insinuat, verum etiam Cardinalis Polus constanter affirmat; additque, Henricum ita demum hoc vltimum impetrasse, si ante constitisset, Iulium Pontificem non habuisse ius, priore illa in causa (hoc est in nuptijs fratris) dispensandi.

De primo autem postulato, ea ratio inibatur, ut Legati Regis peterent Iulij decretū, in quo matrimonium Catharinæ cum Henrico ratum habuerat, circumduci & abrogari. Quæ res, ut ritè atque ordine tractari posset, Clemens dixit, se acturum cum Imperatore, ut authenticum illud Iulij decretum quod apud Cæsarem extabat, aut in urbem Romanam, aut certè in Angliam ad Legatos suos trāmitteretur

Insta-

*Polus. lib. 3.
de unione
Eccles.*

Instabant Legati Regis, vt nisi Carolus intra duos menses proximos secuturos decretum Iulij exhiberet, sua Sanctitas illud pronunciarer irritum ac nullum. De qua petitione cum Cardinalis de Monte, & Quatuor Coronatorum, Episcopus Simoneta, & Theologi quidam ex mandato Pontificis cognouissent: visa est omnibus iniquissima, tam ob temporis præscripti breuitatem, quam ob inusitatum edicti modum.

Petitio Legatorum Henrici

Itaque Pontifex interlocutus est, se hac de re ad Cæsarem scripturum, à quo non putabat se plus minis & summo iure, quam solo æquitatis nomine obtenturum. Contrà verò Legati dicebant, nihil sibi curæ esse vt Breue Apostolicum exhiberetur, nisi ad constitutum diem id fieret.

Cum autem hæc res magnam Pontifici molestiam afferret, per literas cum Legato suo Campegio exostulat, quòd eiusmodi mandata Romam perferri passus sit, quæ in Anglia præcidi oportuisset, quodque spem vllam de rebus eiusmodi quæ cõcedi nunquam possent. à Pontifice impetrandis fecerit. In earum literarum extremo questus est (qui Papæ fuerat à se cretis) Ioannes Baptista, Sanga, Legatos Regis, præ orationis vehementia, magnum malum Sedi Apostolicæ minatos, nisi Rex voti sui cõpos fieret: quasi verò (ait) sua Sanctitas ab officio recedere debuit, etiamsi totum orbem lucrata esset, aut quasi minarum istiusmodi executio, non primùm illis ipsis qui minantur, plurimum detrimenti sit allatura: si Rex videlicet, ob explendam libidinem suam, vt domi,

Interlocutio Papæ.

*21. April.
An. 1528.*

Mina Legatorum

sua vxori, sic foris, Sedi Apostolicæ; hoc est, radici & matri Ecclesiæ Christianæ, libellum repudij daturus esset. Atque hinc quidem certissimò constat, Legatos eò vsque Regis animù exploratum habuisse, vt potiùs fidem vna cum vxore abijcere vellet, quàm Annæ amplexibus priuari.

Quare Henricus propter perè urget & causa cognitionem.

Quapropter cum Henricus ex Legatorum suorum literis intellexisset, Pontificem nihil eorum quæ peteret, absque conditionibus adiunctis concessisse: inaudisset autem inter Papam, & Cæsarem recentem pacem Bareinonij factam esse, qua omnia quæ Burbonij milites eripuerant, Ecclesiæ restitueretur: timeret etiã ne inter eundem Cæsarem, & Galliæ Regem reliquosque Christianos Principes generalis quædam pax (qua de re Cameraci tunc disciptrabatur, quæque paulò post confecta est) componerentur; qua fieret vt & Papa illi minùs deberet, & Imperator maiorem potentiam acquireret, & Galliarum Rex filijs receptis, Henrici ope minùs indigeret, atque ita vndique desertus, nec veterem vxorem repudiare, nec Annam ducere, saluis rebus suis posset: re priùs cum Volsæo & aduocatis communicata, Campegiū renitentem, seque, ob decretum Iulij nondum coram exhibitum, iustissimè excusantem, quin & à Pontifice absque nouis mandatis, de causa illa vltèrius cognoscere prohibitum: tamen minis, blanditijs, muneribus, importunitate eò adegit, vt cum de vita etiam sua, nisi Regis voluntati satisfaceret, in dubium veniret; tandem, vnà cum Volsæo, Londini, quinto Calendas Iunias, in coenaculo frã-

An. 1529.

lo fratrem ordinis D. Dominici, tribunal con- scenderet.

Mandatis igitur Clementis Papæ ante om- nia recitatis, nominatim euocant; primum Regem Henricum, cuius vice duos procurato- res aderant; deinde Reginam, quæ ipsa in me- dium prodians cum protestata esset, se in il- los tanquam iudices suos non assentire, ad Pa- pam prouocauit. Sed cum appellationem Le- gati non admitterent, nisi Regina scripto quo- dam Apostolico doceret, mandata ipsorum esse reuocata: proximo die quo in iudicio con- fessum est, Regina iterum affuit, actum qui- dem, proposita solenni exceptione, rationes, cur ad Pontificem prouocaret, his expressit. Primum, quod locus iudicij parum æquus vi- deretur. Nam se in Hispanijs natam, ibi esse peregrinam: Henricum qui huius litis auctor sit, eundem esse totius Angliæ Regem. Deinde, personas iudicum non solu Regi deuinctas, ve- rum & subiectas esse, Volsæu ob Vintoniensem & Eboracensem Episcopatus, ac multas Abba- tias: Campegiam, ob Sarisburenensis Ecclesiæ ex dono Regis adeptum Episcopatum. Postremò sanctissimè iurat, se non nisi timore iustissimo adduci, vt horum iudicio hoc in loco & hac in causa stare recuset.

Legati iudi- cialiter de causa cogno- scunt.

Appellatio Regina ad Pontificem & cur facta.

- 1.
- 2.
- 3.

Quanquam verò iudices in Regis gratiam nollēt appellationem Catharinæ recipere, ta- men cum sententiam repudij non ferrent, nihil quod Regi gratum esset, facere videbantur. Ita- que Henricus ipse in iudicio seipsum sistens palàm, dixit; non odio Reginæ, sed scrupulo conscientiæ, & doctissimorum hominum

Henrici in iudicio ora- tio mendax.

iudicijs se impulsus, ut, quanquam domi haberet Cardinalem Eboracensem de latere Legatum, cui soli potestas ad litem hanc decidendam, delegari potuisset, tamen declinandæ inuidiæ causa, hos iudices à Pontifice Romano, summo Ecclesiæ capite, impetraret; quorum sententiæ quæcunq; illa futura esset, se acquieturum contestabatur.

Regina supplicatio ad Regem.

Postquam Rex perorauerat, Regina vrgebat, ut appellatio quam interposuisset, iudicibus probaretur. Illis negantibus, cum ad læuam subsedisset, de loco suo surgens, Regem qui ad dexteram sub conopæo confidebat, adiuit, genibusque flexis ab illo supplex precata est, ut quoniam in suo regno ageret, ipsa verò peregrina esset liberam ei potestatem faceret; Romæ apud communem Christianorum patrem, atque etiam iudicem ipsi Regi probatum, litē istam persequendi. Assurgens Rex, & benignissimis oculis eam intuitus, hanc se illi potestatem facere dixit: populo interim qui vultum vtriusque coniugis, & gestum spectabat, minimè sibi à lachrymis temperantem. Discedit ergò Regina ex loco iudicij. Cui, cum statim esset nunciatum, ipsam à Rege & iudicibus reuocari; Parebo (inquit) marito meo, non item iudicibus. Sed cum à procuratoribus sue admoneretur, si verba interpositæ appellationis sua in iudicium reuersione oppugnaret, eam rem detrimentum causæ ipsius allaturam: hac proposita Regis nuncio excusatione, ad Bainardi arcem, vndè illuc venerat, reuersa, toti consilio suo dixit: hodiè primùm, ne causæ meæ nocerem, domino meo Regi nō parui, sed

sed cum proximè eum videro, flexis genibus, hanc culpam deprecabor. O coniugem meliori marito dignam: nisi quòd, hoc persecutio-

*Humilitas
Reginæ*

nis genere, Deum visum erat, immarcescibile illi gloriæ coronam præparare. Henricus verò qui tantum ne inurbanus videretur, ad temporis momentum precibus Reginæ assenserat, è vestigiò Legatos ad sententiam ferendam, Iulijque Papæ decretum abrogandum, omnibus modis premebat. Exemplū igitur Pontificiæ dispensationis, cum in iudicio exhibitū esset, Regis procuratores ex multis capitibus contendebant, id satis firmum ad statuendas Henrici & Catharinæ nuptias non fuisse.

*Pontificis
Iulij diploma exhibetur & impetitur.*

Primum quòd in eo de Iulij decreto de nuptijs quidem non item de sponsalibus contrahendis, mentio haberetur: cum tamè & Principes sponsalia primùm contraxerint, & in causa quæ à iure canonico aliena fuerit, extensio nulla sit admittenda.

1.

Deinde quòd impubes Henrici ætas commemorata in decreto non fuisset; cum is non nisi duodecim annorum tunc esset.

2.

Tùm autem, quòd Henricus iam factus pubes, protestatus esset, se nolle Catharinam ducere.

3.

Prætereà quòd cum hæ nuptiæ ob pacis bonum inter Ferdinandum atque Elizabetham Hispaniæ, & Henricum septimum Angliæ, Reges, retinendum permitterentur: eaque dispensationis Pontificiæ finalis causa fuerit; tamen nec impubes Henricus octauus de bono pacis

4.

C s cogitaf-

cogitasset, nec Elizabetha & Henricus septimus tunc vixissent, cum nuptiæ celebrabantur.

Quid, quod Catharinæ & impuberis Henrici nomine, preces Pontifici offerebantur, cum tamen istorum Principum nulla intercessisset mandata, quorum vi parentes eorum, hoc pro illis iure agerent. Falso verò narrationem totum id quod petatur, vitare.

Postremò, cum istæ nuptiæ duplici obstaculo impedirentur, vno affinitatis, quod ex carnali copula Catharinæ & Arthuri oriebatur, altero iustitiæ publicæ honestatis, quod ex solo earum nuptiarum contractu, etiamsi nulla copula subsequuta esset, promanavit: in Iulij autem decreto solum affinitatis impedimentum relaxaretur, de impedimento autem iustitiæ publicæ honestatis ablato, nulla fieret mentio: hinc aiebāt effici, vt hoc posterius impedimentum non oblatum, has Henrici & Catharinæ nuptias faceret illegitimas, & ipso iure nullas. Hæc illi.

*Responsum
procuratorū
Reginæ pro
diplomate
Iulij.*

*Ad partē
primæ obie-
ctionis.*

Quanquam autem Regina nihil sibi negotij volebat cū illis iudicibus esse: tamen procuratores ipsius, vt ne iure aut æquitate destitui putarentur, omnibus aduersariorum argumentis quam primū responderunt.

Dicebant igitur, sublato semel per Iulij Patris autoritatem, Ecclesiasticæ legis impedimento, effectum quoque omnem ex illo profectum, eadem opera sublatum fuisse; vt iā ipsis Principibus ex æquo licuerit, tam sponsalia, quam matrimonium, velut iure communi contrahere. Vbi enim quicquam ob grauem aliquam causam permittitur, omnia sine quibus

bus ad illud perueniri non potest, simul
 permiffa intelliguntur, nam alioqui nihil age-
 retur: impuberem verò Henricum non potuiff-
 fe adhuc aliud quàm sponsalia inire. Quid quòd
 post matrimoniũ Pótificis venia ritè còtractũ,
 ftultè dubitari afferebant, vtrum licuerit Prin-
 cipibus sponsalia contrahere, nec ne. Cum e-
 nim sponsalia, quæ matrimonium subfecuturũ
 spondent, nec ad matrimonij constitutionem
 necessariò requirantur, & tamen semel adhi-
 bita, eidem non aduerfentur, sed maximè om-
 nium subferuiat; partim concessò matrimonio,
 etiam sponsalia intelliguntur concessa, & ideò
 valebant; partim etiam si non valuiffent, nocere
 tamen subsecuto postea solemnì matrimo-
 nio nunquàm possent, cum & hoc sine illis
 per se constet, & * quòd superuacaneè adijci-
 tur, nunquàm id, quod suo iure subsistit, vitiare
 debeat. Neque hanc causam à iure Canonico
 alienam fuisse, quin potiùs adeò plausibilem,
 vt si Canonis auctor de illa cogitasset, omnem
 operam daturus fuiffet, vt tanto bono publico
 nuptiæ inter fratrem superstitem, & defuncti
 vxorem inirentur: & tamen, in qualibet odio-
 fa causa, permiffò matrimonio, sponsalia cum
 nihil aliud sint, quàm inchoatum quoddã ma-
 trimonium, non intelligerentur prohibita.

Ad rem verò non attinuisse, vt impuberis
 Henrici ætas describeretur, propterea quòd ea
 sola cuiusque rei aut personæ qualitas necessa-
 riò exprimenda esset, quæ iuri obfisteret, & cu-
 ius mentionem fieri manifesta iuris ratio po-
 stularet. Ea fuit in hac causa, non impuberis
 ætas, quam ad effectum à natura pendentem,
 supple-

*Sponsalia
 quid effici-
 ant.*

** L. unica
 Cod. de rei
 vxor act.*

*Ad 3. partẽ
 prima obie-
 ctionis.*

*Ad secundã
 obiectionẽ.*

supplere Pontifex non poterat : sed affinitatis conditio, quæ nuptijs obstabat, & in diplomate expressa fuit.

*Quis impu-
ber haben-
dus.*

* *Ad Vita-
lem ep. 132.*

1. Reg. 8.

*Ad tertiam
obiectionē.*

Adde his, quòd in causa matrimonij, in quo nihil aliud ad pubertatem necessarium est, quàm vt coire cum fæmina quis possit, certum non est illum esse impuberem, qui sit duodecim annorum * Hieronymus enim ait, Salomonem & Achaz, ætatis vndecimo ac duodecimo anno, filios genuisse. Imò etiam inter priuatos prætermissa duodecim annorum ætas, decretum Papæ non vitiaffet, quia tam exigua & leuis qualitas expressa, nunquàm Pontificem à maiori aliquo bono prouehendo retardasset : quantò minus putandum, quòd inter potentissimos Principes, Papa, qui pacis publicæ conseruator existit, tam ingens bonum pacis plurium regnorum, ob hoc solù impediturus esse, quòd Henricus non nisi duodecim annorum haberetur? Principibus enim, quos Deus ipse communibus hominum legibus quodãmodo videtur soluisse, maiora quædam meritò è Pontificibus indulgeri solent.

Protestationem verò iam puberis Henrici, de qua Catharinam certiore nunquam reddidit, nihil omninò Catharinæ obfuisse; cum enim nuptiæ solemnes postea subsecutæ, priorem protestationem quamlibet solemnem, irritam reddidissent, perquàm ridiculè nunc post nuptias contractas obtendi, quòd Henricus semel dixisset, se nolle Catharinam ducere. Dixit, ac duxit tamen. Potius factò publico, quàm verbo priuato credendum esse; præsertim, cum factum hoc, & posterius fuerit, &

in Sa

in Sacramentum Christi transferit, & tot annorum cohabitatione, & nobilissimo prolis pignore, stabilitum fuerit & confirmatum.

Nam quòd putarent impuberā adhuc Henricū de bono pacis minimè cogitasse, cur eum qui ob duodecim annorum ætatem, pubertati proximus, & doli capax erat, quinimò qui grauium etiam criminum reus esse poterat, solius virtutis, & sancti desiderij capacem negarent? Potuit commisso etiam homicidio mereri æternam mortem; & non potuit optare bonum publicum, aut ea quæ ad æternam vitam spectant? Hanc absurdam & irreligiosam opinionem boni mores condemnant, sanctæ leges rejiciunt, pij iudices non admittunt; etiam si quis illam se testibus atque instrumentis probaturum affirmaret. Præterea, si filius bonum pacis non optauit, at pater, in cuius potestate erat, id pro illo, & ad illius vtilitatem fecit, sicut & pro illo credidit, cū adhuc infanti Sacramentum fidei conferendum curaret.

Nec in his nuptijs permittendis, Pontifex priuatas Elizabethæ Hispaniarum Reginae, atque Henrici septimi personas, sed publica officia, & Regiam conditionem spectauit; quæ vnà cū illis non est mortua, sed ad hæredes eorum Henricum octauum & Catharinam, vnà cum regnandi iure in Angliam pertransiuit. Nā bonum pacis non certarum personarum, sed populi totius bonum est. Populus autem & ciuitas nō moritur. Plus dicimus: Satis est, quòd Henricus & Elizabetha impetrati priuilegij tempore vixerant, cū illa quæ ex gratia conceduntur, statim atque sunt concessa, vim suam &

Ad 4. obiectionis primam partē.

Ad secundā partem 4. obiectionis.

am &

am & perfectionem ex sola concedentis voluntate consequantur. Ut interim nec illud omitamus, Catholicum Regem Ferdinandum, contracti matrimonij huius tempore, adhuc su-
perstitem fuisse.

*Ad 5. obie-
ctionis pri-
mam partem.*

Quòd verò filij parentibus non mandauerint, ut hanc illis coniugij veniam impetrarēt, nihil referre. Quanquam enim Pontifex eum qui preces alterius nomine affert, nisi de mandato docuerit, repellere si vult, potest: tamen si non repulerit, verum id quod petitur in causa plausibili & gratiosa concesserit, valet quod agitur, nec amplius quæretur, à quo sunt preces porrectæ, sed tantum; an rescriptum sit impetratum, quòd multò magis in parentibus locum habet, cum pro filijs aliquid impetrant. Ipsa enim naturæ lex docet, parentes filijs thesaurizare debere, maximeque omnium, in Regibus hoc eodem iure ac amore utimur, qui multa suis liberis priuilegia per suos Legatos impetrare solent.

*Ad 2. quin-
ta obiectio-
nis partem.*

Nec fuisse falsam narrationem quæ his verbis concepta est: *Oblata nobis nuper pro parte vestra petitionis series continebat, &c.* Pro parte enim Henrici & Catharinæ preces verè offerebantur, sicut narratio ipsa refert, cum ad eorum utilitatem id totum quod petebatur, constet relatum esse. Nec vnquam videri posse parentes, quibus ipse Deus filios commendauit, filiorum mandato in ijs, quæ ad rem eorum spectant, caruisse; cum ipsa filiorum ratio & natura perpetuo quodam gemitu & clamore parentibus mandet, ut ipsis omni qua possunt ratione consulant. *Qui enim suorum & maxime*
dome-

1° Tim. 5.

*domesticorum curam non habet, fidem negavit,
& est infideli daterior.*

Veniamus iam ad illud vltimum caput, in quo vim maximam aduersarij sitam esse arbitrantur. In precibus Pontifici oblatis, hæc verba continebantur: *Dudum inter Dominam Catharinam & Principem Arthurum Henrici fratrem, matrimonium per verba de presenti fuisse contractum.* Nonnè his verbis expressè proponitur iustitiæ publicæ honestatis impedimentum, quòd ex solo nuptiarum contractu oriebatur. In iisdem verò precibus mox sequitur: *Illud matrimonium carnali copula forsitan fuisse consummatum.* Nonnè hinc etiam affinitatis impedimentum elicitur, si fortè carnalis copula intercessisset? Propterea enim adiectum est illud *forsitan*, vt in omnem euentum matrimonio confuleretur, etiamsi carnalis copula, quæ reuera non intercessit, casu quopiam intercessisset. Cùm ergò Papa ex re narrata intellexerit, duas ad summum res obstitisse, quòd minùs Catharina Henrico nuberet; vnã, quòd ea foemina priùs Arthuro Henrici fratri nupta fuisset; alteram, quòd ab eodem Arthuro forsitan fuisset cognita: idemque Pontifex tota re intellecta, non modò affinitatis in toto genere, sed huius ipsius affinitatis impedimentum, (quod inter Henricum & Catharinam ex nuptijs Catharinæ cum Arthuro prius contractis, & copula forsitan subsequuta consummatis interuenerat) auctoritate sua sustulerit; nonnè eo ipso, iustitiæ etiam publicæ honestatis impedimentum, quod copulam

carna-

Ad 6. obiectionem de Iulij dispensatione.

carnalem præcedit, multò magis sustulit? Nam si Henrico Regi permittitur, vt fratris vxorem; etiam si carnali copula fuisset cognita, tamen ducat: nonè multò magis eam ducere permittitur, si nupta solùm, & non etiam cognita fuit? Hactenus Reginae procuratores,

Aduersarium argumenta pro carnali copula.

- Postquam verò carnalis copulæ mentio facta semel esset, Regis procuratores nonnulla leues coniecturas in medium proferebant, quibus docere conabantur carnalem copulam inter Arthurum & Catharinam verè & absque forsitàn intercessisse: verbi gratia: quòd nuper ex ephobis ambo excessissèt: quòd ab epulis & delitijs ad thorum conjugalem summi nocte deducti essèt: quòd mutuò inter se amarent: quòd legitimis nuptijs coniuncti essent: denique quòd Arthurus manè postridiè potum flagitaret, idque (vt aiebat) quoniam dicere se illa nocte in calida Hispaniarum regionum perigrinatum fuisse.

Contra carnalem copulam.

- Ad Reginae aduocati has leuissimas coniecturas multis & firmissimis argumentis confutabant: primùm, quòd Henricus septimus curauerat, vt matrona grauissima in eodem consponsis thalamo adesset, quæ ab Arthuri morbum, & infirmam valetudinem, eos carne coniungi prohiberet; deinde quòd serenissima Regina, quæ omnium optimè rem nouerat, apud Notarium quendam publicum, cui nomen erat Ioanni Tolcarno, præsentibus multis Episcopis ac alijs testibus, iuratò asseruisset, se post obitum Arthuri Principis, mansisse virginem; Tum etiam, quòd cum Catharina palam in iudicio, præsentem Henrico Regi dixisset, ipsum

ipsum scire, quod is eam virginē cognouisset, Rex nunquam id negasset; atque ideo dum in re tanti preiudicij tacuisset, ei quod opponebatur assentiri præsumendus esset. Et hæc quidem illi dicebant. Sed nos etiam aliud insigne testimonium adiungamus ex eo libro Reginaldi Poli, quem Regi Henrico adhuc viuēti scripsit, & inscripsit, in quo ait (Cæsaremque in eius rei testem tunc viuentem citat) ipsum Henricum nihil tunc minus quam de repudio cogitantem, Carolo quinto Imperatori vltro fassum esse, quod Catharinam adhuc virginem cognouisset.

*4ⁱ
Confessio
Henrici.*

*Polus lib. 3.
pro vno.*

Pursus cum Regis aduocati, literas Adriani Cardinalis, qui Pontificis quæstor in Anglia quondam fuerat, recitassent, in quibus dixerat se ex Papa Iulio audisse, cum diceret, sibi non videri quod in matrimonio Henrici & Catharinæ dispensationem posset imponere: Ex altera parte procuratores Reginæ in medium protulerunt ipsius Iulij literas ad Henricum septimum de hoc sermone, eiusdem Henrici rogatu conscriptas, in quibus hæc verba erāt: *De dispensatione matrimoniali nunquam negauimus, nec suspicionem præbuimus, quo minus eā facere vellemus, vt aliqui minus verè dixerunt; sed respondimus, nos expectare in illa concedenda tempus magis accommodatum, vt consultius & maturius fieret, cum huius sanctæ Sedis & vtriusque partis honore.* Hæc Iulius.

*Ad aliam
obiectionem
de Iulij Pa-
pa sermone.*

Erant autem serenissimæ Reginæ aduocati totius Angliæ viri optimi & doctissimi. Primū Gulielmus Varamus Cantuariensis Archiepi- scopus. Deindè quinque Reuerendissimi Epi- scopi,

*Aduocati
Reginæ quò
& quales.*

D

scopi,

scopi, Guthbertus Tonstallus tunc Londinēsis, postea verò Dunelmensis; Nicolaus Vestus Eliensis, Ioannes Clericus Bathonēsis, Ioannes Fischerus Roffensis, Hēricus Standicius Asaphensis. Quibus Episcopis adiungebantur alij Theologi quatuor, Abeius, Fetherstonus, Pouellus & Ridlæus.

Ioannes Roffensis ad legatos oratio.

His ergo rebus, quæ ad iuris Ecclesiastici cōtrouersias pertinebant, ita constitutis, Ioannes Fischerus Roffensis Episcopus, non Anglicani tant reūgni, sed & orbis Christiani lumen, exemplar sãctitatis, populis sal, Ecclesiæ Doctor, in medium prodijt & liberum pro defensione matrimonij Regis & Catharinæ doctissimè scriptum, Legatis exhibuit, grauissima oratione illos admonens, ne in scirpo nodum quærent; neue aut scripturarum manifestam veritatem, aut leges Ecclesiasticas iam satis in hac causa perspectas, euerti permetterent: quinimò iterùm atque iterũ cogitarent, quanta malè ex hoc diuortio secutura viderentur; videlicet Henrici Regis & Caroli Cæsaris odia; Principum qui eorum partibus adhererent, factiones, bella non tantùm externa; sed & ciuilia; quòdque omnium est grauissimum, dissensiones in causa fidei, schismata, hæreses & sectæ infinitæ. Ego (inquit) pro eo ac in ista re laboris & industriæ plurimũ collocaui, affirmare ausim (idque non solùm hoc in libro testimonijs & scripturarum & sanctorum Patrum clarè docui, sed etiam *mei sanguinis profusione testificari paratus sum) nullam esse in terris potestatem, quæ hoc matrimonium à Deo ipso cōiunctum, dissoluere possit aut disiungere.

** Locutus est Roffensis & fecit.*

Hoc

Hoc ubi Ioannes Roffensis, fama doctrinae illustris, sanctitate vitae conspicuus, Episcopali dignitate honorandus, ipsaque canitie venerabilis palam dixisset, quatuor utriusque legis Doctores, librum etiam à se conscriptum obtulerunt, in quo matrimonium Henrici & Catharinae, secundum leges Ecclesiasticas, ritè contractum esse planum faciebant. Mox item tres alij libri, singuli à singulis Episcopis compositi, coram exhibiti sunt: quorum auctores fuerunt, Clericus Bathoniensis Episcopus, Guthbertus Tonstallus Londinensis, (qui tunc legatione pro Rege una cum Thoma Maro Cameraciungebatur) & Vestus Eliensis.

Libri legatis exhibiti

Hos Episcopos secuti sunt quatuor Theologi Abelus, Pouellus, Fetherstonus & Rydlaeus, qui affirmabant se DEI & veritatis amore adductos, nihil aliud pro matrimonio Catharinae scripsisse, quam quòd secundum scientiam ipsis datam, sciebant Evangelio & scripturis sacris consentaneum esse; id quòd liquidò appareret, si libros ipsorum (sicuti eos non dubitabant facturos) legere dignarentur. Rydlaeus autem vir Catholicus & pius, atque ab omni assentatione alienissimus, palam questus est de Legatorum iniquitate, quòd iusiurandum calumniae, solis Reginae procuratoribus & advocatis detulissent; nihil eos aut dicturos aut scripturos, aut in hoc genere facturos, quòd non & diuinis, & Ecclesiasticis legibus consentaneum esset. Quòd si (inquit) Regis procuratores & advocati eadem iusiurandi religione constricti fuissent, iam causa esset acta, nec vel aduersarij veritatem à nobis stare

Quatuor Theologi, quorum priores tres ea causa postea mortui sunt.

Quaerela de iniquitate legatorum.

negassent. Imò se quamlibet pœnam subiturũ, nisi qui Regias partes tuebantur, ad Reginam statim transirent, si hoc illis iusiurandum imponeretur. Tacuerunt omnes qui erant ex parte Regis, ac verbum Rydlæi silentio suo confirmarunt.

Volsæi indignatio.

Campegij excusatio.

Volsæus libertatem dicendi, qua vsus est Rydlæus, indignissimè tulit. Tàm is verò quàm Cardinalis Campegius quemadmodum in causa progredierentur, non videbant, adeò cuncta iã erant clara & contestata pro Catharinæ matrimonio. Rex tamen more suo vrgebat, vt ad sententiam secundùm se ferendam festinarët. Campegius verò cùm nullam excusationem suam Regi probatam esse animaduerteteret, nec tamen contra tam claras probationes, contra certissimam Pontificis voluntatem, contra iustissimam Reginæ appellationem auderet secundùm Regem pronunciare: tandem audacter liberque dixit, multis se annis in rebus agendis versatum, multis annis vnum ex duodecim iudicibus, qui causas in Rota Romana cognoscunt, extitisse, nec vnquam in causa etiam mediocri (nedum tanta & tam graui) tantam festinationem adhibitam vidisse: quin moris esse, vt cùm ad locum sententiæ deuentum fuerit, triginta toti dies ad testimoniorum auctoritates & momenta examinanda vacui concedantur: nunc autem vix totidem præterijssè, à quo primùm die, causa Regis palàm publicèque inchoata sit. Et qualis causa? quanti ponderis & momenti? quanti offensionis & scandalij? nisi fortè sacramenti legitimi subita disruptio, matrimonij per viginti annos corroborati

rati repentina dissolutio, prolis generosę atq;
adeò Regiæ miserâda illegitimitas, *potētissi- *Carolus
mi Monarchę irritata maiestas, Christiani po- s. intellexit.
puli diuulsa concordia, auctoritatis Pontificię
contempta dispensatio, parui cuiusdam ponde-
ris aut leuis momenti esse videatur. Sibi qui-
dem cōstitutum esse in re tam graui, lento po-
tius & securo, quàm præpopero & præcipiti
gradu incedere.

Hęc ubi Campegius dixisset, subitò mutatos
omnium vultus vidisses: alij eius libera orati-
one delectabantur; alij contra qui ex rebus
nouis crescere optabant, vehementer dolo- Varij homi-
bant; alij cū tacitè apud se lætarentur, tamē num affe-
oretenus dolorem simulabant, ex quibus erat ctus
Volsæus Cardinalis, qui licèt idem quòd Cā-
pegius sentire putaretur, nihil tamen perinde
vrgebat ad sententię ferendę acceleratio-
nem.

Rex cū videret Campegium à re iudican- Rex mittit
da tam alienum, vt nouas dilationes quotidie ad urgendos
interponeret, iudiciūque præter omnium legatos.
spem penè ad finem mensis Iulij extraxisset, ac
tū quidem Romani moris esse diceret, vt à
iudicijs exercendis vsque ad mensem Octobris
abstineretur, Brandonum & Hauardum Duces.
hunc Norfolcię, illum Suffolcię, ad Legatos
misi; qui magno Principum virorum comita-
tu deducti, cum 3. Cal. Aug. ad iudices pro tri-
bunali sedentes venissent, tam Regis quàm suo
nomine ab eis magnoperè contendebant, ne
conscientiam Regis diutiùs implicatam tene-
rent, sed tandem aliquandò rem totam decide-
rent ac definirent. Hic autem Volsæus, licèt

priore loco sedisset, conticuit; magno enim timore concutiebatur.

*Campegij
excusatio.*

Campegius verò per eam fidem, quæ Deo atque Ecclesiæ Romanæ obstrictus erat, contestabatur, moris esse Romanæ curiæ, cuius ipse membrum esset, ut à fine mensis Iulij vsque ad quartum Nonas Octobris nullum exerceretur iudicium. Sin contra factum fuisset, quicquid in eo genere tentaretur, nullius roboris omnino futurum. Quòd si Rex illum diem pro sua patientia expectaret, nihil se dubitare, quin omnia ex eius voto successura essent. Instare iterum Duces, ut eo ipso die, aut ad summum postridiè sententia ferretur. Iterum Campegius cum respondisset nullo modo id facere licere, Carolus Brandonus Suffulciæ Dux, mensam quæ proponebatur magno ictu concutiens, per sacram (inquit) Missam, nemo vnquam Legatorum aut Cardinalium quicquam boni ad Angliam apportavit. Quod ille quidem vel cestro quopiam percitus, vel foedissimo adulandi Regi studio ductus, dixit; quam seuerè autem Deus horum Ducum superbiam ac adulationem, per eundem Regem & filios suos, maximeque per prolem eam, quæ ex eo quod ipsi tantoperè expetebant nouo coniugio orta est vltus sit: ea mala testantur, quæ ipsis ipsorumque familijs postea acciderunt. Duces autem ex iudicio discedètes, ut ipsi omnibus iracundiæ flammis vrebantur, sic & Regem à libidine sua iam diu ambustum, nouis etiam furoris & insanix facibus incenderunt.

*Papa causam
ad se reuocat.*

Pontifex interim, iustissimam Reginæ appellationem superius commemoratam, ratam habens

bens, palàm Volsæo & Campegio interdixit, ne amplius huic negotio se immiscerent: causam verò totam Paulo Capisuccho sacri palatij Apostolici causarum auditori & Decano cognoscendam, ipsique Pontifici demum referendam & explicandam commisit: quem iussit tã Regi, quàm Regina diem certum præscribere, quo causam apud ipsum per legitimos procuratores suos dicerent. Quæ Pontificis constitutio non Romæ tantùm, sed etiam Brugis & Tornaci, ac in alijs vicinis Flandriæ Ecclesijs promulgata, imò & in Angliam ad serenissimam Reginam transmissa est, vt per eius operam Regi & Legatis patefieret.

Regina illustrem Senatorem & tam ingenio ac doctrina, quàm pietate celebrem, Thomam Morum, ad Regem legauit, qui diceret, Papam Legatorum mandata sustulisse, ipsumque Regem & Reginam ad causam in Rota ipsius per procuratores suos dicendam euocasse: id se Maiestati suæ significare, vt sciret, vtrum hanc rem ipsi per Viatorem aut eiusmodi publicum præconem nunciari vellet, nec ne.

Thomas Morus pro Regina ad Regem legatur.

Rex quanquam ingenti dolore afficiebatur, tamen cùm nihil aliud adhuc satis deliberatũ haberet, cætera dissimulans, Thomæ Moro respondit: iam dudum constare sibi de his rebus, nolle autem vt suæ personæ fiat denunciatio, non recusare tamen quo minus Legatis de more obnuncietur. Locum verò iudicij, tanquam vtrique parti communem, vehemèter sibi placere, daturumque se operam, vt causa Romæ decidatur. Hæc quidem Rex dicebat, sperabat ve-

Regis Hypocrysis.

bat verò, se per nouos nuncios apud Papam breui effecturum, vt Legatorum mandata renouarentur, atque ea de causa, minùs iniquo animo id quod agebatur tunc tulit. Hinc factum est, vt plures ex Reginae procuratoribus, ex Regijs verò vnus, vnà cum duobus notarijs ad Legatos, qui duodecimo à Londino lapide simul rusticabantur, sese conferrent, & hanc rem totam Legatis exponerent: quo tempore is quem Rex miserat palàm testatus est, hanc Regis voluntatem esse, vt in Anglia iam deinceps nihil in hac causa fieret, Romæ autem omnia expedirentur.

*Campegius
reuocatur.*

Paruerunt Legati Pontificis decreto, iam quæ in spem venerant, Regem quoque saniora capturum consilia, cum ecce Campegius per literas Pontificis ad Urbem omni cum festinatione reuocatur. Tunc primùm Rex omni spe rei ex animi sententia conficiendæ excidens, supra quàm dici potest, excanduit; omnemque culpam in Volsæum huius diuortij primum auctorem meritò conferens, se malè illi velle, non obscuris indicijs declarauit. Quod cum multi ex principibus viris (qui Volsæo Cardinali omnia pro eo ac ipse voluit administranti iam diù inuidebant) intellexissent, collatis consilijs, multa criminum capita in illum collegèrunt, eaque suis chyrographis ob signata Regi tradiderunt. Rex eam rem sibi iucundam esse testatus, tatisper tamè dissimulauit, donec Campegius è regno discessisset, quod ad septimùm Idus Septembris accidit. Cuius etiam discedentis sarcinas excuti iussit, non alia magis de causa, quàm vt exploraret si quid fortè literarum Volsæi depre-

*Volsæi fortuna incli-
natio.*

Anno 2528.

deprehendere potuisset, nullas autem deprehendit.

At Volsæus, qui nihil eorum quæ contra ipsum intentabantur sciebat, ad Regem iam prope S. Albanum in villa quadam agentem accedens, multa cum illo ac Senatu eius, de iudicio quod Romæ suscipiendum erat, contulit. Stephanus autem Gardinerus, qui Regi erat à secretis, & Romæ diuortij causam paulò antea egerat, cum iam rei exitum suspectum habere inciperet, seque videret in suspicionem vocari, tanquam Regi huius diuortij auctor fuisset, Volsæum præsens, palàm rogauit, ut veritatis contestandæ causa dignaretur coram Rege ac Senatu ipsius planum facere, qui fuissent huius diuortij primi authores. Nunquam (inquit Volsæus) negabo me solum fuisse. Cuius rei adeò me non poenitet, ut si ea iam ante inchoata non esset nunc primum inchoandam iudicarem. Quod quidem posterius Volsæi verbum, auribus Regijs datum esse, nemo ignorabat. Licet enim prima diuortij causa verè fuisset, tamen cum videret Regem ad Annam Bolenam animum adijcere, poenituit hominem sui consilij, à quo nunc resilire integrum ei non fuit, qui gloriam hominum magis quàm Dei dilexerat: Rex autem eo tempore siluit.

At cum Volsæus post Campegiij discessum ad Regium comitatum reuersus, ad colloquium illius non admitteretur, tunc demum sensit infensum sibi esse Regem. Nec ita multò post, iussu Regis à Thoma Duce Norfolciæ ap-

*Gardineri
metus.*

*Volsæi confessio
& adulationis.*

*Volsæus
spoliatur.*

prehensus, cogitur se abdicare; primùm Cancellarię magistratu, quem statim Rex insigni viro Thomę Moro contulit, sperans fore ut hoc honore & beneficio ad partes suas pertrahi posset; deindè Vintoniensi Episcopatu, quem postea Stephanus Gardinerus supra nominatus ex dono Regis accepit: tùm autem magnificentissimo à se Londini ex ædificato palatio Eboracensi, quod Rex ipse inuasit, instructum ut erat omni genere diuitiarum ac pretiosę suppellectilis: denique penè omnibus bonis exutus, quę immensa erant primùm relegatur in villam Asheriensem; mox in Eboracensem Ecclesiam cui præerat, dimittitur.

Rex obstinate progreditur.

Quis iam non putasset Regem ab improbo illo incepto suo desinere voluisse? Nunc autem obstupescite coeli super hoc. Ob quod peccatum Henricus Volsæum tam seuerè punit, in eodem ipse pertinacissimè progreditur. Propter quod inexcusabilis es o Rex, in quo enim iudicas alterum, te ipsum condemnas. Scimus enim quoniam iudicium DEI est secundum veritatem in eos qui talia agunt.

Rex ergò partim certos viros ad Papam Clementem mittit, qui causam diuortij sui Romę sustineant (inter quos erat Thomas Cranmerus, qui postea factus est Cantuariensis antistes) partim, per totum Gallię regnum Theologos & Iuriconsultos conquirat, qui matrimonium ipsius cū Catharina constare nō posse, ob signatis tabulis affirmant: ut si fortè Summus Pontifex (quòd iã planè apparebat) sententiã cōtra Henricum ferret, tamen fucata quædam Academicę autho-

authoritatis species, ad tenebras hominum oculis offundendas non deesset. Quod enim paucissimi quidam, & ij non doctissimi homines, Regijs pecunijs magna ex parte corrupti, in varijs Academijs censere visi essent, id Rex erat sub ipsarum vniuersitatum nomine diuulgaturus, tanquam tot doctissimorum virorum tanta collegia, ab ipsius partibus intrepidè steterissent.

Vniuersitates tentantur ab Henrico.

Commiffa est huius rei cura in Gallia; primum Reginaldo Polo Anglo qui tunc Parisijs studiorum causa degebat, & Henrici Regis magna munificentia fruebatur: in quo viro nobilissimi generis splendor, cum probitate morum & doctrinæ præstantia certabat. Sed cum ille minùs promptum se exhiberet, imò nullà in re tam turpi operam interponeret, adiunctus fuit ei quidam socius ex Regis senatu, ad hominem extimulandum. Sed cum nec hac ratione adduci Polus potuit, vt diligentiam adhiberet, sed potiùs per literas apud Regem se excusaret: delatum est negotium Galielmo Langæo Gallo, cui cum charior esset pecunia Regia, quàm propria fama, quos potuit leguleios & Theologastros in suas partes magno precio adduxit.

Poli integritas.

Hac ipse de se Polus testatur lib. 3. de vniõne.

Aderat tunc Parisijs Petrus Ferdinandus Brasiliensis Episcopus, qui ad tractatum Aluari Gomesij de coniugio Regis Angliæ cum relicta fratris sui, præfationem ascribens ait, se oculatum fuisse testem eius largitionis, quæ Henrici nomine tunc Parisijs facta est. Nonnulli ex Theologis (inquit) adulterantes verbum

Dei

Largitio
Henrici.

*Angeli, a-
liās Ange-
lotti.

Dei, & ambientes fauorem hominum, corrupti muneribus & largitione * Angelorum (quæ mota est Anglis familiaris) inciderunt in laqueum Diaboli, & fauerunt partibus Regis contra sui animi sententiam; neque vereor tam apertè hæc proferre, quando testis huius rei sum oculatus. Hæc ille.

*Ep dedi.
com. Dion.
Cart. 4. sent.

Tentatur
pecunijs A-
cademia
Coloniensis.

Id quoq; simili largitione frustra pertentatum fuisse in Academia Coloniensi commemorat * Petrus Leidensis, qui propterea, sicut illius vniuersitatis Theologos summoperè de spreto Regijs pecunijs laudat, sic aliorum quorundam gymnasiolorum turpissimam adulationem non tacet. Ita enim scribit; Et nullus vnquam casus potuit vestram labefactare innocentiam; auctoritatem deprimere, constantiam superare. Sic nuper cum Rex quidam magnus & potens, multis auri pondo sperasset à vobis quam petebat sententiam emere, spreto auro repulsus, sensit inexpugnabilem animorum vestrorum constantiam. Pudet referre quid interim ab alijs aliquot per fraudem & pretium vniuersitatibus impetrauerit, quanquam frustra, vobis non accedentibus, neq; in eandem vadentibus sententiam: tanta est vestra auctoritas, talis vester est candor: tale iudicium vestrum. Hæc ille.

Tentantur
vniuersita-
tes Germa-
nia.

In scopa
cont. arā.
Morison.

In alijs item Germaniæ vniuersitatibus quid tentatum fuerit, ex his Ioannis Coclæi verbis colligi potest, quæ ad Richardum Morisonum Anglum, partes Regis defendentem scripsit: Offerebatur, inquit, mihi his annis superioribus, ampla remunerationis & auri spes, si contra matrimonium Regis cum Catharina, vel ipse scribere, vel

re, vel vniuersitatum aliquot Germaniæ sententi-
as, quales aliquot Galliæ & Italiæ Academiæ de-
dissent, procurare voluisssem. Sed cum esset ea
spes contra conscientiam meam, dixi, sicut dixe-
rat in prima sui tentatione Balaam; si dederitis
mihi plenam domum argenti & auri, non potero
immutare verbum Domini Dei mei, vt vel plus vel
minus loquar aut scribam quàm in lege Domini
habetur. Sic Coclæus.

Idem etiam auctor memoriæ prodidit, Hut-
tonum quendam Regis Consiliarium Hambur-
genses & Lubeccenses sollicitasse ad diuortij
probationem, eundemq; paulò post diro mor-
tis genere Bruxellis perijisse; adiungens deinde
hæc ipsa verba ait: *Arbitror præterea paucos
iam superesse ex omnibus illis Doctoribus, qui præ-
texto Academiarum aliquot nomine, venali mi-
nisterio diuortium suaserunt.* Quidam etiã Cro-
cus simili apud alias gentes largitione Regis
nomine vsus dicitur; adeò vt pestis hæc non
modò Parisiensem, Aurelianensem, Andega-
uensem, Tolosanam, Bituricensem; verùm etiã
Patauiensem, & Bononiensem Academi-
as per-
uaderet. Reginaldus Polus qui hæc omnia &
optimè cognouit, & grauissimè deplorat, scri-
bit se satis admirari amentiam Regis nunquam
potuisse, quòd tantam pecuniæ vim effunderet,
vt infamiæ notam sibi ipsi inureret, hoc est, vt
per annos viginti nuptias incestuosas coluisse
existimaretur. Omitto cæteros, qui de his re-
bus questi sunt: etiam Sleidanus qui Annam
Bolenam quòd hæresi Lutheranæ fuisset, maxi-
mè laudat, tamen scribit Henricum illud di-
uorti-

*Corruptores
male pereunt.*

*Crocus cor-
ruptor.*

*Academici
quidam
corrupti.*

*De vniõne
lib 3
Sleidanus
hist. lib. 9.*

uorti-

uortium approbari curasse non sine largitionis opinione.

*Modus agē-
di Henrici
in suo regno.*

Quid? quod ne in suo quidem regno Henricus potuit liberas & gratuitas Theologorum subscriptiones impetrare: quod & liberè ausus est Polus qui rebus interfuerat, ad ipsum Henricum in hæc verba scribere: *Non erat dubium quin hæc tua causa in Disputantium scholas illata, fautores habitura esset, cum Regem om-*

*Pol. lib. 3. de
union.*

ni sua autoritate ac opibus propugnantem haberet. Inuenit illa quidem aliquos sed ex ijs quos fama magis quam fama moueret; nec tamen vel istos tã promptos quàm vos speraueratis, ut quo initio cum ijs quæ ipsius patrocinium susceperant, in ipso tuo regno, ex omnibus scholis explosa sit, ipsi etiam defensoribus vario genere contumelia affectis. Nec certè vllò publico vllius Gymnasij Anglicani consensu, vbi consisteret, inuenisset; nisi ea, quæ plus quàm preces valere solent apud multorum animos, minarum refert & Regiæ literæ, aciem iam inclinatam sustinuisent. Quod si his copijs tibi domi pugnare necesse erat: nihil attinet me nunc dicere quibusnam foris vterere. Hæc Polus.

Cantabrigia.

*Oxonia Re-
gi refragran-
ta est.*

Et quidem vt de Cantabrigia altera Angliæ vniuersitate nihil dicam, in qua plures aliquantò his medijs adducti (licet nõ ex doctissimis) Regi fauebant, satis constat Oxoniensis Academiæ publicum sigillum, communi doctissimorum hominũ suffragio sæpius negatum, vix tandem partim vi ereptũ, partim clam subreptum fuisse. Homines enim ad summum octo clam conuenerunt, effractisque sacri loci foribus, in quo moris erat causas communes decer-

decerni, & instrumenta publica obfignari, literis in quibus Regis diuortium propugnabatur, publicum Academiae sigillum affixerunt: idque dicebant se in totius academiae gratiam fecisse: ne Rex, si nemo eius animo satisfacisset, florētissimam studiorum omnis generis vniuersitatem iratus evertisset. Dum haec aguntur, & in-

*Consilium
Regis de las-
crando Polo*

dies magis cresceret Regis furor, admonitus est à suis, ut si eorum qui in Anglia à sua sententia abhorrent, voluntates sibi adiungi vellent, illud in primis curaret, ut ad suas partes, Reginaldum Polum (qui illis ipsis diebus Lutetia redierat, summæque eruditionis opinione florebat) pertraheret: fieri enim posse, ut huius clarissimi iuuenis auctoritate & existimatione, magna pars nobilitatis adducta, in eam quæ Regi placeret sententiam transfret.

Probato Rex consilio, per eos qui Polo propinquitate, ac necessitudine maximè cōiuncti erant, rem aggreditur, simulque si suam sententiam probet, optionem dat, ut utram malit ex duabus Ecclesijs deligar, Eboracensi & Vintoniensi; ex quarum vniuscuiusque fructibus, plus quam triginta millia aureorum eo tempore colligebantur. Pertentantur Poli animū

Poli tentatio

his medijs, fratres alijque quibus Rex ad eam rem utebatur. Contrà ille quam maximè poterat, nitetur. Sed vehementer contendentibus suis atque vrgentibus, ut aliquam tandem rationem iniret, qua & Regi ipsi, à quo tanto perè diligeretur, satisfacere posset, & eius iram quæ toti familiae futura esset perniciofa, auerteret cum multa prius excusasset; id

vnum

vnum tandem coactus, respondit se cogitaturum, qua possit ratione Maiestati suæ satisfacere.

Hoc accepto responso, nunciatur Regi Polum ad suam sententiam iam esse petractum, certoque diè affuturum vt coram ipso Rege de diuortio differat, quo ille nuncio mirabiliter lætatus, Polum benignissimo vultu aspiciebat, auideque diem constitutum expectabat, quod illi se venturum promiserat. Polus interim precibus se Deo commendabat, omnesque cogitationes suas in vnum conferebat, vt aliquam rationem aut viam excogitaret, qua nec Regi manifestè aduersari, nec conscientiam suam ledere cogeretur. Eam inuenisse cum sibi tandem videretur, humana prudētia nixus magis quam veritate, Regem adit; à quo per humaniter acceptus, ac iam familiarissimè in cubiculum interius deductus, cum ea pararet dicere quæ cogitaret, (mirabile planè dictu) repente sic hæsit lingua, vt aliquamdiu nullum verbum effari posset; tandem verò cum loquendi facultas rediisset, eiusmodi fuit eius oratio, vt secus omnia diceret ac meditatus venerat; omni enim assentatione remota, vt bonum virum ac piū decebat suam liberè sententiam; summa tamen adhibita modestia, Regi aperuit. Qua re tam inopinata, Rex mirabiliter se fuisse commotum, non solum ex ore vultuque commutato, manuque frequenter ad pugionem apposita declarauit (vt Polus postea narrare solebat) verum etiam ex verbis iracundis quibus ipsum dimisit, maximeque ex ijs, quibus Rex suis deinde affirmabat, se cogitasse Polum inter loquendum

*Prudentia
humana.*

Mirum.

*Regis impa-
tientia.*

quendum occidere; id quod perfecisset, nisi orationis eius simplicitate ac submissione fuisset prohibitus. Polus autem cum vix triginta tunc annos ætatis haberet, amicorum intercessione non ita multò post obtinuit, ut bona cum Regis venia, pensione etiam retenta, iterum se Patanum conferret.

Pro matrimonio interim Henrici & Catharinæ scripserunt apud Anglos plurimi per unum Regnum. De quibus autem ego audiui, Ioannes Roffensis, & Ioannes Holmannus Bristolienſis, Episcopi; Abelus presbyter, & ij septem iurisperiti quorum antea mentio facta est: apud Hispanos verò, Franciscus Royas, Alphonsus Veruesius, Alphonsus de Castro, & Sepulueda: apud Lusitanos, Alvarus Gomeſius; apud Germanos, Ioannes Coclæus diuersis operibus. Erasmus autem Roterodamus ut in cæteris rebus, sic in hac causa dubiũ se ac vafrum præbuit. Initio enim ne Regis gratiam amitteret, in nullam partem quicquam affirmare voluit; postea verò cum Regem ab Ecclesia descivisse, & iam nec ipsum ut antè, magnificere cerneret cumque amici eius in Anglia (ut ipsis verbis utar) *Nec literis nec muneribus amplius eum dignarentur*: Tunc lecto Coclæi libro quem pro matrimonio scripserat, his verbis ad eum rescripsit. *Amice sincerissime; librum tuum de repudio legi, nec sine fructu: de quo si scribam quid sentiam, vereor ne videar actum agere: Vt cunq; subleuas Regem in consiliarios partem culpæ reijciens, si fuisset ea instructus panoplia, ausus fuisset Regi dissuadere repudium. nam id temporis mihi Rex tantum tribuit, ut plus nemini.* Contu-

Quid scripserint pro Catharina.

Erasmi tergiversatio.

E

li cum

licum Ludouico Bero Theologo Parisiensi, sed nihil attulit. Hactenus Erasmus.

Melanchthonis consilium.

Apud Belgas scripserunt Ludouicus à Schoora; Apud Celtas, pauci quidem, sed tamen iudicium suum interposuerunt de ea causa. Egui-narius Baro, Francisci Duarenus & Conuanus; apud Italos, Cardinales Caietanus, Ludouicus Nugarola Comes Veronensis; & alijs in locis alij multi Doctissimi viri. Fertur etiam per manus multorum epistola quædã Philippi Melanchthonis, in qua Regi suadet vt retenta vxore legitima Catharina, Annam Bolenam concubinæ tantum loco habeat. Rex verò ipse & illustres aliquot Angli ad Pontificem litem dant, in quibus petunt, vt cum regni plurimum interfit masculinum regni hæredem extare, saltem hac de causa litem mature absoluendam curaret quo integrum Regi fieret aliã vxorem accipere. Pontifex respondit, se officio satisfacturum: sed in manu sua non esse, vt masculinum ex quacunque foemina generandũ promitteret.

Prima initia manifesti schismatis An. 1530.

Vt autem Rex rei suæ melius consulere, terrorem aliquem Pontifici Romano iniiciendũ putauit. Itaque mense Septembri proximo palam edixit, ne quis suorum subditorum, seu Anglus seu Hybernus esset, quicquam in Romana Curia citra Regis voluntatem deinceps peteret aut procuraret. Idem cũ audiret Volfæum Cardinalem etiam Eboraci splendide agere, epulis vacare, solemnique pompa uti, ac mitram suam gemmis ornatam, quam Rex illi abstulerat, ad suam in ea Ecclesia inaugurationem repetere; Rex hoc Volfæi superbia impu-

imputans, nec ferendum iudicans, iubet hominem, in ipso die inaugurationi designato, presente nobilium ingenti multitudine, ab Henrico Nothombriae Comite; primum apprehendi; deinde Londinum captivum duci. At is in itinere ipso ac Lecestriae oppido 4. Calendas Decembris è vita migravit. Sermones dissipati sunt eum sua sponte venenum sumpsisse. Illud verò constat cum tanquam reus læsæ maiestatis regiae apprehenderetur, eum dixisse: vultinam nihilo magis læsæ maiestatis diuinæ reus essem: nunc autem dum nulli rei magis incubui, quam vt Regi penitus inferuirem & in Deum peccaui, & Regis gratiam non obtinui. Ac Volsæus quidem dignam suæ præteritæ assentationis & superbiæ mercedem in hoc mûdo accepit, idque (vt speramus) ne in æternū puniretur.

Misera Volsæi mors.

Vox penitentis.

Cum verò Henricus multis Dei præclaris donis antea præditus, gratias Deo non ageret, sed in cogitationibus suis euanesceret, Annam Bolenam æternæ salutis suæ, atque adedò ipsi Deo anteponeret: ne qui æternam mercedem contempnisset, hac saltem corruptibili priuaretur, Deus ei permisit, vt suæ libidini quam pro Deo iam colebat, satisfaceret. Itaque Guilielmum Varamum excellentem virum, qui fuerat Archiepiscopus Cantuariensis, & summo studio Reginae partes adiuuerat, è vita illis ipsis diebus euocauit. Tunc Rex tanti honoris locum sibi perire nolens, omnino decreuit nemini eum, præterquam tali viro dare, qui suæ libidini summis viribus obsequeretur. Hoc Thomas Bolenus, qui putabatur Annæ

Henricus à Deo derelinquitur.

Thoma Boleni ad Regem oratio.

Bolenæ Pater, subodoratus, ratusq; pulcherrimâ sibi nunc dari occasionem, suâ, suæque filia causam prouehendi, Regem adit, sicque affatur: iam dudû (o Rex) domi meæ habeo presbyterum illum doctum, grauem, & modestum, cuius fides abundè tuæ Maiest. probata est, in ea quam apud Pontificem gessit, legatione. Hoc mihi à sacello iam diu fuit, eundemque noui erga diuortium hoc tam sincerè affectum esse, ut si tua Maiestas eû creauerit Archiepiscopus, in me recepturus sim, facturum illû quicquid à subdito quopiam expeti aut etiam desiderari queat.

Cranmerus fit Archiepiscopus Cantuar.

Placuit condicio, maximè, quòd Anna Bolenæ in eandem sententiam Regi supplicasset. Cranmerus ergo designatur ea conditione Archiepiscopus, ut etiamsi Romanus Pontifex secundum Regis & Catharinæ matrimonium sententiam ferret, ille tamen ex aduerso pronunciat, Catharinam necessariò esse repudiandam. Cùm autè Rex communioni Sedis Apostolicæ nondum planè renunciaffet, ex eoque Cranmerus necessariò deberet à Pontifice Romano suæ dignitatis confirmationem petere: omni porrò aditum ad solennem vnctionem capiedam sibi videret interceptum, nisi ex canonis decretis Romanæ Cathedræ communionem perpetuò secuturum, iuratus affirmaret: eam verò mentem Regis perspiceret, ut potius Pontificis Romani cõmunionem prorsus reiecturus esset, quàm Annæ Bolenæ coniugio caritatus: ita se gessit homo uaser, ut duobus Dominis etiam contraria præcipientibus, per summam simulationem inseruire conaretur.

Vestitus Cranmeri.

Et quia

Et quia Regem sui simillimum ex animo amabat; Pontificem verò duntaxat timebat, in Regis gratiam, voluntarium & præmeditatum periurium homo impius elegit, ut eò grauius postea Pontificem nihil tale cogitantem vulneraret. Tabellionem itaque accersit, ei denunciât, se iurato quidem promissurum Pontifici Romano canonicam & consuetam obedientiã; sed priusquam id agat, velle ac iubere, ut Tabellio per publica instrumenta contestetur, id inuitum se facere, nec quicquam minus in animo suo esse, quàm ut in Regis detrimentum Pontifici Romano fidem seruet. Hac præfatione edita, sigillisque ac testibus (ne fortè perfidia eius apud Regem in dubium veniret) munita, solenne iusurandum Pontifici Romano, more maiorũ exhibet, simulque Archiepiscopus possessionem inuadit. Quibus rebus ita se probauit Regi, ut planè dignum parella operculum fuisse dicas: fuit enim, non solum deprauatus hæresi, ut postea apparuit, (quam etiam ob causam, Maria deinde regnante, flâmis traditum vidimus) verum etiam libidini supra modum deditus, adeò ut ex Germania rediens, foeminam quãdam ex hospitiis in Angliam tulerit, eandemque per multos annos, cum Archiepiscopus esset, circumferri secum in cista curauerit ad explendam libidinem, donec mortuo tandem Henrico, palàm in vxorẽ sub Eduardo Rege eã duxerit. Hic ergo dignus ab Henrico delectus est præsul, qui suæ libidini patrocigaretur: sic enim in omnibus rebus ad Regis nutum se componebat, ut esset qui ab Henrico multis post annis audierint, cum

Præmeditatum periurium.

Cranmeri mores & libido.

Assentatio Cranmeri.

diceret, vnum esse Granmerum Cantuariensem præfulem, qui nulla vnquam in re ipsius voluntati defuisset.

*Solimanni
Turca exci-
tus.*

Hoc ipso tempore, Carolus Cæsar periculofissimo bello in Germania occupabatur: Solimannus enim Turca intellectis Christianorum Principum discordijs, & maximè Germanorum propter religionem, appropinquabat Germaniæ cum exercitu quingentorum millium militum, quorum trecenta millia equites erant: iamque plus quàm triginta millia Christianorum per Vngariam, Mæsiam & Austriam in captiuitatem redegerat; & sanè periclitari videbatur vniuersa Europa, nisi Carolus maturè se opposuisset, adiutus egregiè Clementis Papæ pecunijs, quas ad Castra vsque misit per nepotem suum Hypolitum Medicem Cardinalem legatum. Qua temporis occasione vsurus Henricus, Caletum petit, ducta secum clanculum Anna Bolena; sciensque Regem Galliarum exulceratissimo esse in Cæsare animo, propter recentis pacis Cameracensis condiciones, quibus filios suos non nisi ingenti soluta pecunia receperat: colloquium cum eo magno apparatu inuit, loco certo inter Caletum & Boloniam maritimam cõstituto, ibique omnibus artibus Franciscum incendit, vt Carolum iam occupatum, bello adoriatur: qua in re illum difficilem non inuenit; hoc solum impedimentum erat, quod eam rem Pontifex illo tempore non nisi iniquissimè accepturus videbatur. Hortabatur autem eum Henricus, vt aliquo terrore Pontificem ad ipsorum partes pertrahere conaretur, quod ille se facturum promissit sta-

*Henrici in
Cæsarem ac
Papam ma-
lesolentia.*

fit, statimq; duobus Cardinalibus Gallis, Tur-
nonensi & Tarbiensi: decreta est ad Papam le-
gatio, cum mandatis asperrimis vtriusque Re-
gis nomine, nisi voluntati eorum assentiretur.
Franciscus tamen clam eos admonuerat, vt hu-
maniùs omninò suo nomine agerent, & suavi-
tate potius quàm minis Pontificem mouere co-
narentur: nominatim verò matrimonium pro-
ponerent Catharinæ Medices, Laurentij iuni-
oris filix, cum Henrico Duce Aurelianensi se-
cundo Francisci filio, quod postea secutum est.
Interim Henricus Franciscum omnibus modis
vrgebat, vt in contemptum Pontificis Galli-
cano Clero, decimas sua authoritate impone-
ret, vt aliquid saltem in offensionem Pontifi-
cis fecisse diceretur. Ipse autè Henricus statu-
erat eo ipso in loco, & in illo cõuentu, summa
cum celebritate Annam Bolenam in vxorem
ducere, nisi inopinatus nuncius de Solimanni
regressu, & Cæsaris in Italiam aduentu, illas
cogitationes repressisset, & Franciscum minus
promptum ad Henrici consilia sequenda red-
didisset.

Franciscus
Henricus.

Reuersus ergo in Angliam Henricus, & ira *Cruelitas*
feruens, voluit tãquam robustus venator, pri- *Henrici in-*
mogenitos regni coeloru filios, hoc est Christi *audita in to-*
ministros, omnemque Domini præcipuam *tum Cleri.*
sortem suo imperio subiugare. Re itaque cum
priuatis quibusdam Consiliarijs, quos volun-
tati suæ assensuros sciebat, communicata: per
nouam calumniam cuiusdam præuaricatæ le-
gis, quàm Anglicè *De pramunire* appellant,
inaudita quadam tyrannide litem vniver-
so Clero intendendam curauit; qua ob Lega-

torum nimirum Pontificis Romani, qui paulò antè in Anglia fuerant, externam (vt tunc ceptum est dici) potestatem, contra placitum Regis agnitam & propugnata, clericorum totius regni bona in commissum cecidisse, fiscoq; Regis obnoxia esse pronuntiabantur. Cuius iniquissimi oneris terrore, Clerus omnis depressus, atque ad terram vsque deiectus (nam omnibus omninò bonis ac fortunis, quin & libertate omni priuandus, & perpetuis carceribus iam tunc addicendus erat) cum quid vltra faceret aut speraret non haberent, à nobilitate laica desertus, & ab Archiepiscopis suis Metropolitanis, à quibus propugnari debuit, proditus, (nam & Cranmerus Cantuariensis, & Leius, cui Henricus paulò antè Eboracensem primatum contulerit, cum Rege in hoc ipsum conspirauerant) reliquus Clerus resistendum non esse ratus, victas manus dedit, herbam potexit, conculcari se tanquam infatuatum saltem permisit.

*Submissio
Cleri &
multa.*

*Adulatio
pernitiosa.*

Indictò igitur concessu quodam pro necessitate presentis temporis, penè omnes omnium ordinum Clerici vna voce Regi supplicarunt, vt aureorum quadringenta millia, quæ ad criminis commissi expiationem suæ Maiestati offererebant, benignè accipere, reliquamque eorum poenam remittere & condonare dignaretur. idque pro summa illa potestate, quam in regno suo, eum, tam in Clerum quàm in reliquum populum habere, iam primùm fatebantur. Ex qua dicendi formula artificio Regiorum Consiliariorum expressa, primam occasionem supram aiunt, vt Rex supremum caput Ecclesie Angli-

Anglicanæ postea diceretur. Iam etiam passim iactabatur in ore pessimi cuiusque nihil Romano Pontifici cum regno Angliæ negotij esse nisi Regi videretur aliquid ei potestatis in eo regno concedere, nam alioquin omnem animam debere potestati Regiæ subditam esse, nec solum in ciuilibus, verum etiam quoque in spiritualibus causis. Et hæc quidem omnia excogitata suscepta & disseminata sunt, ne Rex absque autoritate legitima, vxorem repudiasse putaretur.

*Vnde suprema
capitis-
titulus.*

Quæ cum viri nonnulli graues viderent, animoque iam prospicerent, quod essent hæc omnia tandem proruptura; paulatim nitebantur, aulae se & negotijs publicis subtrahere. In primis Thomas Morus vir omni genere virtutum præcellens, tempestates impendentes non solum mente præuidit, verum etiam suis particulatim prædixit, eodem planè modo quo postea acciderunt. Is ergo cum iam summi regni Cancellarius ad tres ferè annos fuisset, Regem adiit: suæque senectutis ac laborum, quibus in confutandis hæreticis destinebatur, excusatione vsus, supplex rogauit, vt cum Regis bona venia abdicare se magistratu liceret: Cui Rex assensit, licet non ignoraret quam ob causam illud Morus petiisset. Sed vti voluit Rex alio viro in summo illo magistratu, qui esset futurus ad desideria sua paratior. Constituit ergo Cancellarium Thomam Audlæum, hominè mediocris fortunæ & valde tenuem. Sed vt haberet vnde dignitatem splendidè tueretur, dedit illi Rex monasterium integrum vnà cum Ecclesia, ædificijs, & redditibus omnibus Londi-

*Viri boni ab
Henrico se
subtrahunt.*

*Morus magis
gistratus se
abdicat. An.
1532.*

*Audlæus
cancellarius*

ni constitutum, cui nomen Ecclesia Christi Religiosos autem omnes illius loci, qui Canonici erant Regulares, in alia monasteria eiusdem ordinis distribuit; Atque hoc primum iudicium extitit mali affectus Henrici erga religiosos.

Pontifex iterum Henrico prohibet novas nuptias per Breue Apostolicum.

Cum autem hæc & alia ad aures Pontificis Clementis perlata essent, simulque didicisset ex Cardinalibus Gallis (quo supra vtriusque Regis nomine Legatos ad ipsam missos diximus) quam impotenter in Annam Bolenam affectus esset Henricus, & quod nihil esset dubij, quin eam breui etiam publicè duceret: Pontifex pro paterna sua sollicitudine ingentem primò dolorem animo concepit; deindè statuit literis iterum Henricum tentare, iam enim antea non semel eum priuatim admonuerat, & per omnia sacra obtestatus fuerat, ne præcipientem se ferri in hac causa sineret, expressè etiam prohibens ne quicquam in prioris matrimonij præiudicium, pendente adhuc lite faceret. Nunc autem alijs literis, ijsque magis publicis, Regi præcipere pro sua auctoritate sub anathematis poena statuit, ne vltèriùs progredi interminata lite, tentaret; id quod fecit in forma Breuis, quò res esset testatior. At Henricus, cuius animus impudicis Annæ amoribus iam immerfus fuit, tantùm aberat, vt hoc vel patris consilio, vel iudicis præcepto, à proposito desisteret; vt ardentius multò quàm antea in libidinem suam proueretur.

Cumque iam nihil aliud ad nuptias cù Anna Bolenâ contrahendas deesset, præter publicam sententiam diuortij, hanc Rex cum à Pontifice

tifice Romano sperare non posset, à Cranm-
 ro suo, breui pronunciandam certò sciens, An-
 nam Bolenā ipsiſ calendis Septembribus, Pem-
 bruchi Marchionissam constituit, ne parum
 nobilem personam duxisse videretur, Ad deci-
 mum verò & octauum calendas Decembris
 proximè sequentis, Rex longioris moræ impa-
 tiens (quanquam omnia necdum ritè disposi-
 ta essent) omninò constituit, cum Anna Bole-
 na occultas nuptias contrahere: nuptias qui-
 dem quòd aliàs illa sui corporis potestatem
 Regi facere nollet: occultas verò, quòd non-
 dum à Catharina per aliquam vllius omnino
 iudicis sententiam separatus esset.

*Anna crea-
 tur Marchi-
 onissa. An.
 1532.*

Rolandus ergo quidam tunc Presbyter (quē
 postea Rex propter hoc obsequium in Episco-
 pum Lichefeldiensem cooptauit) accersitur,
 ac rem diuinam facere iubetur. Ei Rex narrat,
 sententiam Romæ iam tandem secundum se
 pronunciatam esse, factam quæ sibi esse potesta-
 tem nouam vxorem ducendi. Rolandus Reges
 non solere mentiri arbitratus, primùm siluit;
 mox religione tactus, spero (inquit) Maiesta-
 tem tuam habere diploma Pontificium. Annu-
 ente Rege, vertit se ad altare: cum ecce, ad-
 huc dubius & timens, ne quid illicitum com-
 mitteret, omninò (inquit) sacri canones po-
 stulant, nostraque valdè interest, vt literæ Põ-
 tificis palàm legantur & promulgentur. Tùm
 Rex habere quidem se literas affirmat, sed re-
 clusas esse in secretiore loco, nec ab alio præ-
 terquam à se afferri posse; parum autem dece-
 re, vt eo tempore (nec enim adhuc illuxerat)
 solus prodiret. Acquiescit Rolandus, atque ita
 com-

*Rolandus
 presbyter
 occultè An-
 nam Henri-
 co tradit.*

*Henrici im-
 pudens Mæ-
 daciū.*

com-

completis cæremonijs, Henrico secundam uxorem tradit; prima non solum adhuc viuentis, sed etiam per nullam omnino auctoritatem, in villo haftenus iudicio Ecclesiastico, vel specie tenus interpositam, repudiata.

Anna multo propinquior Regi quam Catharina. Impedimentum affinitatis inter Henricum & Catharinam non fuit.

Impedimentum verò, cuius prætextu Henricus Catharinam repudiabat, tum in illam non omninò; tum in Annam Bolenam certissimo cadere, idem ipse Henricus exploratè sciebat. Nam eo statu rerum posito, qui tunc erat, certum est, non nisi duplex impedimentum interuenire potuisse, cur Henricus Catharinam ab initio non posset ducere. Alterum esse poterat affinitatis, si Arthurus Henrici frater, Catharinam cognouisset: alterum fuit, iustitiæ publicæ honestatis impedimentum. Illud non interuenisse Rex Henricus probè sciebat: nam Carolo Cæsari fassus est, se Catharinam adhuc virginem cognouisse, idque ipsum & Catharina sanctè semper iurabat, & res ipsa verum fuisse contestata est, cum & Henricus septimum grauem matronam in eodem lecto apposuerit, ne Arthurus Catharinam cognosceret; & tanta fuerit in recente adhuc Arthuri pubertate infirmitas & inualetudo, vt etiam si maximè conatus esset Catharinam cognoscere, tamen vana caro facti non fuissent. Vbi autem carnalis copula non interuenit, affinitas nulla contrahitur.

Si affinitas fuisset, per Claues tamen sublata fuit.

Et quanquàm contracta fuisset, tamen per auctoritatem clauium regni cælorum, id impedimentum ob maius publicæ pacis bonum ritè atque ordine sublatum extitit. Neq; enim illa in Leuitico de non ducenda fratris uxore, vt doctio

vt doctioribus quibusque placet, moralis est perceptio ex ipso naturæ iure desumpta; sed iudicialis tantum, vt pleraque alia in illo libro, illis temporibus consentanea. Et quomodocunque sit, ita ne tunc quidem illud fuisse indispensabile manifestum est, vt in ea ipsa lege Mosaica, non modo permiffum, sed etiam præceptum fuerit. Impedimentum igitur affinitatis nec vllum inter Henricum & Catharinam fuit; & quanquam aliquod extitisset, per clauis Petri rectè sublatum erat.

Iam verò iustitiæ publicæ honestatis impedimentum, quod solum restat, cum (vt inter omnes constitit) non diuini aut naturalis, sed tantum Ecclesiastici iuris fuerit, ne Henricus quidem aut Aduocati eius negabant, potestatem clauis Petri satis virium ad illud auferendum habuisse. Cum igitur nec affinitas vlla fuerit, & impedimentum iustitiæ publicæ honestatis, per Iulij Pontificis diploma idoneè ablatum constaret, nihil iam obstabat, quo minus Catharinam Rex Henricus & ducere posset, & retinere deberet. Nam si quis ipsum Dei præceptum obstare dicat, quod fratris vxorem duci prohibet; quanquam expedita sit responsio, idem ius diuinum nominatim illam exceptionem addidisse, *Præterquam si frater absque liberis defunctus esset*, (vt in nostra causa contigit) tamen illud etiam prætermitti nõ debet, quod verba diuini iuris in eodem ipso loco, talem rationem & præmittunt, & vbiq; adiungunt, quæ totam Henrici causam labefactat. Sic enim legimus: *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius.* Et post

Impedimentum publicæ honestatis.

Matth. 16.

Obiectioni occurritur.

Deut. 25.

Leuit. 19.

post

post pauca: *Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis, quia turpitudofratris tui est.* Vxor enim fratris non ob aliud prohibetur duci, quod per copulam carnalem affinis alteri fratri iam prius facta sit. Quæ enim fit vna carum cum fratre meo, ex ea re tam propinqua sanguinis mihi fit, quàm frater meus, qui mihi proximus sanguinis est, in primo nuptiarum gradu.

Vnde affinitas contrahitur & ratio eius.
Leuit. 18.

** August. in Leuit.*

Quamquam igitur concederemus & Deum, propriè in eo loco non tantum de illicito coitu, sed etiam de nuptijs agere, (quod multis secus videtur) & per vxorem fratris, non solum viuentis fratris (vt * quibusdam ex sanctis Patribus visum est,) verum etiam defuncti fratris vxorem intelligi; & præterea legem illam non ceremoniam esse, sed iuris etiam naturalis conclusiones quasdam explicare; tamen cum ratio legis non semel expressa fuerit, semper quæ sanguinis proximitatem vrgeat, quæ vel per cognationem, vel per carnalem copulam (vnde paritur affinitas) acquiritur; nulla verò aut cognatio, aut affinitas inter Henricum & Catharinam contracta fuerit, quia frater Henrici eam non cognouit; vtique efficitur, vt diuinum ius nullo modo prohibuerit Catharinam Henrico nubere.

Affinitas Henrici cū Anna multiplex. Cognouit Anna sororem.

At contra certissimum est inter Henricum & Annam Bolenam, verum affinitatis impedimentum interuenisse; idque ipsum Regem non ignorasse; eò quòd Clementi septimo per literas suas confessus sit, se Mariam Bolenam, Annæ sororem vterinam cognouisse. Ex qua

car-

carnali copula, Henricus toti familiæ Boleno-
rum factus est affinis seu proximus sanguinis. *1. Cor. 6.*
Nam vt Paulus ait, *Qui adheret meretrici, v-
num corpus cum ea efficitur.* Cùm igitur Maria
Bolena fuerit proxima sanguinis Annæ in pri-
mo gradu nempe vterina eius soror; Henricus
qui fuit vnum corpus cum Maria, factus est et-
iam proximus sanguinis in primo gradu, fra-
tribus & sororibus Mariæ, & ex conſequentē,
Annæ.

*Turpitudō
Henrici re-
uelata.*

Quid ergò eſt? quòd is qui tantas tūr-
bas excitauit, vt à Catharina tanquam ab affine
ſua, cum verè affinis non eſſet, diſiungeretur,
nunc non timet ad affinem ſuam accedere? &
qui negabat Pontificis clauēs poſſe facere vt
Catharinam retineret; nunc, ſine vllarum cla-
uium authoritate, imò contra illorum autho-
ritatem, Annam affinem ſuam in primo gradu
ducit? fruſtra o Rex contra ſtimulum calcitra-
ſti: Deus hypocryſin tuam derexit, & adulte-
rinum cor tuum toti mundo reuelauit.

Quid verò, quòd idem Rex Henricus etiam
matrem Annæ Bolenæ priùs cognouerat, vt an-
tè explicauimus? Ex qua ſanè copula tale affi-
nitatis genus inter Henricum & Annam inter-
ceſſit, qualis eſt conſanguinitas inter parentes
& liberos. At pater filiam ſuam ducere in æ-
ternum prohibetur, quia inter aſcendentes
& descendentes nullæ vnquam nuptiæ permit-
tuntur; propterea quòd in nuptijs eſt ſumma
æqualitas & paritas (vndè Eua ex latere Ada-
mi ſumpta eſt) cùm interim liberi parentes
honorare debeant, ſeque illis tantò inferiores
agnosce-

*Alia affini-
tas Henrici
cum Anna,
quia eius
matrem
cognouit.*

*Genef. 2.
Exod. 20.*

agnoscere, ut nunquam sint referendo, & ideo nec illis quidem vlla ratione exæquari possunt. Itaque ut Henricus Annam Bolenam, eius mulieris quam semel cognouerat filiam duceret res longè difficilioris dispensationis fuit, propterea quòd hoc affinitatis genus ipsam nuptiarum essentiam propius attingere videretur quàm ut in eo dispensari omninò deceat; maxime si concubitus matris sit multis manifestus. Quare cùm Henricus contra naturæ quodammodo legem, post matrem Annæ Bolenæ cognitam, ausus sit filiam in vxorem assumere quàm impudenter obtendit se non ausum esse Catharinam retinere, ne in D E V M peccaret? quàm impudenter etiam prætexuit, credidisse, quòd Pontifex auctoritatem non habuerit Catharinæ nuptias permittendi?

*Hypocrisis
Henrici.*

*Tertia &
maxima
sanguinis
coniunctio
inter Hen-
ricum &
Annam.*

Sed adhuc pergamus. Constat ex ijs quæ diximus, non obscuris indicijs ipsi Henrico reuelatum fuisse, quòd Anna Bolena esset ipsius filia, & tamen eam duxit; is videlicet, qui timuit sui fratris absque liberis defuncti vxorem, à fratre suo minimè cognitam retinere: incredibilis quidè audacia, inaudita hypocrisis, nō ferenda libido. Sed tamen vni hominis propria fuit hæc audacia, hypocrisis propria & libido propria. Nec tātoperè mirandum est, si aut homo peccet, aut cū in profundum venerit, contemnat. Illud est mirandum, illud stupendum, si hominum infinita millia, non suam, sed alienam libidinem & hypocrisin, tantùm æquo animo ferant: sed etiam suspiciant, laudent, colant; & ita colant, ut supra hoc fundamentum, fidem, spem, salutemque suam exædificent.

Omne

Omnes enim Anglicani potestates, Lutherani, Zuingliani, Calvinistæ, Puritani, & Libertini, cæteræq; oēs hæreticæ pestes, quibus patria nostra miserè perijt, has turpissimas ac incestuosas Henrici & Annæ Bolenæ nuptias adorant, velut fontē Euangelij sui, matrē Ecclesiæ suæ, originē suæ fidei. Iā pridē Calvinista quidā Anglicanus, Londini duos libros edidit, eosq; tū Elizabethæ Reginae, astante Pseudoepiscopo Cantuariensi Matthæo, exhibuit; tū etiam apud Ioannem Dayum typis mandavit: in quorum posteriore de Henrici & Annæ matrimonio agens, hæc habet verba. *Overè beata, & non sine summo numine consiliata nuptia, celestisq; partus ac progenies, quibus patria à servitute & caligine plusquam Aegyptiaca erepta atque liberata; & ad verum Christi cultum restituta est.* Hæc ille.

Nemo iam miretur aut Caianos olim fuisse, qui Homicidam Cain adorarent, velut ex potenti virtute procreatum; aut Ophitas, qui (ut Tertullianus ait) magnificentem serpentem, qui primos parentes in paradiso decepit, velut authorem scientiæ boni & mali: nam quid tandē olim factum credi non potest, cū hodiè videamus tot millia hæreticorum, nuptias Patris cum filia propria adorare? Isti liberationē suā ex servitute plusquam Aegyptiaca, his nuptijs acceptam ferunt: isti verum Christi cultum per has nuptias restitutum gloriantur. Verum quidem est, per has nuptias aditum vobis patefactum esse ad omnem hæresim, omnemq; nequitiam. Sed ô immensam Dei bonitatem qui, quod hæreses vestras non alio partu, quā

E

per tam

*Turpē fundamentum
noui Evangelij in Anglia.*

Anno 1573.

Cap. II.

Turpis & absurda adulatione.

Insania hæreticorum.

per tam nefandas nuptias in lucem exire permisit, eo ipso declaravit, illas turpissimarum tenebrarum filias esse, nec aliter quam per opera tenebrosa procreari potuisse. Oportuit filiam cum patre, sororem cum fratre commiscere, (nam & hoc Annam Bolenam perperasse paulò post constabit) ut pulcher ille partus fieret, à quo vestrae religionis fundamenta constituerentur, & Ecclesia vestra non iam ex sanctissimo Christi latere, ut Catholica, sed ex impuris meretricis lumbis profecta, stabiliretur.

*Protestantiū
Ecclesia ex
turpissimis
initijs.*

Sed iam pergamus in eo, quod instituimus. Cùm Anna iam Héricus ut vxore legitima palam ferè vteretur, serenissima Catharina non tantùm à thalamo regio, ut antea diù, verùm etiam à cohabitatione Regisq; palatio exclusa, in villam quandam cui nomen erat Cimbalton, in prouincia Bedfordiensi, locum minus salubrem tribus tantùm ancillis, paruaque familia comitata secessit; ibique orationibus ieiunijs, alijsque sanctis operibus dies noctesque se exercuit; Deum etiam obsecrans pro salute adulterorum, quos in aula reliquerat. Quod cùm populus animaduertisset, nec vlli mortaliū iam amplius esset dubium, quin Annæ Reginae locum breui esset habitura; incredibile ferè dictū est (nisi quòd hæc sit mundi perpetua consuetudo) quantus statim omnium ordinum concursus, ad Annæ gratiam ineundū fieret; alij quidem, ut per eam à periculis imminuentibus se tuerentur, in quibus erant Sacerdotes & Abbates nonnulli, qui ideò Annæ inservire, & ei à sacello esse cupiebant, ut

*Regina Catharina
ex
aula discessit.*

*Concursum
hominum
ad Annæ
gratiam.*

bona

bona Ecclesiastica, ac monasteriorum, quibus iam tum valde timerè incipiebant, per ipsius auctoritatem & patrocinium conseruarent: sed ex votis non successit, neque ad hoc idoneum erat Annæ patrocinium, quamuis illa omnibus omnia promitteret: alij autem, ijque multò maxima pars, ideò confluebant, vt ex rebus nouis ac perturbatis crescerent; in his erant primi, qui Lutheranam hæresim (cui etiam Anna clanculum fauebat) sectabantur. Itaque statim Henrici aula eiusmodi hominibus completa est, qui sacra omnia ridere, Sacerdotibus illudere, religiosorum vitam in contemptum adducere, Ecclesiasticorum diuitias ac potentiam carpere, ridiculas de monachis fabulas fingere, & supra omnia Pontifici Romano detrahere, inuidiamque facere solebant: & qui in his se petulantissimos & audacissimos præbebant, ij primas apud Annam, & per eam etiam apud Regem obtinebant.

Inter cæteros quos Anna his initijs Regi commendauit, fuit Thomas Cromuelus homo uerfer, crudelis, ambitiosus & auarus, hæresi etiam deditus, eaque de causa uniuerso nomini Ecclesiastico infestus: hunc Henricus vt hominem Annæ gratum, & suis consilijs ministrum aptissimum, sociare statuit Cranmero Archiepiscopo & Audlæo Cancellario, vt per illum quasi triumuiratum, ex sua sententia singula gererentur. Primò igitur illum serinijs regijs profecit; deinde sibi à secretis constituit; postea equitem auratum & Baronem; deinceps Essexiæ comitem creauit, magnum etiam Regni

*Thomæ
Cromueli
initia ac incrementa*

Regni Camerarium & sigilli secreti custodem ac postremò non solum primum suorum consiliariorum in rebus civilibus, verum etiam Vicarium suum generalem in causis Ecclesiasticis & spiritualibus effecit; adeò ut vniuersa Resp. nò minus ferè ià in Cromuelli, quàm antea in Volsæi potestate constituta videretur.

*Hæreticorū
studia ad
Regem alienandum à
Clero.*

*Libelli fa-
mosi.*

Hanc opportunitatem nacti hæretici, nihil quicquam sibi prætermittendum existimant, quo iam per tam illustrium fautorum patrocinia causam suam promouere possent. Totius autem negocij momentum in eo maxime positum esse iudicabunt, ut Regem ipsum, qui iam à Pontifice Romano alienum, & hæresi ab Anna aspersum sciebant, in clerum suum Anglicanum, cui ex actis superioribus infensam intelligebant, magis magisque incendissent atque inflammarent. Cuius rei causa, spargebantur indies in vulgus, ac per aulas principum disseminabant, libellos plurimos famosos fraudis, impietatis, & nequitiae plenissimos quibus inuidiam & odium Ecclesiasticis conflarent; & in ijs, vnus Henrico ipsi exhibitus fuit, cuius erat inscriptio; *Libellus supplex mendicorum*. In quo post amplificatam, Rhetoricisque figuris inuidiosè exaggeratam verorum pauperum ac medicorum, cum insignem multitudinem, tum extremam indigentiam, vniuersam totius mali causam in mendicos quosdam robustos ac ociosos conijciebat, quos appellabat Pontifices, Prælatos, Archidiaconos, Decanos (Canonicos, Parochos, Præbendarios, Abbates, Monachos, Moniales, ac Fratres mendicantes; quorum artificio in mendican-

do &

do, & Purgatoriarum pœnarum præensione (quas tamen certè nullas esse dicebat.) plus-quàm mediam partem bonorum totius Anglię absorberi, & alios omnes mendicos debiliores, ad extremam miseriam redactos esse affirmabat.

Proinde mendicorum omnium nomine, suam maiestatem suppliciter rogabat, tanquam supremum Dei in terris ministrum, pauperũq; patrem, vt veros Christi pauperes à Pontificibus derelictos, à Pontificijs oppressos, pro sua iustitia ac misericordia subleuaret; quod illa ratione optimè ac facillimè fieri posse dicebat si ex iustitię distributię præscripto, vnicuiq; generi hominum, quod iustum esset, assignaretur, quo fieret, vt cùm Clerus Anglicanus, ducentessimam partem aliarum personarum totius regni non æquaret, mediam autem partem diuitiarum omnium possideret; centesimam tantùm partem eorum quę habebat, permittendam ei esse, & nonaginta nouem auferendas, fiscoque regio applicandas, quibus reliquos pauperes suo Rex arbitrio sustentaret. Ex parte deinde omnipotentis Dei, supplicabat suę maiestati hic pauperum Procurator, vt hanc etiam centesimam partem, quam aliqua iustitię ratione ad Ecclesiasticos pertinere dixerat, tam diu Rex apud se retineret, quousq; Clerici Monachiq; præceptum illud Dei in Genesi positum exequantur, quo iubentur, *In sudore vultus comedere panem*; quod si facere detrectent, tunc non solùm hac etiam parte priuandos esse, verùm etiam pœnis grauissimis castigandos. Hęc ille.

*Fraudulenta
& seditiosa
hereticorũ
petitio.*

Et quanquam sanè nemini ferè esset dubiū, quin hæc & eiusmodi, vel approbante vel cōniuente Rege ipso disseminarentur, Cromuelo autem cæterisque nonnullis Consiliarijs nō obscurè fauentibus; visum est tamen viris bonis operæ præcium, his initijs aliquo modo obsistere, ne hæretici audaciores facti palam debacchari ac dominari inciperent. Cum autem nemo ex Clero sententiam suam commode interponere posset, ne causam propriam videretur agere; Thomas Morus Laicus, reus in se suscepit librumque doctissimum ac prudentissimum scripsit, quem vt ad hæreticorum libelli inscriptionem alluderet, *Libellum supplicem animarum in Purgatorio*, appellabat.

Mori respōsum ad libellum supplicem mendaciorū

In hoc, detectis primū hæreticorum fraudibus ac mendacijs, quibus viam erroribus suis aperire solent, (quo etiam loco, vniuersa illa mala quæ postea ab his initijs secuta sunt, prædicabat) confutatis etiam infinitis maledictis falsissimisque calumnijs, quibus impij isti obtrectatores sortem domini, id est, Clerum iniquissimè onerabant, demonstrat primo loco possessiones aliosque Cleri redditus, multis partib' minores ac pauciores esse, quàm isti ad inuidiam excitandam affirmant. Deinde non solum piè verum etiam necessariò hos redditus Clero à maioribus nostris assignatos fuisse, ad cultum Deo perpetuè persoluendum. Præterea Rempublicam sine his constare non posse, nec solum Clericos, sed Laicos etiam infinitos qui vel Clericis inseruiant, vel ab ijs dependent, his redditibus sustineri; Pauperum omne genus, ab Ecclesiasticis

Mendacia hæreticorū

1

2

3

asticis maximam Eleemosinarum partem accipere; hospitia, Collegia, Monasteria, xenodochia cæteraque pietatis opera ac paupertatis refugia, ab his præcipuè erecta fuisse, opibusque ditata. Denique Cleri opes verè esse Thesaurum pauperum, non solum in hoc Mûdo, verum etiam in futuro, latissimè gravissimeque contra hæreticos probat Morus; nec ullus postea de hoc ei Argumento respondit.

Anna tamen ac Cromuelus, cæteri que Cleri hostes, quiescere Henricum non patiebantur, sed inito Consilio Regi suggerebat, non mediocriter ad eius negotia expedire, ut in illis ipsis Comitibus quæ tunc habebantur, iuramentum exigeretur ab Ecclesiasticis omnibus, quo eandem suæ maiestati, quam antea Romano Pontifici consueverant, obedientiam, promitterent: hinc enim fore dicebant, ut Cranmerus solutior iam factus ab obedientia Pontificis & maiori vinculo Regiæ Maiestati adstrictus, liberiùs sententiam secundum Regem pronunciaret. Placuit Henrico vehementer consilium, sed quia res nova atque inaudita erat, vir aliquis magnæ apud Clerum authoritatis, qui eam primò proponeret, deligendus videbatur. Nullus ad eam rem tam idoneus visus est, quàm Ioannes Fisherus, Roffensis Episcopus, qui vnus omnium facillimè propter summam authoritatem, negotium posse conficere credebatur, si in se illud susciperet. Sin autem abnueret, grauissimam Regis iram sustinere necesse esset, quod Anna summo-pere cupiebat: Valde enim oderat Roffensem

*Nova in iurandi forma
exigitur à
Clero.*

Anna Bolena, ex eo tempore quo ille Cathari-
næ causam tam acriter apud legatos Pontifici
defenderat, quemadmodum supra commemo-
rauimus.

*Anna Bole-
na Episcopū
Roffensem
veneno tol-
lere nititur.*

In cuiusetiam rei ultionem, non multis in-
de mensibus, coquum quēdam Richardum Ri-
fæum, proposita mercede conduci curauit, qui
veneno Roffensem tolleret. Sed cum Rifa-
us non alia ratione id facere tentaret, quā
ollam communem, in qua pro vniuersa Epi-
scopi familia iusculum coquebatur, inficeret
(sciebat enim Episcopum communibus cibis
inter suos vesci solitum;) diuina prouidentia
factum est, vt eo ipso die quo in ollam veneni-
um est iniectum, Roffensis præter solitum in tri-
clinium non veniret; famuli autem qui illi
prandio interfuerunt, statim correpti, ferè o-
mnes expirarunt, & Rifaus coquus confessio-
ne sua proditus, publicè supplicio affectus fu-
it, vnde & maius deinde exarsit Annæ Bolenæ
in Roffensem odium.

*Roffensis in
magnis an-
gustijs.*

Vt ergò ad rem redeam; denunciata Roffen-
si Regis voluntate, & quid eum facere vellet
etsi perinuitus rem audiuit, animoque mœsto
se excusaret, (sciebat enim è quo fonte hæc o-
nia emanabant) tamen eum Rex vehementissi-
mè perurgeret, nullamque excusationem, aut
dilationem admitteret, diceretque se experi-
undi causa hoc postulare, quo cerneret: si Cle-
rus tã malè affectus in ipsum esset, quàm multi
affirmabant, adijceretque prætereà ad tollen-
dum omnem conscientiæ scrupulum, non alia
ratione hoc obedientiæ iuramentum exigi ab
Ecclesiasticis, quàm vt explicatè adiungeretur
eou-

eousque illos iurare, quantum ipsis per Dei
 verbum, permiffum effet ac licitum: Ex altera
 etiam parte, cum Roffensis animo perpende-
 ret, immensam iræ Regiæ tempeftatem, vni-
 uerfo Clero impendentem, nisi hac in re illi
 fatisfieret, speraret autem processu temporis
 Regis animum amoris Annæ pertæsum, reuo-
 cari posse ab hoc incepto, cum viri doctissimi
 & Episcopi non essent defuturi, qui ipsum do-
 cerent hoc nulla ratione permitti aut licere;
 his inquam alijsque multis rationibus indu-
 ctus ac deceptus Roffensis, (de quo postea sæ-
 pissimè grauisimeque doluit) necessitati præ-
 senti cedendum ratus, persuasit reliquis qui
 firmiores adhuc erant in Clero,) nam plerique
 iam Archiepiscopis Cranmero & Leio, huic
 Eboracensi, illi Cantuariensi, qui ambo Regis
 negotium promouebant, adhæferant,) vt sal-
 tem, cum exceptione illa prædicta, (*Quantum
 per Dei verbum liceret*) obedientiam Regi in
 causis Ecclesiasticis ac spiritualibus iurarent.
 Cuius facti, Roffensem postea vsque ad eò pœ-
 nituit, vt publicè se incusans diceret: suas; id
 est, Episcopi partes fuisse, non cum exceptio-
 ne dubia, sed apertè & disertis verbis cæteros
 potiùs docuisse, quid verbum Dei promitteret,
 quidue prohiberet, quò minùs alij in fraudem
 incurrerent; nec vnquam sibi deinceps pecca-
 tum hoc satis expiasset videbatur, quousque
 proprio sanguine, hanc maculam eluisset. Rex
 tamen hac ratione obtinuit, quod expetebat.
 Quibus rebus sic constitutis, ordinumque suf-
 fragijs stabilitis, iam oportunum tempus ad-
 uenerat, in quo Cranmerus à Rege, vt antè di-

*Roffensis
 decipitur &
 succumbit.*

*Roffensis
 pœnitentia.*

*Cranmerus
sententiam
fert de di-
uortio.*

*Hypocrisis
Henrici ni-
uis aperta.*

*Impia adu-
latio.*

*Sententia
Cranmeri.*

ximus, constitutus ad hoc ipsum Cantuariensis Antistes, iuramenti religione quod Pontifici Romano præstiterat, profanorum comitiorum autoritate, ut videbatur solutus, nouoq; sacramento Regi colligatus, liberè posset etiam contra Romani Pontificis præscriptum, diuortij sententiam inter Henricum & Catharinam pronunciare. Is igitur ex Henrici arbitrio certos Episcopos, Procuratores, Aduocatos, & Tabelliones vna secum ducehs, ad pagum Dūstablensem se contulit, qui proximè abest à Regia villa Ampliensi, in qua eo tempore degabat serenissima Catharina; quã sæpius in ius vocatã, vbi per quindecim dies frustra expectasset, ad sententiam diuortij ferendã se præparat, cum prius Regem velut à diuortio aliquantulum abhorrentem (ita enim ut faceret, inter ipsos conuenerat) admonuisset, ne fratris defuncti vxorem contra leges Euangelij diutiùs retineret: ni obediret, se quamuis inuitum, tamen pro ministerio quod in Ecclesia Dei gerebat compelli, ut censuris Ecclesiasticis in Regem ageret. Mira dicendi libertas in subdito, inquebant aduatores Regij: Iam verè videmus, quantum inter Papisticam religionem & sincerum Dei Euangelium interfit. Hic Episcopus nisi ex Deo esset, Regem ipsum officij sui tam audacter non admoneret. O diem beatum qui coelestem lucem primus ad nos attulit. Sic illi.

Porro Thomas Cranmerus ex domo Anne Bolenzæ ad solius actoris arbitrium ea lege delectus Archiepiscopus & iudex, ut sententiam pro diuortio ferret; ne audita quidem altera parte,

parte, audacter pronūciauit: necessitatem iure diuino imposita Regi esse, vt Catharinā repudiet, & libertatem concessam, vt alteram ducat.

Cæterum Henricus qui & iudicē & sententiā in manu sua habebat, quid futurū esset probè sciens; iam antè (vt supra cōmemorauimus) & duxerat Annam Bolenā, & cognouerat, & Regi etiam Galliarum per secretum nūcium id ipsum significauerat; licet solennem nuptiarū pompam, ad quinque deinde menses; id est, in ipsam Dominicæ Resurrectionis vigiliam distulisset. Anna igitur pridie idus Aprilis, qui dies sepulto domino eo anno facer fuit, publicè deducta; & postridiè Calendas Iunij proximè sequentis, Regio diademate, longè insigniori ac celebriori pompa, quā vlla vnquàm antea Regina, coronata fuit.

Cùm matrimonij huius fama, fines Angliæ egressa, ad exterorum aures peruenisset, dici non potest, quantum admirationis, doloris & indignationis, in Christianorum Principum animis excitauerit. In primis verò Carolus Cæsar, qui per illa tempora in Italia fuerat, indignissimè rem ferens, Pontificem obnixè rogauit, vt pro summa authoritate à Christo sibi commissa, ad filios petulantes & rebelles castigandos, tam insignem Henrici nequitiam impunitam esse non permetteret. Pontifex quā vt rei ipsius indignitate; sic Caroli etiam iustissima petitione vehementer moueretur; tamen qua erat semper in Henricum indulgentia, rem eovsque differendam censuit, donec iter suum in Galliam quod tunc meditabatur

*Nuptia Anna
na in vigilia
Paschatis.
Anno 1533.*

*Fama rei apud
exterarum
nationes.*

*Colloquium
Clementis
ac Francisci
Masilie.
An. 1533.*

*Inurbani-
tas Legato-
rum.*

*Franciscus
Henricum
deserit.*

*Pontificis in
Italiam re-
gressus.*

batur, absoluisset: maximis enim de causis
Franciscum Gallie Regem, Masilie Clementi
Pontifex conuenire statuerat, per eumque
quod summa esset cum Henrico amicitia con-
iunctus, Regis animum ab Annæ complexu
nunc saltem post expletam libidinem spera-
bat posse reuocari. Atque illius quidem re-
spem magnam faciebat ipse Franciscus, quod fa-
cilius Pontificem ad colloquium illud Masili-
liense pertraheret. At verò cum Henrici Ora-
tores Masiliam postea venissent, & in ipso
Pontificis cubiculo, audiente Francisco Rege,
tam insolenter se gessissent, ut Pontifici palam
obloqui, & ab eius authoritate ad concilium
nescio quod futurum prouocare non desiste-
rent; tum & Franciscum Henrici pudere, &
Pontificem indulgentiæ poenitere coepit. Et
Franciscus quidem Pontifici suator fuit, ut He-
nrici causam deinceps ex legum Ecclesiasticarum
prescripto decideret: se enim tantum absur-
rum semper ab hac Henrici inobedientia de-
fendenda, ut eidem se constanter aduersaturus
profiteretur. Idipsum respondit postea alij
Henrici Legatis, qui vi foederis auxilium po-
stulabant. *Alijs in rebus omnibus se fratris an-
imum Henrico prestiturum, sed in ijs quæ contra
religionem fierent, nec velle cuiquam associari.*
Quam pijsimam Regis Christianissimi vocem
Polus qui tunc vixit, copiosissime laudat.

Pontifex igitur expeditis in Gallia nego-
tibus, traditaque in matrimonium Aurelianen-
si Duci secundo Francisci filio, Laurentij Medice
iunioris filia, ob pacem inter ipsum & Fran-
ciscum firmandam, in Italiam reuertitur, ubi
causa

causa Henrici ac Catharinæ iterum cognita ac diligentissimè examinata, sententiam tulit non longè ante mortem, in hæc ipsa verba quæ sequuntur.

Sententia definitiua Clementis Papa septimi, pro matrimonio Henrici octavi Angliæ Regis cum Catharina, & contra secundas eiusdem nuptias cum Anna Bolena. Data Romæ Anno Domini 1533. Pontificatus Clementis vndecimo.

CLEMENS PAPA
SEPTIMVS, &c.

 VM, pendente lite coram nobis, dilecto filio Capisuccho capellano nostro, ac sacri Palatii Apostolici causarum auditori & Decano, à nobis in Consistorio Reuerendissimorum commissa, inter charissimos in Christo filios nostros Catharinam & Henricum octauum Angliæ Reges, de & super validitate matrimonij inter eos contracti, præfatus Henricus dictam Catharinam eiecerit, & de factò cum quadam Anna matrimonio contraxerit, contra mandata & decreta tam admonitionis, quàm inhibitionis in literis in forma Breuis, etiam de consilio fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium emanatis, consenta, temerè & de factò attemptando.

Causa mo-
uentes ad
hanc sen-
tentiam fe-
rendam.

Idcirco

*Nuptia pri-
ma appro-
bata & se-
cunda reie-
cta.*

*Elizabetha
qua nunc
regnat de-
claratur il-
legitima.*

*Henricus
excommu-
nicatur.*

Idcirco nos de illius potestatis, quam Christus Rex regum nobis, licet immeritis, in persona Beati Petri concessit, plenitudine, in throno iustitiae praetribunali sedentes, & solum Deum praeculis habentes, per hanc nostram sententiam, quam ex nostro mero officio, ac de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consistorialiter coram nobis congregatorum consilio, ferimus; electionem & spoliationem dictae Catharinae Reginae quasi possessione iuris coniugalis, & Reginalis dignitatis, in qua tempore huiusmodi mota litis erat, & matrimonium inter praedictum Henricum Regem & Annam praedictam contractum, cum praedicta omnia notoria, & manifesta sint, pronuntia esse declaramus, nulla, iniusta, & attemptata fuisse & esse, ac nullitatis, iniustitiae, attemptatorumque vitio subiactae & subiactae prolemque susceptam seu suscipiendam illegitimam fuisse & esse, praefatamque Catharinam Reginam ad suum pristinum statum & quasi possessionem iuris coniugalis & Reginalis dignitatis restituere & reponi debere, dictumque Regem dictam Annam a cohabitatione sua & quasi possessione iuris Coniugalis & Reginalis eicere, & amoveri debere; in his scriptis pronunciamus, decernimus & declaramus, restituimus & reponimus, eicimus & amovemus. Eademque nostra sententia, & ex consilio & mero officio nostro praedicto, praefatum Henricum Regem maioris excommunicationis & alias censuras & poenas in dictis literis contentas, ob earum non paritionem & contemptum damnabiliter incurrisse & incidisse, ac ab omnibus Christi fidelibus evitandum fuisse & esse, declaramus & mandamus.

Et nihilominus volentes cum eodem Henrico Rege, nomine p̄i patris benignè & clementer age-
 re, censurarum prædictarum declarationem, vs- ^{Spatium}
 que, & per totum mensem Septembris proxime ^{pœnitendi}
 futurum; ad hoc, vt sententiæ & mandatis no- ^{datur.}
 stris prædictis commodiùs parere possit, suspendi-
 mus. Et si infra dictum tempus parere distulerit,
 ac dictam Catharinam in pristinum statum, quo
 tempore litis mota erat, non restituerit, præfa-
 tamq̄, Annam à sua cohabitatione & quasi pos-
 sessione iuris Coniugalis & Reginalis non abiece-
 rit, & dicta attemptata cum effectu non purga-
 uerit; ex nunc, pro vt extunc, præsentì declara-
 tioni locum esse volumus & decernimus.

Ita pronunciamus.

Henricus hac accepta sententia, cum eam non aliter atque si ipsi iniuria facta fuisset mi-
 ra interpretaretur; tantum abfuit vt eidem
 pareret, aut pœnitentiam cogitaret, vt perdi-
 torum potiùs hominum more, peruicaciùs
 multò progrediretur, & doloris sui vlciscen-
 di causa, nihil aliud versaret animo, quàm
 vindictam.

Ac primùm quidem iratus vxori Catharinæ,
 quod in illius gratiam hæc omnia facta à Pon-
 tifice affirmaret, sub pœnis grauissimis edixit,
 ne quis in posterum illam Regine nomine vel
 Henrici vxoris appellatione dignaretur, sed
 vt tantum Arthuri Principis defuncti vidua
 ab omnibus vocaretur. Deinde admonitus
 ab Anna, quod grauida iam esset ac partui
 proxima,

*Catharina
 spoliatur re-
 gina nomine*

*Maria filia
dignitatib.
exiuit.*

*Sauitur in
Catharina
amicos.*

proxima, Mariam ex Catharina filiam, decem
& septē annos natā, quā antē Vvalliæ Prin-
cipem regniq; hæredem vniuersi ordines iura-
tō professi fuerant, omni regio ornamento de-
tracto, tanquam spuriam & illegitimam, a
Catharinam matrem remitti iussit, vt priua-
tam cum ea vitam ageret. Simul etiam custo-
des & exploratores in ipsa Catharinæ domo
famulorum loco constituit; qui renunciarent
quid ibi ageretur, quibuscum consilia Catha-
rina conferret, qui domum illius frequen-
rent, quibusnam ipsa fideret. Inquirebat etiam
diligenter in Catharinæ amicos, eosq; leui-
simis de causis in custodiam tradebat.

Et primo quidem loco, vt cæteris timores
faceret, Reuerendum admodum doctumq;
virum, Ioannem Forestum, diui Francisci
Observantia Religiosum, qui serenissimæ C-
tharinæ à confessionibus fuerat, in carcere
conijcit, eò prætextu, quod Hugoni cuidam
Latimero hæretico, liberiùs in Papam, contra
ipso Rege debacchanti, restitisset: deinde nō
nullos alios, & in ijs tres Sacerdotes ac Docto-
res Theologos, qui causam Catharinæ pau-
antē apud Legatos Pontificis defenderāt, Tho-
mam Abelum, Edouardum Pouellum & Rich-
ardum Fetherstonum, recludi iussit in arctissi-
mas custodias, ea criminatione, quòd cum Mo-
niali quadam Cantuariensi (de qua statim di-
cemus) consilium habuissent contra Regis ob-
uortium. Atque hos quidem omnes postea, ali-
liosq; plurimos diuersis mortis generibus
mactandos curauit Henricus, vt suis locis ex-
plicabitur.

Dum sic fureret, ac instar alterius Herodis sciret Henricus, instigante eum sua impiissima Herodiade, voluit humani generis hostis, maiorem adhuc ei occasionem scruendi praebere. Nata est enim saltatrici filia, quae ob innumeras Sanctorum caedes, quae illius causa factae, deinde ac perpetratae fuerunt, non immerito *Filia sanguinis*, à multis fuit appellata. Edita est in lucem septimo Idus Septembris in ipso profesto natalis beatissimae Mariae virginis, (quem illa postea deleuit è Fastis (eodem ipso Anno, quo matrem eius Henricus duxerat; id est, non totis quinque mensibus post solemnem nuptiarum celebrationem; necesse ut fuerit, Annam prius cognitam ab Henrico vel ab alio fuisse, quam publicè duceretur. Et certe non deerant, qui eo ipso tempore dubitarent, propter notissimam Annae Bolensae incontinentiam, num proles haec ad Henricum pertineret: non enim ignorabatur etiam tum, quam familiariter vteretur Anna amatoribus illis, quos postea prodidit, & vnà secum perdidit: quam ipsam ob causam, Maria princeps quae tum aderat, plurimaque quae alios latebant, per Matrem matrisque amicos expiscabatur; nunquam postea adduci potuit, ut existimaret, Elizabetham sororem suam esse; hoc est ab Henrico genitam.

*Natiuitatis
Elizabethae
Anno 1533.*

*Dubitatur
an Elizabetha
fuerit
Henrici
filia.*

Baptizandam tamen curauit Henricus Elizabetham summo splendore ac celebritate, apud Grenuicum, in Ecclesia fratrum Francisci de Observantia: quod vniuerso illi ordini infavstum fuisse deinde videtur; eò quòd vndecimo post mense, nihil adhuc contra alios Religio-

*Infavstus
Elizabethae
Baptismus
in Ecclesia
Franciscanorum.*

G

forum

forum ordines decreto, omnes illius instituti Monachi, per vniuersam Angliam locis suis pulsi fuerunt, fratribus S. Augustini in eorum ædes pro tempore substitutis. Elizabetha verò cum postea ad Regnum peruenisset, illud ipsum Monasteriũ Grenuicẽse, in quo baptizata fuerat, à Maria Regina paulò antè restitutum iterum destruxit, & ad vsus profanos sui Palatii cui adhærebat, ædificia destinauit.

*Bartonæ
monialis.
Anno. 1534.*

*Septem
martyres.*

Celebre erat his diebus Elizabethæ Bartonæ Monialis nomen, quæ propter famam sanctitatis, *Virgo sancta Cantiana*, vulgò appellabatur. Hæc assererat Henricum non amplius, iam esse Regem, eò quòd ex Deo non regnaret: Mariam verò Catharinæ filiam, quæ tunc minus legitimè nata habebatur, ad Regni gubernacula suo iure sessoram esse. Cuius quæ verba in ius vocata, & in publicis Regni comitijs vna cum duobus D. Benedicti Monachis, Edouardo Bochingo & Ioanne Deribgo, duobus etiam D. Francisci patribus Hugone Richeo, (qui conuentui Cantuariensi præerat) & Richardo Risbeo: duobus etiam sacerdotibus secularibus, Richardo Mastero & Henrico Goldo (qui omnes eam spiritu Deo afflatam credebant) capitis condemnata fuit & post ludibria publica omnes cõstanter supplicium vltimum subierunt, duodecimo Calendis Maij. Quam fœminam, cum inter ceteros Roffensis & Morus diligenter examinasset, confessi sunt se nullo indicio deprehendere potuisse, eam fanatico spiritu (quod in eius inuidiam tunc spargebatur) agitatum fuisse. Vnde & ipsi in suspicionem apud Regem venerunt.

nerunt, quòd cùm illa sentirent. Et Roffensis quidem nominatim de eo crimine in comitijs accusatus fuit, & Ioannes Adefonus, qui ei fuit à facello, vnà cum tabellione Cantuariensi, duo etiam nobiles laici, Thomas Goldus & Edouardus Thuatus, in vincula eam ipsam ob causam coniciebantur. Constat tamen, illas res quas tunc, cùm nihil minus quàm futuræ putabantur, futuras illa prædixit, suo tempore postea euenisse. Maria enim quæ tunc Elizabethæ postponebatur, ante Elizabetham postea iure suo regnavit.

*Quatuor
tradit car-
ceribus.*

Quo verò die hæc ancilla Dei cum socijs ad patibulum tracta est eo ipso Londini optimates omnes iussi sunt coram Archiepiscopo Cranmero, Audlæo Cancellario, Cromuelo secretario, alijsque Regis consiliarijs iurato profiteri, secundas eius nuptias legitimas esse, prolemque inde natam, Elizabetham nomine, verum esse Regni hæredem, Maria Principe exclusa, tanquam ex matrimonio illegitimo prognata. Quam iurisiurandi formulam, vt multis de causis iniquissimam, cùm Episcopus Roffensis ac Thomas Morus, alijsque nonnulli suscipere nollent, in custodiam coniecti sunt. Fratres autem minores qui de obseruantia vulgò dicuntur, cum hac iniquitate permoti, liberiùs loquerentur, tam in publicis disputationibus, quàm concionibus sacris, matrimoniumque Catharinæ acerrimè defenderent, (præcipuè verò Londini duo patres doctissimi, Elstonus & Paytonus) ob hanc rem totus ordo in tanto apud Regem odio fuit, vt tertio Idus Augusti, fratres isti ex

*Nova perse-
cutio propter
Elizabethã.*

*Roffensis &
Morus &
200 fratres
minores in
carcere.*

omnibus ordinis sui Monasterijs, vt supra diximus, pellerentur, variosq; in carceres conijcerentur: ac eò vt plusquam ducenti eodem tempore custodijs numerarentur.

Anno. 1534.
Regni Hen.
26. atatis
44.

Comitia
qua Henricum
& Angliam perdid-
erunt.

Henricus perspecta virorum bonorum voluntate, cum diuortium suum non perinde omnibus approbari cerneret, atque ipse cuperat; occurrendum ratus inijs, non amplius priuato imperio, sed publico auctoritate vi legum agendum esse censuit. Itaque Comitia publica regni indixit, ad tertium Nouembris futura, nequaquam dubitans, quod in ijs partim vi ac minis, partim adulatione ac artificiosa inductione illorum qui hanc clam fauebant, obtineret ab ordinibus, quod quid ipse cupiebat ac iam animo designauerat. Sciebat enim inter Episcopos, Cranmerum Leium Metropolitanos, totos esse suæ voluntati addictos, Gardinerum verò, Samsonem aliosque iuniores, quos ipse nuper euexerat non admodum repugnatuos: Roffensem Silesiensem in carcere teneri: Tonstallum Dunelmensem (qui vir etiam magnæ auctoritatis erat) Regis literis admonitum à Comitibus absentium.

Dux Suffol-
sæ.
Dux Nor-
folciæ.

In principum verò confesso, præter nobilitatem, quam Henricus ipse creauerat magnaque ex parte Lutherana perfidia deperuatam, erant primores duo, qui sua auctoritate cæteros facillimè ad omnem Regis nutum ac voluntatem inflectebant: horum primus erat Carolus Brandonus Suffolciæ Dux, qui fororem Henrici in Matrimonio habebat, homo

perditæ vitæ, & Henrico simillimus, cuius tota postea familia, Deo vindicante, miserrimè perijt ac dissipata fuit. Alter, vir erat Catholicus ac Bellica laude clarus, Thomas Hauardus, Morfolciæ Dux, sed ne Regis gratiã amitteret, ad omnia se facilè, & obsequentè exhibebat: quam tamen gratiam obsequijs tam iniquis partam, Deus retineri diu non permisit, nam & ipse postea Thomas, perpetuis carceribus ab Henrico damnatus fuit, & filius eius primogenitus Comes Surræus appellatus, eodem iubente, securi percussus.

His ergo instrumentis, alijsque artibus ac minis (nam & Baronem Dacrium qui Catholicus ac potens erat, suæque voluntati non facilè consensurus, illis ipsis diebus quo reliqui fierent timidiore, ad causam de capite dicendam ficta calumnia euocauerat,) obtinuit Hæricus vt quæcunque ipse vellet, suffragijs ordinum decernerentur. Ac primùm quidem, vt Maria ex Catharina filia Natalium honore ac omni regnandi iure priuaretur: honores autè omnes ac successionis iura Marię ante attributa, in Elizabethã transferrentur. Deinde vt omnis potestas ac iurisdictio in Anglos & Hibernos, Pontifici Romano in perpetuum adimeretur; reusque perduellionis fieret, si quis deinceps quicquam honoris aut authoritatis Sedi Apostolicæ deferret: Anglicanæ verò Ecclesiæ Summum in terris caput vt solus Rex haberetur, cuius solius esset, autoritate plenissima errores, hæreses, abusus omnes emendare. Ac illi propterea omnium sacerdotiorum integri prouentus primi cuiusque anni, quò

Baro Dacrius.

Impia Comitiorum decreta.

quis beneficium aliquod sortitus esset, soluerentur: illi omnium Ecclesiasticarum dignitatum decimæ redderentur.

*Ridicula
crudelitas in
nomen Pa-
pa.*

Quinimo ipsum Papæ vocabulum persecutus edici curauit, vt de cætero nullus Pontifex cum Romanorum vocaretur Papa, sed tantum Episcopus: quam legem tanta sæuitia executioni mandauit, vt capitis damnaretur, si cuius in libro vel solum nomen Papæ non delictum extaret. Per Calendaria, per indices, per scripta Patrum, per totum ius Canonicum per Scholasticos Doctores, Papæ vocabulum literis vndique obducebatur: imò in fronte operum Diui Cypriani, Ambrosij, Hieronimi, Augustini, Leonis, Gregorij, Prosperii aliorum Ecclesiæ luminum, singuli scriberes coacti sunt, si quid in eis operibus inesset, quo Pontificis Romani Primatum tueretur aut confirmaret, se illo verbo, sententiæ, rationi, nunc renūciare, nec tanti criminis reos vniquod esse velle, vt quibusuis patribus aut Doctoribus in ea re assentiant. Omnis etiam communicatio per literas cum Pontifice Romano eiusque ministris extra Angliam degentibus, sub pœna læsæ maiestatis prohibebatur. Quod factum esse scribit * Erasmus, vt quasi sub omni lapide dormiat scorpius, ita nemo Anglorum ausus est deinde, aut quicquam scribere, aut ab externo quopiam literas accipere.

* *Lib. de purit. caelest.*

In litanijs præterea precibusque quæ tunc privatim, tunc publicè in omnibus oratorijs, Ecclesijs monasterijs, alijsue in locis recitabantur, loco petitionis illius quæ pro Domino Apostolico à Christi fidelibus per vniuersum orbem

orbem fieri solet, Henricus hæc impia verba
 apponi imprimique præcepit: *Ab Episcopi
 Romani tyrannide, & detestandis enormitatibus
 libera nos Domine.* Atq; vt his serijs non nihil
 etiam ridiculi admisceret, Nonis Maij edixit
 ne quis in posterum suorum Aulicorum, aut Bar-
 bam raderet, aut capitis capillis longioribus
 vteretur, quod viri grauiore in Anglia ad ho-
 norem & imitationem quandam Cleri facere
 consueuerant.

*Imprecatio
 contra Pa-
 pam.*

Ipse autem vt caput nouum Ecclesiæ quò
 alijs præluceret, Annæ quæ oculis magis place-
 ret, exemplum & formam præbere voluit: se-
 ipsum igitur nouo ac elegantiori longè modo
 tendendum ac vestiendum curauit, omnibus
 vt iterum iuuenescere & simul cum antiqua
 vxore veterique religione, veterem etiam a-
 nimum, veteremque corporis habitum depo-
 sisse videretur.

*Henrici va-
 nitas.*

Neque contentus his quæ domi pro libidi-
 dine constituerat ac fecerat, tentare etiam fo-
 ris voluit, an externum aliquem Principem
 ad furoris sui participationem pertrahere pos-
 set. Legatos igitur mittit, primum ad Fran-
 ciscum Galliarum Regem, in quo plurimum
 spei habebat, propter communem vtrius-
 que cum Cæsare contentionem. Sed cum sua
 Christianissima Maiestas tantum abesset ab
 Henrici impietate probanda, vt ne legatos qui-
 dem eius, ea de re audire voluerit: ad certos
 Germaniæ Principes, qui iam dudum hæresi
 Lutherana se addixerant, profecti sunt. Illi,
 quâuis tū Henrico tum etiã sibi gratularentur

*Henricus
 frustra facta
 sua, externis
 principibus
 probare nã-
 titur.*

discessionem eius à Pontifice, quam & ipsi fecerant: dolebant tamen vehementer tam sceleratam ac turpem fuisse eius discessionis causam: quam ita detestabantur, ut nulla legatorum * persuasione adduci potuerint ut approbarent: Quod & Henricum mirabiliter offendit, fecitque (vix creditur) ne palam ad hæresim Lutheranam deficeret, nèue ipsius Lutheri submissionem ac palinodiam, quam abiectionis suæ paulò post ad eum scripsit, admitteret. Caluinus etiam paulò post Henrici Primatum ecclesiasticum oppugnauit.

* Hoc testatur
Cocleus
lib. cont.
Morison.

* Com. in
Amos.

Scriptores
Angli pro
Henrico.

Desertus itaque ab externis domesticis comprobatoribus contentus esse voluit, iubetque ut sui, tam concionibus, quam libris editis hanc nouam auctoritatem suam ecclesiasticam tueantur. Qua Regis voce, excitati sunt ad concionandum plurimi, ad scribendum etiam nonnulli: quorum aliqui id sponte faciebant, quod hæresim fauerent; cuiusmodi erant, Sampsonus, Foxus, Morisonus, cæteri que: alij verò coactè, ne Regem offenderent, ut Gardinerus Vintoniensis & Tonstallus Dunelmensis Episcopi.

Henricus
Polum ad
scribendum
inuitat.
An. 1534.

Voluit etiam Rex adhuc iterum tentare Reginaldum Polum: eamque ob causam Comitiorum Acta per Cursorem suum Patauium usque transmisit, literis humanissimè scriptis petens & quasi iure quodam suo, tanquam ab alumno & consanguineo postulans, ut cum Regi tam esset coniunctus sanguine, regiaque pensione tot annos enutritus, in Regis & cognati gratiam, aliquid iam de noua Primatus auctoritate Comitiorum suffragijs stabilita, scriberet. Polum acceptis literis Comitiorumque decretis dubium

dubius hæsit aliquamdiu quid ageret: tandem, cum audiret Regem indies magis sæuire in sanctorum hominum sanguinẽ, excitauit se, quatuorque mensium studio, quatuor illos elegantissimos de vnione Ecclesiastica libros absoluit, quos Regi inscripsit, eidemque in manus proprias tradendos misit, quibus, cum & impium Regis Primatum doctissimẽ confutaret, & scelera nefanda oratione libera detegeret, locumque pœnitentiæ, ac viam demonstraret: tantum sibi odium apud Regem concitauit, vt patriæ proditor, reusque læsæ maiestatis ab eodem sit declaratus; vitaque eius multis insidijs deinceps appetita, mater fraterque & auunculus necati, & vniuersa eius familia, illius causa afflicta & propè extincta fuerit. Sed ad Angliam redeamus.

Animaduertit Henricus quàm plurimis indicijs, bonorum omnium animos vehementer abhorrere ab ijs quæ faciebat, & quò quisque erat vir melior ac religiosior, eò alieniore animo ab eisdem esse. Sciebat autem in regno suo tres esse ordines religiosorum hominum, qui præcipua laudis regularis obseruantia, præ cæteris omnibus florent, summaque inde auctoritate apud omnes valerent: Carthusianorum nimirum; sanctę Brigittæ; & diui Francisci de obseruantia: hos ergo primo aggredendos statuit; vt illis debellatis facilius esset de cæteris victoria. Sed & in hoc ipso mirabilis apparuit suauissimaque Dei prouidentia, vt ab his sanctissimis viris initium faceret, quò & ipsius tyranni maior esset confusio; & ipsorum martyrum, cum clarior triumphus, tum

*Polii libri
contra Hen-
ricum.*

*Henrici fu-
ror in Polii
eiusque fami-
liam.*

*Tres ordines
religiosorum
à quibus He-
ricus initium
persecutio-
nis fecit.*

illustrius etiam pro veritate testimonium.

*Quinque
Martyres.
An. 1535.*

*Forma iudicij
contra
martyres.*

*Religiosi in
suo habitu
suspensi.*

Tertio igitur calendas Maij quinque sanctissimi viri, gloriosum pro Christo certamen inierunt. Quorum tres quidem fuerunt diuersorum ordinis Carthusiani monasteriorum Priores; Ioannes Hogthonus Prior Londinensis itemque Robertus Laurentius & Augustinus Vebsterus Priores, alter Beualensis, Exhamensis alter: confidebant enim lupi faciliorem se habituros ad reliquum ouile ingressum, sub latibus his pastoribus. Proponebantur eis noui Comitiorum decreta, & iuebantur iureiurando affirmare; Regem Ecclesie supremum esse caput. Cum illi nonnulla exciperent, & legis diuinæ mentionem facerent, Nullam (inquit Cromuelus) exceptionem admittam; si lex diuina permittat siue non, vos integre, plene, & categoricè hac affirmabitis. tū illi; at Ecclesia Catholica istud hactenus (quod scimus) non docuit. Non curo Ecclesiam, respondit Cromuelus; vultis consentire, an non? Non audemus, inquiunt Martyres, ne dum Regi placere volumus, Deum offendamus. Quo audito, res duodecim viris commissa est, secundum regni consuetudinem, vt iudicium ferrent. Illi verò cum nihil quicquam morte dignum inuenirent, nec tamen eos absoluerent propter iram Regis audent; tempus extrahebant, quousque Cromuelus, Regis nomine mortem ipsis certissimam denunciaret, nisi statim illos condemnarent, quod de postero fecerunt. Atque ad hanc iudicij formam, reliqui deinceps omnes, qui hac de causa in questionem venerunt, condemnabantur. Sententiā autem accepta, educebantur

tur ad patibulum, eodem habitu quo in monasterijs utebantur; nec enim Henricus tantum religioni tribuendum existimauit, vt ex legum Ecclesiasticarum præscripto, vel gradu, vel habitu, ante supplicium priuandos curaret.

Auxit beatum numerum eodem ipso die, Reginaldus Doctor, Brigittensis Monachus ex Abbatia Sion Theologus insignis, Græcarum-
Reginaldus Monachi martyrium.
 que & Hebraicarum literarum. quod illis temporibus paucorum erat, peritissimus. Qui vt sæpè antea populum disertissimis concionibus, sic tùm exemplo & patientia sua erudiuit. Is vbi se condemnatum ad mortem audiuit, nec quicquam loqui permissum, nisi vt consentiat vel non consentiat Comitiorum decreto: *hoc est* (inquit) *verè iudicium mundi*, nec aliud locutus, rogauit iudices vt tridui spacium ei concederent, quo se ad mortem pararet: cui cum illi non annuerent, sed dicerent, illud esse positum in sola Regis voluntate: attamen *Credo* (inquit) *videre bona domini, in terra uiuentium*. Idem ad supplicium productus, populum hortabatur vt pro Rege preces assiduas ad Deum funderent; ne, qui *Salomonem* initio regni sui sapientia & pietate repræsentauerat, vnà cum illo, in fine vitæ per mulieres seductus degeneraret. Ac quinto demùm loco Ioannes Hailus presbyter sæcularis, ac pastor zelo plenus; idem supernæ vocationis brauium,
Hailus presbyter.
 quia legitimè certasset, accepit. Passi sunt omnes eodem loco, extra ciuitatem Londinensem quarto nonas Maij.

Atque hoc quidem terrore existimauerat
 Henri-

*Henrici ne-
quicia.*

*Anno 1535.
Martyres a-
lij Carthu-
siani quin-
que.*

*Crudele
mortis
genus.*

Henricus, cum ceteros plerosque, tum maxi-
me Carthusianos Londinenses, à sua constan-
tia dimoueri posse; ad eum enim finem, & Pri-
oris Londinensis occisi membra, ut à reliquis
cernerentur, in ipsa Monasterij ianua affigi
iusserat; & viros duos sæculares cœnobio, præ-
fecerat, qui tanquam superiores, partim blan-
dicijs, partim minis, iuniores monachos de-
prauarent. Sed cum isti non proficerent, dice-
rentque, seniorum quorundam Religiosorum
exemplo iuuentutem impediri, ne Regis volun-
tati consentiret; Rex illos affligendos ac tol-
lendos censuit. Vnde ad decimum quartum
diem Calendas Iulias, alij tres Carthusiani Sa-
cerdotes, Vnfridus Midelmorus, Gulielmus
Exineus, & Sebastianus Nudegatus, cum prius
per dies quatuordecim continuos erecti stare
coacti essent, iniectis ad collum, ad brachia, ad
crura, circulis ferreis, ita ut ob nullam omni-
nò causam loco vnquam dimouerentur, illu-
stre fidei testimonium dederunt. Vimineis o-
nim cratibus iniecti, & per plateas Londinen-
ses vsque ad vltimi supplicij locum pertracti,
postquam laqueo ad breue tempus suspensi fu-
issent, mox viui demittebantur; tum autem
carnifex pudendis præcis & flammæ traditis,
pectus & præcordia gladio aperuit, visceraque
euulsa, in propositum ignem coniecit; demum
capite abscisso, reliquum corpus in quatuor
partes dissecuit, illasque partes elixas varijs in
locis à populo spectandas suspendit. Cum Io-
anne autem Rocestrio & Iacobo Valero (ipsis
quoque Carthusianis) tam gratiosè dispensa-
tum est, ut simplici suspendio in ciuitate Ebo-
racensi,

racensi, quinto idus Maij ad cælum commigra-
rent.

Sed cùm ne hac quidem ratione Henricus
voti sui compos fieret, decem adhuc alios in
teterrimum carcerem conijciendos curauit;
tantaque sæuitia inter ipsos latrones tractari
iussit, vt non multò post vniuersi, vnico super-
stite, foetore & fame extincti fuerint; quod cū
ad Cromuelum perlatum esset, indoluit ho-
mo crudelis, quod sic euasissent carnificinam
quam ne ipsis cogitauerat, magnoque iuramē-
to affirmavit, illud sibi contigisse ingrati-
ssimum, quod tā facili mortis genere periissent,
Ij autem erant, Richardus Berus, Thomas Gre-
næus, Ioannes Davis, Thomas Ionsonus, Gu-
lielmus Grenuodus, Thomas Scriuanus, Ro-
bertus Salteus, Gualtherus Pelsonus & Tho-
mas Redingus, professi omnes Carthusiani or-
dinis. Decimus verò, Gulielmus Hornus, qui
ex sancto illo numero superfuerat, Regis iussu
ad patibulum pertractus, pridie nonas Augu-
sti eodem genere mortis, quo primi, certamen
absoluit. Ac de Carthusianis quidem hæctenus
quanquam enim non omnes eodem die vitam
finierint, tamen quos eadem fides & religio
coniunxit, visum est oratione mea non debere
separari.

De Franciscanis, suus erit postea dicendi lo-
cus, nā quamuis Henricus, vt antea monuimus,
non paucos huius iustituri religiosos compre-
hensos teneret; varijsque molestijs ac calami-
tatibus affligeret: tamen post illos duos quos
supra cum Bartonam moniali occisos retulimus,
nullum alium adhuc publicè necandum cura-
uit:

*Martyres
alij Carthu-
siani decem.*

*De fratri-
bus Franci-
scanis.*

**Thomas
Vrisleus, po-
stea sub E-
douardo Re-
ge Comes
Suthanto-
nia factus.*

uit: cuius rei causam fuisse asserunt; vel quòd nihil amplius lucri ex eorum morte sperare potuerit, cum antea ex monasterijs omnibus eos eiecisset; vel quòd * Thomas Vrislæus magna apud Regem authoritatis, (quem etiam postea Cancellarium fecit,) pro Franciscanis quos præcipuè amabat, magno conatu intercederet; spem faciens eorum nonnullos possit fortassis adduci tempore, vt Regis voluntati accommodarent.

*Roffensis
& Morus
in carcere.*

Adhuc in custodijs tenebantur Ioannes Roffensis, & Thomas Morus, totius Angliæ duo splendidissima lumina, in quos omnium oculi coniecti, mentesque erectæ fuerunt. Non laetit hoc Henricum, tantoque magis cupiebat eos ad suas partes allicere, ac præcipuè Thomam Morum, qui quòd laicus esset laicis (quo Regem amabat & timebat magis) gratiosior fuit, maxime quòd talem laicum Anglia multis sæculis non peperisset.

*Thomas Mo-
ri patria in-
stitutio,*

Natus fuit Londini honestissimo loco, græcè ac latinè excellenter doctus, in republica per annos penè quadraginta versatus, legationibus honorificis perfunctus, summis honoribus summa cum laude potitus; nec vnquam tamen cum quas ordine vxores duxisset, pluresque liberos genuisset, de augenda re familiari sollicitus fuit, adeò vt ad patrimonium suum à maioribus acceptum, nec centum quidem aureorum annuos census adiecerit.

*Mori studiū
contra fures
& hæreticos.*

Ardens studium eius fuit, vt tam religionem quam iustitiam in republica tueretur; præcipuè verò, vt scriptis & authoritate sua hæreticos, quantum posset, arceret, qui tùm primùm

è Ger-

è Germania in Angliam irrepere, librisque pestilentissimis regnum illud inficere conabantur: quibus Morus præ cæteris omnibus in magistratu constitutis, diligentissimè se opponebat: & inde, vt viris bonis ac catholicis maximè omnium dilectus; sic furibus, homicidis, & hæreticis supra modum fuit exosus.

Dum Magistratu bonisq; omnibus exutus in carcere viueret, non vllum doloris aut tristitiæ signum dabat; sed, vt erat ingenio facetissimo summæque constantiæ, mira quadam suavitate, cum se, tum alios ad eum venientes, recreabat. Solebat verò inter cætera dicere, vniuersum mundum in quem homines ex paradiso eiectione ob peccatum deturbantur, nihil aliud est quàm carcerem, ex quo omnes ad causam dicendam, suis singuli diebus euocarentur: quòd autem suus carcer aliorum principum carcere minor fuisset, id se beneficij loco habere, ideoque acceptum ferre, cum è malis pluribus minimum sit semper eligendum.

Ad hunc virum Henricus cum multos ex optimatibus suis frustra misisset, incertus animi quid magis sibi expediret; vtrum vt viuere pateretur tam illustrem sui adulterij hostem, an ob extinctum orbis Christiani tam clarum lumen, tantam infamiæ notam subiret; tandem constituit Roffensem Episcopum (quem iam in carcere iacentem, in Cardinalium Collegium à Paulo Papa Tertio adscriptum acceperat, & cuius constantiam ne sperabat quid è aliquando frangi posse) è medio prius tollere, periculum facturum an Morum fortè postea de sententia posset deducere.

Ad deci-

*Mundus
Moro carcer.*

*Roffensis
Cardinalis
Mors designatur.*

*Roffensis ad
tribunal du-
citur.*

Anno, 1535.

*Roffensis
martyrium.*

*Roffensis
authoritas
ac merita in
Republica*

Ad decimum igitur Calendas Iulias, Ioannes Fisherus Episcopus Roffensis, quo nihil doctius aut sanctius Anglia protulit, penè iam decrepitæ ætatis, ad iudicium primò; deinde quòd Henrici Primatum Ecclesiasticum nolle confiteri, ad mortem producitur: qui simul scenam, in qua gloriosum certamen consummaturus erat, è longo conspexisset, abiectus quo senex nixus est baculo; *Eia, inquit, pedes officium facite, parum itineris iam restat.* Constitutus autem in loco Martyrij, subleuatis cælum oculis, *Te Deum* (inquit) *laudamus, Dominum confitemur.* Quem hymnum vbi totum absoluisset, ceruices securi subiecit animam Deo reddidit, iustitiæ coronam accepit. caput hastili affixum, & in Ponte Londinensi omnium oculis expositum, quò diutiùs ibi suspensum manebat eò magis floruisse, ac venerabilius factum esse dicitur, ob quam causam loco motum traditur.

Hoc homine, nullum, non modo Britannia sed nec orbis forsità Christianus, tunc sanctior ré, doctiorem; aut vigilantiorẽ præfulentem habuit. Omnium enim virtutum gloria, etiam Henrici septimi temporibus, ita celebris extitit, vt serenissimæ principi Margareta, Henrici matri, diutissimè à consilijs & confessionibus fuerit, eidemque author, vt duo amplissima Collegia in Academia Cantabrigensi (cuius vniversitatis postea Cancellarius etiam fuit) conderet; Lectiones quoque Theologicas duas; alteram Cantabrigiæ, Oxonij alteram in perpetuum vt institueret. Huius etiam vni imprimis cura, in vniuersitates Angliæ ascripta sunt.

sunt sacrae Theologiae & linguarum Professores nostris temporibus peritissimi; adeo ut eius beneficio permulti in Anglia exquisitam deinde sacrae scientiae cognitionem sint consecuti.

Ab eodem Henrico septimo, nullius cuiusquam interposito favore aut gratia, sed commendantibus eum sua sola incomparabili doctrina, & vitae innocentia, ad Episcopatum Roffensem euectus est, ex quo postea (quod beneficium tenuius quam pro viri tanti meritis videretur) cum Henricus octauus, ad amplius promouere voluisset, nunquam adduci potuit, ut sponsam suam, tenuiorem quidem illam, sed Dei vocatione primam, & à se multorum annorum laboribus utcumque cultam, pro locupletiori quacunque dimitteret: illud adiiciens, se per beatum futurum, si de hoc saltem minuto concredito sibi grege, de quo non adeo inde magnis acceptis emolumentis, in die Domini rectè respondere possit, cum & de benè curatis animis, & de rectè expensis pecunijs tunc reddenda sit ratio exactior, quam mortales ferè putent aut curent; in quo genere, quò quisque pauciores sibi commissos vel homines vel nummos haberet, eo futuros in altero saeculo securiores dicebat, seque facile sentire ex hoc tantilli pastoratus pondere, quantum futurum esse maioris muneris onus.

Henricus autem octauus, qui antea Roffensem praeter ceteris mortalibus (ut ipse saepe professus est) amauerat ac coluerat, postea datus in reprobum sensum, cum intellexisset illum iam in vinculis renunciatum esse Cardinalem,

*Roffensis locupletio-
rem
Episcopatum
admittere
noluit.*

*Roffensis
exanimatus
de Cardinali-
tate digni-
tate.*

H

manda-

*Roffensis
scripta.*

mandavit iudicibus, sanctissimum virum
interrogaret, an id ipse procurasset, vel saltem
rescivisset: Cui respondit, se nunquam eum
honorem vel alium quemcumq; in reliqua vita
appetivisse, multoque minus hanc dignitatem
in decrepita ætate, in vinculis, ac in ipsis mor-
tis foribus expectasse: ita erat homo ab omni
ambitione ac rerum humanarum admiratione
alienus. Idem fuisse dicitur & author & adiu-
tor Henrico, librum illum nominatissimum, de
septem sacramentis contra Lutherum edendi
quem quoque postea oppugnatum eruditissi-
mè defendit. Scripsit quoque ipse omnium il-
lius temporis iudicio, contra Lutherum & O-
colampadium, cæterasque pestes, doctissimum
Sacerdotium, Sacrificium, Sacramenta, Hiera-
chiã Ecclesiæ omnesq; religionis partes in-
credibili luce & methodo contra hæreticos, tam
libris, quam concionibus defendens.

*Opera Rof-
fensis in E-
piscopatu.*

Rexit Roffensem Ecclesiam triginta tribus
annis, eamque sanctissimis institutis, vitæque
suarum in continuis vigilijs, laboribus, ieiunijs, &
elemosynis, omnibusque Episcopo dignis ope-
ribus transactæ memoralibus exemplis, ita or-
navit; ut tanquam virum Dei, eum omnes ubi
que amarent & susciperent. Charitate vero
Episcopali ac planè Apostolica ita ardebat, ut
& sæpè alias, & maximè in celebrioribus ieiu-
nijs, ac singulis ferè sextis ferijs, ipse non so-
lum carceres & publica Xenodochia visitaret
sed omnium in civitate sua pauperum, ægroto-
rum, ac quovismodo afflictorum priuatas æ-
des circuiret, consilioque consolatione, ac co-
piosa pecunia, ubi opus esset singulos subleua-

rèt. In quibus officijs, & in peregrinos, præfertim verò literatos, hospitalitate sua, omnia lubentissimè expendit.

Cùm esset Regio mandato primùm apprehensus & in carcerem ducendus, satellites mox in omnem supellectilem inuolantes, in pecuniam quoque, quam putabant hominem senem & longævum Episcopum copiosam recondidisse, inquirunt diligentius; cumque omnes loculos, arcasque cæteras curiosè lustrassent, nec quicquam nummorum inuenissent; tandem incidunt in cistam ferreis laminis benè munitam, varijsque seris ac pessulis septam, quam magna spe & aviditate perfringunt; ibique cilicium, ac flagellum, ac cætera disciplinæ instrumenta, tantummodò reperiunt, quibus vir Dei solebat corpus suum, alioquin senio ac laboribus satis confectum castigare, cum aliquot nummulis, quos semper post poenitentiam factam, solebat pauperibus erogare; ita expectatione ac præda frustrati, cum magno pudore ac admiratione abierunt.

Vixit his grandæus confessor, difficillimo in carcere, viribus etiam omnibus senio & sollicitudinibus penè iam exhaustis, additis præterea voluntarijs & assuetis cogitationibus corporis sui, supra omnem expectationem, ac sanè non sine miraculo, quindecim totos menses, cõservatus à Deo; vt tam glorioso martyrio, tamque sancti sanguinis effusione, Romanæ Sedis prærogatiuam cõtra iniqui Regis tyrannidem propugnaret.

De illo die quo Roffensis ad mortem ducebatur,

Quid apud Roffensem comprehensum sit reperiunt.

Ætas Roffensis decrepita.

Thomas Mori certamen.

cebatur, Morus, (quod tamen Rex veterat) certior factus. Cum vehementer timeret, ne fortè ipsi martyrij corona excideret, ad Deum conuersus. *Confiteor* (inquit) *tibi domine, quod tantam gloriam non sum meritus; non sum ego iustus & sanctus sicut Rossensis tuus, quem de vniuerso regno isto tibi secundum cor tuum elegisti sed tamen si fieri potest, particeps fiam domini calicis tui.* Hæc & alia his similia cum lachrymâs diceret, nec vultu (quem alioqui placidissimum habebat) dolorem dissimulare nõ posset, putabant enim filij huius seculi mortem timere, & ideò vt Regi obediret, adduci possent. Venerunt ad eum hac de causa multi principes viri, sed cum nihil proficerent, ad postremum vxori Aloysiæ mandatum est negotium, vt viam suaderet, ne ipsâ, ne liberos, ne patriam & vitam, qua diu adhuc frui posset, pro derelictâ haberet. Cum ergò vxor Mori hæc apud eum occineret: Et quàm diu Aloysia mea (inquit Morus) potero hac vita frui? Tum illa, totum viginti annis mi vir, si Deus voluerit. Vis ergo (ait Morus) vt æternitatem viginti annis commutem? Næ tu imperita es mercatrix, mea vxor: nam si annorum viginti millia diceres, aliquid tu quidem diceres; sed tamen ad æternitatem quid essent?

Prudens Mori responsum.

Itaque cum Morus de sententia dimoueri non posset, ablati sunt ei omnes libri tanquam instrumenta quæ illum ab amore sæculi abductum, æternæ vitæ desiderio inflammabant, & tramentum quoque & calamos abstulerunt, ne cum vlllo in posterum, literarum haberet commercia. Tunc ille fenestris cubiculi perpetuo clausis

clausis, nihil aliud quàm Deo & sanctis meditationibus vacabat. Porrò cùm carceris custos ab eo quæreret, quid ita in tenebris sederet: quid (inquit) facerem? nonne sublatis mercibus, claudenda est officina? Merces suas dixit libros suos, ac verè quidem officinam in carcere aperuit Morus, in qua proposuit omnia sua venalia, ac pretij loco cœlum acciperet. Scripsit in carcere duos elegantissimos libros, vnum idiomate Anglicano, quem inscripsit, *Desolatio in tribulatione*; alterum latinè, *de passione Christi*. Cumque ad illa Evangelij verba peruenisset, & *iniecero manus in Iesum*, in ipsum quoque iniectę sunt manus, nec vltra ei licuit quicquam addere.

Postquàm enim quatuordecim ferè menses in carcere fuisset, calendis Iunij, ex arce Londinensi ad tribunal adductus, interrogabatur; quid ei de publica lege videretur, in qua omnis potestas Pontifici Romano abrogata, & summa Ecclesię gubernatio Regi concessa esset, quæ lex post Mori apprehensionem constituta erat: respondit, se nescire an vlla esset eiusmodi lex. Audlæo verò Cancellario ac Duce Norfolcię qui primi in iudicium concessu erant, subinferentibus; At nos tibi denunciamus talem extare legem, & eam suffragijs omnium esse comprobata; quid ergò tibi de illa videtur? Si me, inquit Morus, pro ciue habuissetis, ego vobis de vestra lege attestantibus credidissetem. Nunc autem separastis me à republica vestra, & in carcerem non modò tanquàm peregrinum, sed & tanquàm hostè reclusistis me, igitur huic Reipublicę mortuū, quomodo

H 3 nunc

Facetum
Mori ingenium.

Libri in carcere à Moro scripti.

Mori responsa de iudicio An. 1535.

Graviter.

Acutè.

*Consilium
Mori in re-
sponsis.*

*Alia accu-
satio & con-
demnatio
Mori.*

*Ratiocina-
tio Mori ad
iudices.*

nunc tanquam eius membrum, de Reipublica vestra legibus interrogatis? Iratus Cancellarius, iam inquit dissentire à lege te video, caceas. Si taceo (inquit) Morus, hoc vobis a legi vestrae in lucrum deputabitur; nam qui tacet consentire videtur. Ergone, inquit ille, assentiris legi? Quomodo, inquit Morus, faceret cum nemo assentiatur ei quod ignorat? Deest nato autem consilio, in hunc modum respondit Morus, vt neque fidem negaret, neque mortis periculo temerè sese offerret. Quanquam enim esset martyrij cupientissimus, tamè certò sciens hoc esse donum Dei, dubitans verò (vt sæpe dictabat) vtum Deus hac eum gratia donaturus esset, nec ne, eam respondendi moderationem quam nunc exposui, tenuit.

Porro accusabant eum multis verbis, qui ex ipso carcere, nonnulla ad Rossensem scripsisset, eumque ad constantiam, contra hoc Comitiorum decretum animasset: quibus, aliisque nonnullis in hanc sententiam obiectis iudex cum ad duodecim viros, quorum est capite omnium cognoscere ac interloqui, causam Mori detulisset, illi eum dixerunt reum esse mortis. Tunc Morus vocationis suæ certior & securior, liberè aperuit, quid ei de lege illa videretur. Ego (inquit) per Dei gratiam semper Catholicus, nec vnquam à Pontifici Romani communiione discedens, audiueram aliquando Pont. Romani potestatem legitimam quidem & laudabilè, sed tamen humani iuris, non diuinæ præscriptionis fuisse. Itaque cū viderem statum huius regni eò ferri, vt necessarium inue-

inve-

inuestigandum esset, qua ex origine Pontificis Romani potestas dimanaret, toto septennio huius rei diligentissimæ indagatiōni me dedi; & deprehendi potestatem Romani Pontificis, quam vos temerè (vt nihil dicā grauius) abrogastis, non modò legitimam, laudabilem & necessariam; verùm etiam diuini iuris & præscriptionis esse. Hæc mea est sententia, hæc fides, in qua per Dei gratiam moriar.

Vix hæc dixerat, cùm omnes magna voce conclamarunt, proditorem & perduellem esse Morum. Præter cæteros Norfolciæ Dux subintulit: Nunc More, apertè nimis maleuoluntuum animum in maiestatem suam prodis. Cui Morus, non prodo maleuolentiam, sed fidem meam ac veritatem profero: atq; hoc tam sincero in maiestatem suam animo, vt non cupiam omnipotentem Deum, aliter mihi fore propitium, quàm vt ipse fuerim semper Regi meo fidissimus & toto corde beueuolus. Ergo nè (inquit Cancellarius) tu vir melior aut sapientior haberi vis, quàm omnes simul Episcopi, Abbates, reliquique Ecclesiastici, quàm rota Nobilitas, quàm cuncti Senatores, quàm Concilium integrum, quàm vniuersum denique regnum? Ad quæ Morus illustrissime Cancellarie, pro vno Episcopo quem vos vestræ opinionis habetis, mihi facilè sunt centum, ijque ex illorum numero, qui inter diuos sunt relati: pro vestra nobilitate, habeo nobiliore confelsū Martyrū ac cōfessorū; pro vnico etiā vestro Concilio (quod quale extiterit Deus optimè nouit,) habeo omnia Concilia generalia, annis abhinc mille celebrata: & pro

hoc vno exiguo regno vestro, habeo pro me Galliam, Hispaniam, Italiam, cæteraque spaciosissima Christiani orbis imperia. Quibus auditis, non existimarunt è re fore, ut plura huiusmodi, audiente populo, loqueretur; vnde sententia mortis data, præceptum est ut à tribunali abduceretur.

Filia reuertentem Morum à iudicio osculatur.

Reuertenti à iudicio, filia eius Margareta quam vnicè dilexerat, quàm Græcè ac Latine docuerat, cui ex carcere multas literas dederat, in itinere occurrit, ut vltimum vale patris suo diceret. Substitit pater, nec filia osculum negavit, quin & benedictionem impertijt. Adfuit Margareta, Ioannis Harrisij (qui Thomæ Moro à secretis fuerat) vxor. Illa cum Morum filia iam osculata discessurum timeret, nec spatium valedicendi relictum iri, subito rapit ad se Thomæ Mori caput, quod iam filia humero eminebat, & dominum suum magno desiderio palàm osculata est; cui Morus, inurbatur (inquit) sed tamen peramanter factum.

Mori exercitia post condemnationem

In carcerem deinde reductus, vsque ad diem necis, orationi ac contemplationi vacans, varijs Dei consolationibus sanctam animam suam recreauit: pridieque eius diei qui ipsi morti fuit destinatus, commoditatem scribendi, & chartam suffaratus, literas paternæ pietatis plenissimas, carbone (quia atramentum & calamos antea, ut diximus, sustulerant) ad filiam exarauit: In quibus post cætera, ista subdit. Ego te, dulcissima Margareta filia, nimium destinio, sed spero me post crastinum diem, nemini vnquam futurum molestum, summo etenim desiderio cras moriendi, & Deum meum videndum teneor.

Vltima Mori epistola.

teneor: est enim Octaua Principis Apostolorum Petri, & profestum sanctissimi Thomæ martyris. (Nonis namque Iulij Translationis S. Thomæ in Anglia celeberrima tunc agebatur festiuitas) *Hic dies, inquit, si ita visum sit Christo, mihi apprimè commodus esset.* Id dixit, quia pro Primatus Petri confessione erat oppetenda mors, & Diui Thomæ nomine & patrocinio peculiari, in vita semper sit vsus; qua in re tam pijs votis annuebat Deus.

Pridiè ergò nonas Iulias ad locum supplicij productus, cum ad imas scalas peruenisset, nec facilem ascensum videret, vnum ex ijs qui in scena constiterant, appellans; Da sodes (inquit) manum vt ascendam, nam ad descensum quod attinet, me mihi relinquo licet. Cum preces absoluisset, populumque testem quòd in fide Catholica moreretur, inuocasset, ac Psalmum *Miserere mei Deus* percurrisset, accessit ad eum carnifex, & venia de morte petita, caput iustitiæ, veritatis & virtutis amputauit, ingemiscēte Anglia vniuersa, & non tam Christi martyrem, quam seipsam capite truncatam arbitrate.

Eius diei summo mane, filia Mori Margareta peragrabat sanctas Ecclesias, & eleemosynas pauperibus plena manu distribuebat; iamque omnibus elargitis cum in templo quodam orationi vacaret, Heu mihi (ait ad ancillam) oblita sum syndonis qua patris corpus inuoluatur. Audierat Roffensis Episcopi cadauer, sine presbyteris, sine cruce, sine lumine, sine linteis proiectum fuisse in humum, nec affuisse qui sanctum martyrem sepeliret. Neque verò quisquam ei

Margareta Mori filia in sepeliendo patris sedulitas.

hoc officium præstare audebat, quòd ab Henrici tyrannide sibi omnes timerent. Quod, si Patri quoque suo accideret, Margareta cauebat. Consuluit ei ancilla ut de proximo acciperet linteum. Quomodo (inquit) id faciam cum nihil pecuniæ reliqui habeam? Credentibus tibi, ait ancilla. Quanquam (inquit Margareta) longè à Domo absim, nec his hominibus nota existam, tamen periculum faciam. Accessit itaque ad vicinam tabernam, postulauit quantum sufficere credidit, cumque de precio conuenisset, manum veluti quærendæ pecuniæ causæ, in perulam misit, eo animo, ut diceret, præter spem sibi euenisse, quòd minus adessent pecuniæ: sed si crederetur sibi, se quantum primùm id quod conuenerat reddituram. Eo autem, cum certò ei constaret nihil omnino paulò ante reliquum fuisse; tamen iam in perula, iustum syndonis precium reperit, nec vnteruncio plus minusue, quàm eo tempore et pacto persolui oportebat. Miraculo confirmata, linteum accepit, patris cadauer inuoluit & quia foeminam ac præsertim filiam, nemo ab officio pio repulerat, Christi Martyrem honestè sepeliuit.

Miraculum.

*Clementis
VII mors
& Pauli III.
electio.*

Præsidebat Christi Ecclesiæ hoc ipso tempore Paulus Papa Tertius, ex nobilissima Farnesiorum familia, non multò ante ad Pontificatum assumptus, (Nam Clemens Septimus morte obierat,) qui cum vir magni animi, summæque prudentiæ esset, nec minoris zelus pro domo Domini; auditis Henrici Regis sceleribus, & quòd Roffensem Morumque in carcerem coniecisset; indoluerat sane vehementer

ter, & quo Regem retraheret ab ulteriori fu-
 rore, Roffensem ipsum in carcerè constitutū,
 ob egregias virtutes ac singularia in Ecclesiam
 merita, Cardinalem creauerat. Nunc autem
 cū ad aures eius perlatum esset, Henricum
 tam Roffensem ipsum, quàm Morum alios-
 que multos, ob veritatis ac conscientiae
 confessionem occidisse, nec Clementis se-
 ptimi frequentibus literis, nuncijs, adhorta-
 tionibus, iussis aut comminationibus quicquā
 ab infania reuocari potuisse: re multum diu-
 que deliberata, Deoque per sacrificia preces-
 que commendata, tandem statuit seueriùs ali-
 quantulum cum eo agere; vnde ad tertium ca-
 lendas Septembris Pontificatus sui Anno Pri-
 mo, Bullam edidit contra eundem Henricum
 cuius hæc erat inscriptio.

Roffensis
 Cardinalis.

Henrici ex-
 communi-
 catio Anno
 Domini 1538
 Regni 27.

*Bulla Pauli, diuina prouidentia Papa Tertij, cita-
 toria Regis Anglia Henrici & Sequacium, sub
 pœna excommunicationis, & priuationis Re-
 gni, ac omnium aliorum bonorum sub nonnul-
 lis alijs grauioribus censuris.*

IN hac, Pontifex commemoratis priùs (ve-
 fit) imposita sibi à Christo omnium Ecclesi-
 arum & animarum suprema cura ac sollicitu-
 dine, & in cunctas gentes Apostolica concessa
 potestate, suoque in Henricum (propter va-
 ria ipsius in Ecclesiam officia, & contra hære-
 ricos doctissimè scriptum atque à sede Apo-
 stolica reprobaturum librum) antiquo amo-
 re; ad se non sine summo animi sui dolore
 delatum esse dicit, eundem Henricum prioris
 in D B V M & Ecclesiam pietatis honorisque
 ac salutis propriæ immemorem, nobilissimā
 ac le-

Summa bre-
 uis tot us
 Bulla.

*Scelera no-
fanda Hen-
rici.*

ac lectissimam foeminam Catharinam coniugem suam legitimam, post multorum annorum cohabitationem, & prolem pluries ex ea susceptam, contra ius diuinum & Ecclesiae prohibitionem, indignissimè dimisisse, & eadem adhuc coniuge sua viuente, cum quadam Anna Bolena muliere Anglica, matrimonium de facto contraxisse, atque ad deteriora deinde prolapsam, impias atque haereticas leges contra Romani Pontificis Primatum tulisse, ubique ipsis capitis Ecclesiae perditiones sua inaudita nouitate titulum arrogasse, suosque subditos ad haec impia facta & decreta sua approbanda coegisse; atque id facere recusantes tam laicos & saeculares, quam Religiosorum omnium ordinum, adeoque sanctissimum Bressensem Episcopum, Cardinalitia etiam dignitate fulgentem, carceribus ac miserabili morte mulcasse, ipsumque propterea in anathematis, & caeterarum Ecclesiasticarum censurarum poenas grauissimas, etiam secundum antiquiores canones, damnabiliter incurrisse, omni que regnandi iure excidisse: atque tandem, ex contemptis postea praedecessoris sui Clementis suprimi paternis admonitionibus, mandatis, comminationibus, ac denuntiis etiam pro Catharinae, cum ipso legitimis nuptiis, proque Anna expellenda, iuridicè prolata sententia, in excommunicatione (obduratione planè Pharaonica) diu iam infortunatè infortuisse, ut nulla penè de ipsius resipiscètia spes videatur esse reliqua: se tamen pro paterna eius in Regem propensione, diu distulisse, & nunc non nisi inuitum, suauissimo etiã modo ad

*Causa ius-
sissima Pö-
tificem mo-
nentis.*

do ad eius castigationem tandem processisse.

In hanc sententiam præfatus Pontifex, iterum atque iterum per viscera misericordiae Dei hortatur & obtestatur; primum Regem ipsum ut ad cor redeat à prædictis sceleribus & erroribus resipiscat, iniquas leges abroget; suos ad impietatem comprobendam non cogat, ab incarceratione innocentium abstineat.

Deinde Regios in his malis fautores, consultores, ac complices, grauissimè monet; ne in posterum, auxilium, consilium, aut assistentiam Henrico præbeant.

Sin autem vel Rex vel complices ipsius monitis salutaribus obtemperare contempserint; vtrisque sub poena excommunicationis latae sententiae mandat, & Regi quidem sub poena etiam perditionis Regni & depositionis, ut per se vel per legitimum procuratorem inter nonaginta dies; cæteris, ut personaliter inter sexaginta, coram sua Sanctitate ad tribunal Romanum compareant, ut de ipsorum causis & excessibus, legitimo iudicio decernatur.

Sin verò comparere contempserint, & animo obstinato sustinuerint præfixum dierum terminum elabi: Censuras omnes prius incurfas in contemptores aggrauat, & successiuè re-aggrauat: Henricum prædictum Regno ac Dominijs omnibus priuatum esse, eundemque, ac omnes fautores præfatos, poenas omnes legibus præscriptas incurrisse, ac cum bonis omnibus diffidatos, atque sepultura Christiana priuatos esse iubet ac decernit.

Omnia loca ad quæ Rex venerit aut sui, sub interdicto ponit, sub grauissimis poenis prohibens

1
Rogat &
hortatur
Regem.

2
Monet complices.

3
Tam Rex
quam complices citantur.

4
Rex si non obediatur re-gno priuatur.

5
Interdictio regni.

hibens ne in vlla Ecclesia, Monasterio, alio
ue loco qui Henrici subest imperio, officia di-
uina, sacrificia, aut sacramenta (præterquam
in casibus iure permisis) fiant, aut celebrētur.

6
*Sobolem il-
legitimam
facit infamem.*

Omnes Henrici ex prædicta Anna Bolent
sobolem fautorumque suorum liberos iam
natos aut nascituros, vsque ad eum gradum ad
quem iura huiusmodi pœnas extendunt, om-
nibus possessionibus, dominijs, libertatibus
priuilegijs, honoribus, officijs, bonis mobi-
libus ac immobilibus, quouis modo obtenta
priuat, ac infames esse decernit.

7
*Prohibet o-
bedientiam
subditorum.*

Omnes quoque Henrici vasallos & subdi-
tos, tum ab ipsius obedientia ac illi præstito
iuramento absoluit, tum etiã ne in vlla re de
inceps obediant, mandat.

8
*Prohibet cõ-
mertium cū
Anglis.*

Cunctis fidelibus sub pœna excommunica-
tionis interdicit, ne vllum cum Henrico, aut
cum hominibus, Ciuitatibus, Prouincijs, &
locis ipsi Henrico parentibus, commercium
in mercatura, aut in cætera vita communionem
habeant; omnesque cum illis contractus factos
aut faciendos irritos facit.

9
*Ecclesiasti-
cis regno ex-
cundum.*

Prælati ac personis Ecclesiasticis mandat
vt Regno Angliæ alijsque locis qui Henrico
subsunt, quamprimum possint, exeant.

10
*Nobilitati
præcipitur
vt insurgat.*

Principibus viris ac Ducibus Angliæ, cæte-
rãque nobilitati præcepit, vt vi ac armis se Hen-
rico opponant, illumque è Regni finibus eij-
cere nitantur.

11
*Cætera
principum
cum Henri-
co dissoluit.*

Cæterorum Regum & Principum cum Hé-
rico confederaciones, contractus, pacta & cõ-
uenta omnia quouis modo stabilita; irrita om-
nino facit & nulla: Eisdemque vt Henricum

ac ceteros Ecclesie rebelles sacris armis persequantur, donec se Sedi Apostolicae submiserint, errorisque agnouerint, in Domino hortatur.

Vt predictae personae rebelles & infideles, Henrici sequaces, ubicunque terrarum apprehendi ac intercipi possint, in seruos ipsi, & omnia ipsorum bona capientibus, cedent.

Praelatis omnibus mandatur, ut dictum Henricum & suos complices, in suis Ecclesiis publicè excommunicatos denuncient.

Omnes denique excommunicat qui huius Apostolici contra Henricum scripti praesentis publicationem siue executionem postea, cum assignatum tempus completum fuerit quouis modo impediuerint.

Atque ne Henricus ac sui, ignorantiam ullam praetendant earum rerum, quae in his literis continentur, decernit, ut vicinioribus Angliae locis, praesertim Tornaci, Brugis, Dūkirki, quae Belgij ciuitates sunt, & Ecclesiarum primariarum vallis affigantur, & in iisdem Ecclesijs publicè recitentur.

Euulgatis his Pontificis literis, dum tempus in eisdem Henrico assignatum, quo vel delicta emendaret, vel Romae causam diceret, expectaretur; acciderunt in Anglia eiusmodi rerum mutationes, & inexpectatae varietates, ut tam Papae quam ceterorum omnium principum animos, ad nouas spes de Henrici emendatione erigerent; quo etiam factum est, ut Pontifex, partim sua sponte; partim etiam multorum Principum rogatu, ab exequenda hac sua sententia, ad nonnullos annos se cohibuerit, plurima-

12
Traduntur
sequaces in
seruitutem.

3
In omnibus
ecclesijs do-
nūciandi.
In impedi-
tes.

15
Quibus in
locis publi-
cari haec
Bulla debet.

Quare his
sententiae
executio di-
lata.

ruma-

o, alio
fficia di
erquam
ebratur
Bolem
erosian
adum a
nt, om
rtatibu
s mobi
obtentu
e subdi
praesent
a re de
munica
ico, au
ncijs, d
erriunt
nunion
s factu
mandat
Henric
nt.
x, cete
se Hen
bus eis
um He
a & co
ita om
nricum
ac ca-

rimaque paternæ charitatis ac benevolentia officia in Henricum exercuerit, licet frustra. Ille enim à Deo derelictus, quotidie labebatur in peiora consilia; quorum primum, post occisos Dei sanctos, hoc fuit, vt Monasteriorum bona ad se raperet: cui nequissimæ cupiditati prætextum quæreret, suggererunt ei Diaboli ministri multa reperiri in monasterijs scanda- lala, dissolutissimos esse mores, factiones plurimas, quibus Rex ad suum commodum videri posset, si ingeniosum aliquem ac prudentem virum, visitandi causa, ad illa dirigeret: qui vt Monachos ad Regis sententiam blanditijs minus pertrahat; vel commissis inter se partibus peccata omnium sic propalet, vt sua mansuetas non nisi iustissimis de causis, eorum bonis inuadere videretur.

*Visitatio
Monasteriorum.*

Placuit Regi nequam, consilium impium menseque Octobris dixit se velle tanquam summum caput Ecclesiæ, sacra monasteria visitare. Leum igitur quendam iuris ciuilibus professorem, ac neque sacris ordinibus initiatum ad inquirendum in monachorum & sacrarum virginum vitam ac mores misit. Cuius visitationis hæ fuerunt leges: primum vt omnium peccata edisceret; deinde, vt qui minor viginti quatuor annis fuisset, è monasterio exire, ad seculum reuerti cogeretur; qui verò maior esset, non cogeretur quidem, sed tamen exire, si vellet, impunè posset. Exeuntibus autem, in loco religiosi habitus, togam sacerdotalē & alios reos ferè octo Abbas daret; virgines verò sacras vt secularium foeminarum more vestirent. Denique omnes omnium ordinum viri ac mulieres

*Sacrilegium
Henrici.*

lieres, pretiosissima quæque Ecclesiarum ornamenta & sanctorum reliquias Regis quæstoribus traderet. Leus ergo ut iste commissum sibi officium rectè obiret, virgines sacras ad incestum sollicitabat, nec de alia libentius unquam aut inquirebat aut loquebatur, quàm de stupro aut rebus Veneris. Ea verè mente visitatio hæc instituta est, ut Rex omnem euertendi Monasteria, quorum bonis inhiabat, occasionem capteret.

Itaque pridie Nonas Februarij, criminibus Religiosorum partim detectis, partim confictis, obtinuit in publicis Regni comitijs, ut *Minora monasteria ab Henrico inuaduntur.* Minora quæque monasteria, quorum annui census non nisi ad septingentos ferè aureos æstimabantur, libidini suæ dederentur. Initium fecit à minoribus, tanquam Reipublicæ minus necessarijs, & in quibus (ut aiebat) propter exiguum Religiosorum numerum, disciplina minus commodè obseruari poterat; re autem vera, ut minori cum inuidia ac difficultate ad maiora deinde transiret, & ut Abbates cœnobiorum opulentiorum quorum suffragia in comitijs non nihil poterant, eò segnius voluntati eius obstarent, quo minus periculirebus suis imminere existimarent.

Oppressit hoc primo impetu Henricus *Monasteria primo loco diruta.* monasteria trecenta septuaginta sex: ex quorum spolijs, cesserunt in Fiscum Regium, annui census ad centum plus minus & viginti millia aureorum; in suppellectili verò bonisque mobilibus ad quadraginta ferè millia, præter ea quæ ministri Regij sibi quicquid rapuerat. Religiosorum autem vtriusque sexus plusquam decem millia

ad sæculum redierunt: ex quo conijci potest, quid triennio post acciderit, cum vniuersa simul Monasteria totius regni euertit.

Valde notandum.

Illud etiam nõ minus est memorabile, quod statim post has primas Monasteriorum rapinam vehementer Henricus egere cæperit, ut octauo deinde mense nonnullas prouincias, arma vsque compulerit, ob grauissimas novorum tributorum exactiões; sed multò magis id ei postea contigit, cum vniuersorum canonicorum bona rapuisset, ut suo loco dicetur.

Catharina afflictiones.

Viuebat hoc tempore summis afflictæ calamitatibus serenissima sanctissimaq; Regina Catharina; quæ præter ingêtes dolores, quos indies ex impijs Hærici factis, quæ vnicè dilexit, hærerebat. affligebatur etiam ab Anna æmula, quæ frequentes exploratores ad eam mittebat, ut aliquid saltem molestiæ inferrent; sed imprimis cruciabatur ex illa barbara & inhumana sæuitia, qua utebantur ministri Regi, in venerabilem senem Ioannem Forestum, ordinis sancti Francisci quem supra fuisse Reginæ à confessionibus, eiusque causa primum in carcerem cõiectum, diximus. Nunc autem post duorum annorum durissimam captiuitatem qua interlatrones vir sanctus iacuerat, plurimosque cruciatus perpeffus fuerat, cum Regina audiisset sententiam hanc in eum latam esse, ut simul suspenderet ac combureretur viuus; patrem suum ex animo commiserata, continere se non potuit, quin ad eum scriberet, quamuis illud nõ nisi magno suo periculo faceret; misit ergo ad carcerem Londinensem qui Noua Porta dicitur, literas, in hæc verba.

Ioannes Forestus.

Exempla

Exempla literarum Reginæ ad Reuerendum
Patrem Ioannem Forestum.

Mi venerande Pater : qui dubijs aliorum casi-
bus consilio adesse consueuisti, ignorare non po-
tes, quid tibi nunc conueniat, ad certamen pro
Christi causa uocato. Si paucas has breuesq; tor-
mentorumpœnas, quæ tibi decreta sunt, pertule-
ris; æternam (vt scis) mercedem es recepturus. *Catharina prudentia.*
quàm qui propter vllam vitæ huius præsentis tri-
bulationem amittere voluerit, eum ego omni ra-
tione destitutum arbitrarer. Sed ò te felicem Pa-
trem meum, cui Deus dedit, vt præmuitis ipse
mortalibus hoc cognoscas, & vt sanctissima vitæ
ac laborum tuorum cursum haud aliter, quàm his
pro Christo vinculis, tormentis ac crudelissima
morte consummares : Et ò me miseram filiam tu-
am, quæ hoc tempore mœroris & solitudinis meæ,
tali monitore ac tam adamoto in visceribus Chri-
sti patre, sum priuanda. Atque sanè si liceat mihi
in hac re, quid ardentissimè cupiam, tuæ charitati
(cui arcana cordis ac conscientia meæ omnia, ha-
ctenus vt debui semper reuelauit) liberè confiteri : *Martyrii desiderium*
fateor me summo, vel tecum vel ante te moriendi *in Catha-*
desiderio flagrare; atque id quidem, modo diuinæ *rina.*
voluntati, cui omnia vota vitæ meam lubens
semper subijcio, nõ repugnaret, maximis quibusq;
tormentis comparare : ita mihi non libet hoc infæ-
lici mundo gaudere, ijs sublati quibus dignus
non est mundus.

Sed tanquàm vna ex insipientibus mulieri-
bus forsan loquuta sum. Quia igitur DEVS
ita videtur disposuisse; præeas potiùs (mi Pa-
ter) fœliciter ac fortiter, precibusq; tuis apud
Christum

Catharina
humilitas
ac pietas.

Christum contende, vt per hoc ipsum, licet difficiliter, ego te cito & intrepidè sequar; & interim tuorum sanctorum laborum, suppliciorum, ac certaminum particeps esse queam, hoc vt postremam tuam in hac vita benedictionem habebō: post certamen autem tuum & coronam, è caelo vberior à te gratias expectabo. Nunc verò ad illam immortalē mercedem, præ omnibus omninò expectandam, & per quascunque pœnas interpositas capessendam, vt te, tanta generis nobilitate, & excellenti diuinarum rerum cognitione, & quæ primum est, tam sanctæ Religionis ac Professionis Franciscanæ à puero institutione, horter, superuacaneum iudico: tamen, quia hoc est summum à Deo datum hominibus bonum, vt pro ipso perantur, à sua diuina Maiestate continuis precibus lachrymis, ac penitentijs postulabo, vt fœlicitatis cursum consummes, & ad immarcescibilem vitam æternam coronam peruenias. Vale (mi venerandè Pater) meiq; in terra & in caelo semper apud Deum memor esto.

Filia tua mœroris pleniss. Catharina

Hanc epistolam religiosus confessor tum cum animi lætitia accepit; & nactus chartam ac aliquam scribendi commoditatem, in hæc ferè verba ex carcere respondit.

Reuerendi
Patris Foresti ad Reginam responsio.

Serenissima Domina Regina, filia mea in visceribus Christi longè charissima, Thomas minister vester mihi literas tuæ serenitatis tradidit; eam hac continua depositionis corporis mei expectatione & tristitia, non solum incredibilem mihi lætitiā ac consolationem attulerunt, sed me etiam ad patientiam & constantiam mirificè excitauerunt. licet enim ipse facillè videam, non modo

mortis

mortalia omnia bona, sed & miseras ac mala huius mundi vniuersa, pro futura gloria que reuelabitur in nobis, si legitime certauerimus, nihil computanda: tamen sentio dulcissima charitatis tuae piissima verba, animam meam vsque ad mortem aliquo modo (vt fit) subtristem, & de sua indignitate ac imbecillitate timidam ac sollicitam, mirum in modum ad suppliciorum omnium contemptum, ac caelestium gaudiorum spem & contemplationem erexisse. Christus Iesus reddat bonitati tuae (Domina & filia super omnes mortales dilectissima) pro hac consolatione, gloriam felicitatemque aeternam, teque vehementer rogo, vt continuis precibus instantem agonem & certamen meum subleues; quod si feceris (sicut certe facies) nec de constantia mea velim dubites, nec de grauius mihi designatis poenis sis sollicita: non enim decet hos canos meos istis terriculamentis puero- rum in causa Dei moueri; nec virum, qui sexaginta quatuor annis iam vixit, mortem turpiter effugere, nec religiosum quadraginta tribus annis in habitu sancti Francisci discentem & docentem terrena contemnere, non amare, & omni conatu aspirare ad caelestia. De te vero (filia & Domina mea vnice in Christo Iesu dilecta) viuus & mortuus cogitabo, Deumque misericordia semper orabo, vt det tibi secundum magnitudinem dolorum tuorum, omnem a caelo gratiam ac solatium. Interim pro me deuotissimo seruo & oratore tuo digneris tum instantius orare, cum intelliges me in illis horrendis supplicijs mihi prae paratis constitutum; mittoque tuae pietati Rosarium meum, quod triduum tantum vita mea superesse dicatur.

Litera ancilla Catharina ad Forestum.

Scripsit quoque Domina Elisabetha Hammonia, fidelissima Reginae ancilla, ad eundem patrem litteras, quibus eum certiolem reddidit de continuis lachrimis & mœrore Dominae in quibus, ex intellectis acerbissima morte, & pœnis intolerabilibus, ad quas vir factus cõdemnatus erat versabatur; eumque obtestatur, si Regina vellet hac vita diutius frui, ut per amicos & mediatores, si villo modo fieri possit, inueniat aliquem modum euadendi supplicium sibi destinatum: fore enim sine dubio, ut Regina hoc luctuosissimo casu, in morbum mox insanabile incidat; eoque magis, quod iam cernat Regis furorem esse immoderatum, qui die (inquit) Lunae ultimo elapso miseræ ædes Serenissimæ Dominae nostræ satellitibus suos, ut nescio quid perquirerent, qui supermodum vultu & verbis iracundiæ plenis, non omnes consilio & ope humana destitutas, ceperunt.

Responsum Foresti ad ancillam.

Ad hæc pius pater respondit, se satis mirari non posse, quod ea fide & religione foeminae porrò sanctissimæ Reginae exemplo monita tam diu iam edocta, insinuare voluisset, cupere se, ut mortem ac pœnam quamcunque pro fide ac iustitia inferendam subterfugeret; quod si non esset (inquit) resurrectio ad gloriam tantoque maiorem, quanto per asperiora tormenta & cumulationem patientiam, ad eam ex hac mortali vita transitur. Quod ad Serenissimam Reginae attinet, sicut (inquit) libenter ad ipsius qualemcunque consolationem (si Deus ita disposuisset) in corpore manerem, sic lubentius vellem (idque tam sua quam mea magis

magis interest) pro iustificatione causæ ipsius, & debito in Christum seruitio meo, mortem oppetere.

Hæc & huiusmodi plena pietatis scripsit etiam ad dominum Abelum concaptiuum suum, ac alios pientissimæ Reginæ domesticos, quæ breuitatis causa omittimus. Et quidè cum hæc scribebatur, existimabat Christi Martyr breui admodum se decessurum fuisse, multoque tempore sanctissimam Reginam ad gloriæ coronam præcessurum; sed longè aliter statuerat diuina prouidentia: nam & huius patris certamen ad duos deinde annos reseruatam dilatumque fuit; & Catharinæ dies ex magna Dei misericordia abbreviati, adeò, vt ad octauum Idus Ianuarij, partim ex aëris insalubris intemperie; sed præcipuè ex assiduo dolorum ac calamitatum concursu, (nec tamen sine veneni suspitione) ex hac vita discessit in villa quæ Cimbaltone dicitur, anno Christi millesimo, quingentesimo, trigesimo quinto, ætatis verò suæ quinquagesimo; trigesimo autem tertio postquam in Angliam venerat.

Corpus eius mediocri honore, in vicina ciuitate quæ Petriburgum dicitur, sepultum fuit. Mirabilis planè fœmina, siue sanctitatem, siue prudentiam, siue in omni vita constantiam animique magnitudinem consideres. Nullo vnquam periculo adduci potuit, vt vel Monasterium ingrederetur, (cuius tamen vitæ erat auidissima) vel quicquam aliud faceret in matrimonij sui præiudicium; nec vlla ratione persuaderi ei potuit, cū iam ex aula eiecta esset, plurimisque iniurijs ac periculis exposita,

Foresti mors dilata ac Catharina accelerata.

Mors Catharinae. An. 1535.

Insignes Catharinae virtutes.

ut vel in Hispaniam, vel in Belgium concederet; quò tamen honorificentissimis conditionibus à nepote suo Carolo Imperatore inuitabatur. AEquissimo semper animo calamitate omnes ferebat, easque suis peccatis attribuebat; infoelices sui matrimonij successus ex præcipuè prouenisse sæpe dictitans, quòd Henricus septimus, antè nuptias. Catharinæ cum Arthuro, ut Regni successione securiorè fieret, innocentissimum iuuenem Edouardum Plantagenetam Ducis Clarétix filium, & Edouardi Regis quarti ex fratre nepotem, matrisque Reginaldi Poli fratrem sine omni crimine occidendum curauerit; quòd faciliùs & suis liberis prospiceret, & Ferdinandum Hispaniarum Regem ad filiam suam Arthuro principi tradendam, induceret.

*Iniustamors
Comitis Var
ninenfis.*

*An. 1499.
Nouem. 28.*

*Catharina
apophtheg-
ma.*

Solebat Catharina sæpissimè apud suos dicere fortuna se nec asperrimam nec lenissimam daretur optio electuram: cum vtraque suas tentationes ac pericula habeat: sed mediam potius ac temperatam si tamen alterutra eligenda esset, malle se tristissimam quàm blandissimam: infælicibus enim rarò deesse consolationem, fortunatissimis ferè semper mentem.

*Catharina
morientis
ad Henricum
epistola.*

De lecto in quo decubuit, cum mortem aduentantem præsentiret, Henrico Regi scripsit in hanc sententiam. *Domine mi Rex ac coniunx dilectissime, aduent ante iam mortis meæ hora, amor quo te prosequor facit, ut admoneam te paucis, æternæ salutis animæ tuæ, quam vniuersis huius mundi bonis ac rebus mortalibus antefert debes, neglecta tui etiam corporis cura; propter quam & me in calamitates multas, & te ipsum*
in plu

in plures sollicitudines coniecisti. Sed ego tibi ex animo omnia condono, precorq; vt eadem condonet tibi Deus. Quod reliquum est, commendo tibi Mariam, communem nostram filiam, vt patris officium in illam præstes. Tres item ancillas, & ministros meos omnes, vt ille nuptui commodè tradantur; his autem præter id quod iam eis debetur, etiam vnius anni stipendium integrum, velut cumulus accedat, ne planè inopes deserantur: postremò, hoc vnum testor, quod oculi mei te solum præ rebus omnibus mortalibus desiderant.

Vale.

Harum litterarum duo scripsit exemplaria, vnumque Henrico; alterum Eustachio Capucio Cæsaris apud Regem oratori, misit: in quo etiam adiunxit, vt si Henricus, quod petebatur pro famulis non faceret, Eustachius curaret vt vel Cæsar præstaret: ipse, vel Henricum officij redderet memorem. Henricus autem acceptis Catharinæ literis temperare sibi à lachrymis non potuit, Eustachiumque rogauit vt statim ad eam proficisceretur, multamque salutem suo nomine diceret. Sed pri⁹ mortua est Catharina, quam Eustachius Cimbaltanam perueniret; quo audito, præcepit Henricus, vt omnes sui domestici pullis vestibus diem funebrem Catharinæ agerent; cui tamen præcepto, Anna Bolena parere noluit, sed in signum potius lætitiæ, flau coloris ornamentis, se suasque ancillas vestiri curauit. Cumque ei nonnulli de æmula è medio sublata gratularentur, imo (inquit Anna) doleo, non quidem quòd sit mortua, sed quòd tam honesto mortis genere obierit:

Eustachius
Cæsaris O-
rator.

Henrici la-
chryma.

Anna Bole-
na in Ca-
tharinam
liuor.

*Catharina
existimatio
apud exte-
ros princi-
pes.*

rit: nimirum tantus extitit inuidiae liuor, ut nec mors Catharinae eum extinguere posset.

Cum Principes exteri serenissimae Catharinae mortem accepissent, mirabile est dictum, quanto studio, quanto honore, quantis etiam expensis exequias eius ubique ferè terrarum celebrauerint; multae orationes ac conciones habitae, multi libri editi in laudem Catharinae, & in Henrici suorumque Consiliariorum detestationem, quod foeminam tam illustrem, in indignis modis ad mortem compulissent.

Ascribam huc Apostropham unam ex oratione funebri doctissimi viri Friderici Nauseae Germani, qua Regem Regiosque ministros sic alloquitur. *O vos sanguinarij Regis Angliae adulatores; o vos iniquissimi consultores; o vos sceleratissimi homicidae; o vos patriae proditores nequissimi: plorate & ululate super mortem iustissimae & nobilissimae vestrae Reginae, quoniam plusquam nequiter & impiè vendidistis Regem vestrum sceleratis assentationibus, ut faceret malum longe omnium pessimum. O Rex Henrice, quandam felicissime, plora, luge, plange, ulula, pro tuo horrendo coram Deo & homine peccato; quo innocentissimam tuam coniugem, contra leges tam humanae quam diuinas repudiasti, iniquissimeque afflixisti, cum qua nunc mortua, simul tua etiam apud omnes cepit mori existimatio, nisi pijsima illius apud Deum intercessione, tuaque emendatione, alioquando restituatur. Atque haec foris.*

*Nausea A-
postrophe ad
Regem An-
glia & suos
Consiliarios*

Domi autem ingenti laetitia perfundebatur Anna Bolena, quod iam tandem sibi Regina esse, iam secunda omni que metu alicuius amulata soluta videbatur. Sed fit aliquando, ut cum maxime

maximè nobis securi videmur tunc summis inuoluamur periculis. Ecce enim qui iustus est Deus, Annæ glorianti ac superbienti, euestigiod aliam suscitauit æmulam, multò grauiorem, quàm Catharinæ vnquam fuerat. Rex enim coepit & Annæ tædio, & alterius puellæ, quæ Annæ inferuiebat, cui Ianæ Seimeræ nomen fuit, amore affici, quod Annæ ce-
Dei vindicta in Annâ Bolenam.

Venerat tempus quo Anna iterum pareret, peperit autem informem quandam carnis molem, ac præterea nihil. Rex omninò videre volens quid Anna peperisset, ea de causa in cubiculum eius mox à partu intrabat. Illa & de abortu dolens, & de Regis amore in aliam transfato indignans: Ecce (inquit ad Regem) post illum diem quo meretricem illam Ianam tuis genibus infidentem conspexi, quàm pulchrè vterus meus officio functus est? Bono animo sis meum corculum (inquit Rex) non erit posthac cur de me queraris: & exhibat quidem mœstus.

Abortus Anna Bolenæ.

Anna verò vbi Henricum nec hætenus mascululum ex se generasse, nec iam deinceps generaturum speraret; constituit experiri, an aliquaquam via, quæ Regis vxor iam esset, etiam Regis mater effici posset. Putabat autem adulterij sui crimen eò magis occultandum, si potius cum fratre suo Georgio Boleno, quàm cū alio quopiam rē haberet. Quin etiã volebat superbissima & sui ipsius amori deditissima mulier,

*Incestus
Anna Bole-
na variâq;
adulteria.*

*Henricus ab
Anna Bole-
na aliena-
tus.*

*Anna in
carcerem
truditur.*

lier, de genere & sanguine Bolenorum ex
traque parte esse, qui regnum in Anglia occu-
paret. Sed cum neq; ex illo scelerato incestu
quod maximè cupiebat, affecuta esset, coepit
animum suum ad vagam libidinem eò usque
applicare, ut præter Noresium, Vestonum &
Bruertonum, homines non ignobiles, etiam
Marcum quendam Musicum suum, in regium
thorum pelliceret.

Quæ tam effusa libido, cum Regem diu la-
tere non posset, tamen se nihil scire simulavit
usque ad Calendas Maias. Illo die, cum Re-
gredi Grenuici ludicris quibusdam spectaculis in-
teresset, atque Annam Bolenam vidisset à se-
nestra sudarium quoddam demisisse, quo vultus
ex ipsius amasij faciem sudore oppletâ exten-
deret; è Theatro statim prorumpens, neminem
salutato Londinum ad Palatium Vestmonaste-
riense, quod quinque milliaribus Grenuici
aberat, vesperi, sex tantum comitibus assum-
ptis, se contulit. Quod cum Annæ renunciatio
esset, illa quoque se ex turba subduxit, nec hoc
sine causa fecisse Regem suspicata illam nocte
magna cum animi sollicitudine traduxit.

Postea luce cimbas ac triremes parari iussit
quibus per Tamesim Londinum veheretur, cum
que in medio ferè itinere esset, ecce in ipso flu-
mine ministri Regij, qui eam operiebantur, ut
captivam ducerent in Arcem, quæ ripæ flumi-
nis imminebat. Ibi Bolena, primò mirari atq;
adeò indignari; deinde queri, ac cœlum cla-
moribus complere: postremò; supplicare ac
instantissimè petere, ut vel semel Regem al-
loqui, aut in eius saltem prodire conspectum
permitteret.

permitteretur. Verùm nihil horum concede-
bat Henricus qui Iana Seimera potitus, Annæ
mortem iam animo designauerat. Vnde paucis
post diebus ad tribunal publicumeducta, &
ab ipso Thoma Boleno, qui Pater ipsius puta-
batur, inter alios iudices iussu Regis confidē-
te, adulterij & incestus condemnata, decimo
quarto Calendas Iunias, capite feritur, cum nō
totis quinque mensibus post Catharinæ mortē
Reginæ titulo potita esset; cuius rei dolore et-
iam Thomas Bolenus, è vita nō multò post mi-
grauit. Georgius verò Bolenus Annæ frater,
Henricus etiam Nōresius, Gulielmus Bruerto-
nus, Franciscus Vestonus nobiles, & Marcus
Smetonus musicus, qui omnes ex Regio cubi-
culo fuerant, ob incestum & adulterium, quod
cum Anna Bolena commiserant, triduo post
Annæ suppliciū, securi publicè percussi, me-
ritas libidinis suæ poenas dederunt.

Postridie quàm Annæ ceruices amputatæ
sunt, Rex longioris moræ impatiens, Ianam
Seimeram in vxorem accepit; manifestum vt
omnibus fieret, illud ita inter eos antea con-
uenisse, vt eo ipso die Anna morti traderetur,
quò locum faceret Ianæ; quam Henricus etiā
priùs viuentē Anna, adamauerat, & ipsi præ-
tulerat, vt non minus mira quàm iusta sint iu-
dicia Dei, reddentis vnique iuxta opera sua:
sicut enim Anna Catharinam supplantauerat,
sic & Iana supplantauit Annam.

Annæ mors nullo genere luctus aut doloris
significatione, vel à Rege ipso, vel à ciuibus
fuit cohonestata; sed vniuersis potiùs lætitiā
attulit, propter insignem vitiosissimi eius tū-
ani-

*Anna ob in-
cestum &
adulterium
occiditur cū
multis alijs.
Anno. 1536.*

*Die proxi-
mo post An-
na mortem
Henricus in-
terum con-
trahit.*

*Latitia de
Anna
morte.*

*In scopā
contra
Morison.*

*Comitia in-
dicta de fidei
articulis.*

Anno. 1536.

animum corporis nequitiam. Exteri autem
ut rem acceperint, ex his Coclæi verbis
Morisonum patet. *Misera* (inquit) *Anna, Regi-
na, pellex, funesto exitu satis declaravit; & in-
iquum fuisse Regis cum Regina diuortium, & in-
auspicatum suum pellicatum potius, quam ma-
trimonium extitisse.* Hæc ille. Infoelix ergo An-
na Bolena, quæ tanto cum opprobrio fit nata
enutrita, nupta, & mortua; infoelix quod vi-
secum patrem, fratremque multosque alios
perdiderit; infoelix, quod cum æmula tantæ
nobilitatis ac virtutis in contentionem vene-
rit, cui ipsa erat omnibus in rebus dissimili-
ma; sed infoelicissima, quod prima schisma-
tis omnisque exitij causa suæ patriæ extiterit
filiamque post se reliquerit, quæ matris men-
suram in omni genere iniquitatis cumulari
Atque hæc de Bolena.

Henricus verò cum hac ratione ab Anna
Bolena, eiusque sequacibus, adulteris ac am-
icis se expediuisset, paucissimis interiectis die-
bus hoc est, ad sextum idus Iunias, tam Comitium
publica, quam Synodum Episcopalem indixit.
In quibus posteaquam non parum sibi displice-
re significasset, quæ tam studiosè antea pro
Elizabetha Bolenæ filia, in Mariæ Principis de-
trimentum facta fuissent, eaque iam irrita esse
velle; in utroque Consilio disceptari cōsultari-
que iussit; quænam fides, quæ etiam forma re-
ligionis ac diuini cultus, deinceps in Angliā
teneri deberet; nam hæcenus confusa omnia
ac perturbata videbantur, & Anna domina-
te, rerum omnium licentia subingressa, uni-
uersa miscuerat, nec quid quisque affirmaret,

cre-

crederet, aut faceret, certum aut constitutum habebatur.

Primo tamen loco, ne Rex Pontificem timere videretur, aut ad sedis Apostolicæ obedientiam redire velle; præcepit, ne quisquam de primatu suo in hac cõsultatione verbum faceret: quem ut magis etiã nunc exerceret, constituit Thomam Cromuelum supremum suum Vicarium generalem in causis Ecclesiasticis ac spiritualibus; ei que sigillum quoddam peculiare assignavit, ad causas eiusmodi expediendas.

*Cromuelus
Vicarius in
spiritualibus.*

Præsidere etiam illum voluit Episcopis omnibus in Synodo ac prælatorum conuentu; quod & sæpè fecit, cum laicus tamen esset, & omnis bonæ eruditionis expertus. Septembri deinde mense sequente, auctoritate sua Vicaria, canones quosdam Ecclesiasticos, quos Iniunctiones vocabat, sigillo Vicariatus sui munitos, Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, reliquoque Clero Cromuelus præscripsit; in quibus præter cætera iuebatur parochis sub gravissimis pœnis, ut orationem Dominicam cum salutatione Angelica, Symbolum item fidei, & decem Decalogi præcepta, aliaque huiusmodi, Anglicè in posterum in Ecclesijs docerent.

*Canones
Cromueli.*

His ita constitutis, de alijs deinde rebus fideique articulis in utroque cõsilio disceptari cœpit; & post longam difficilemque altercationem, tandem libellus quidam editus est auctoritate publica, qui vulgò sex Articulorum liber appellatur, cum hac inscriptione; *Articuli per Regia Maiestatis serenitatem constituti.* Horum primus in Eucharistiæ sacramento transubstantiationem credendam esse iubebat:

*Liber sex
articulorum.*

Secun-

2
3
4
5
6
Secundus, vnam speciem Sacramenti Eucharistix ad salutem sufficere: Tertius, cœlibatuum sacerdotum omninò retinendum: Quartus, virorum castitatis & viduitatis non temerè sacerdotum, necessariam esse persolutionem: Quintus, non modo Missarum celebrationem in diuino consentaneam esse, verùm & Missas priuatas fieri bonum & necessarium esse: Sextus denique, auricularem confessionem in Ecclesia necessariò conseruandam assererat. Quicquid doceret, aut crederet, post duodecimum diem Iunij proximè sequentis; in illum tantamquam hæreticum supplicia grauissima exorta esse; Regis serenitas cum vtriusque senatorij ordinis, & plebis in Comitij adunata consensu decreuit.

Pœna assignata controueniens.

Humana prudentia infirmitas in rebus diuinis.

Sed frustra sudat humana industria, ubi adest diuina protectio: nec membrum à re quo corpore & capite diuulsum, viuere; nec palmes qui in vite non manserat, fructum percipere potuit: rerumque euentus comprobauit, tam Regem quam Episcopos in vacuum incurrisse, quamdiu nec cum Petri successoribus conuenire, nec à cæteris Ecclesiæ calamitatis dextras societatis accipere dignarentur: Scelerisque perditionis, ita non posse villo modo sublata summi pastoris auctoritate (cuius peculiare munus est, fratres in fide confirmare, & arcere, vt nò aliunde obortas hæreses aut schismata nata, verè sanctus * Cyprianus asserit) quam indè, quod vni in Ecclesia sacerdotum iudici vice Christi non obtemperetur.

* Lib. i. ep. 8.

Non ergo his profanis legibus, aut quibusuis ab Henrico constitutis supplicijs, cessent hæretici.

hæreses in Anglia; sed ruptis Ecclesiæ aggeribus, non modo palàm post Henrici obitum (vt in proximo libro dicemus) variæ irruerunt; sed interea dum viueret clàm erepserant, multosque passim tam ex populo & proceribus, quàm ex Clero & Episcopis infecerant: adeò vt totius Angliæ primas Cantuariensis Cranmerus, Cromuelus etiam Regis (si Dijs placet) in spiritualibus Vicarius, alijsque ex aula plurimi, occultè fuerint Hæretici; & Rex ipse atque Episcopi plerique, quos vel ipse creauerat, vel in partes suas traxerat, licet præcipuos quosque fidei articulos adhuc confiterentur & defenderent; tamen Spiritu Christi, ex hoc immani schismate destituti, & varijs erroribus simplicitatem fidei contaminarunt, & Bibliorum falsa versione, eorumque promiscua curiosis hominibus proposita lectione & tractatione, alijsque plurimis modis, omnibus sectis viam aperuerunt.

Hæreses in Angliam quomodo ingressæ.

Quin præterea & Henricus, cum hæc ipsa in Lutheranos ac Zuinglianos tam seuerè decerneret, hæretica multa tenebat, eaque cum Lutheranis & Zuinglianis communia; nec solùm cum fide Catholica, verum etiam cum his ipsis suis articulis è diametro pugnantia. Primùm enim vt omittamus primatum Petri ac vitæ Monasticæ institutum, quæ vtraque cum hæreticis, contra Ecclesiæ Catholicæ doctrinam impugnabat, in ipsis sacramentis immutabat omnia pro sua libidine: nam primò affirmabat cum Catholicis, septem esse Ecclesiæ sacramenta sed cum Lutheranis dicebat, tria esse tantùm à Christo instituta; Baptismum, Eu-

Henricus hæretica multa tenebat & sibi inuicem contraria.

K

cha

3 Eucharistiam, & pœnitentiam, cætera quatuor
 or vt minoris momenti minusque necessaria
 ab Ecclesia esse postea adiuncta. Deinde in sa-
 crificio altaris & in ipso canone multa per-
 uertebat; nam expugnabat vbique Pontificii
 nomen & suum, loco eius supponebat: omnes
 etiam orationes in Missa pro summo pastore
 4 prohibebat. In sacramento autem Pœnitentiæ
 et si Confessionem necessariam esse diceret: ta-
 men à Christo institutam esse negabat; satisfac-
 tionis nomen omninò abolebat. Orare quidem
 5 pro defunctis iubebat; Purgatorij tamen no-
 6 men nullo modo permittebat. Ordinis sacra-
 mentum fatebatur, sed in eo tractando & tra-
 dendo infinita permiscebat; imo nouam for-
 mam ordinandi Episcopos ipse præscripsit. Sa-
 7 cerdotes à coniugio prohibebat, Monachista-
 8 men multis, qui Sacerdotes non essent vxore
 permittebat. Votorum castitatis & viduitatis
 necessariam esse per solutionem volebat; cum
 ipse nihilominus omnes qui viginti quatuor
 annis minores essent, à Monasterijs exire & ad
 sæculū reuerti cogeret, grandæuos etiã quos-
 9 cunque permetteret. Postremò, vt plura huius
 generis non percurram, cum ipse in sancta scri-
 ptosque omnes, & in eorū memoriam beneuo-
 lus ac deuotus videri vellet; interea tamen, Ec-
 clesiarum ornamenta, sanctorum reliquias et
 donari, & quicquid erat pretiosum, expilabat
 & suum in fiscum redigebat: adeò vt vel nulli
 plenè religionem aut fidem coluisse eum re-
 uera existimes; vel vt alterū quendam Maho-
 metem, profanū quoddam Alcoranū, ex diuer-
 sarum opinionum ac religionum assuturis, in-
 genio proprio voluisse constituere.

*Henrici re-
 legio.*

Atque is quidem religionis status in Anglia tunc fuit, tum à Catholica fide, tum à protestantium dogmatibus alienissimus; nec quicquam aliud reuera ab Hèrici adulatoribus colebatur, quam Regis voluntas atque libido. Quod cum populus Catholicus animaduertiret, nec quicquam amplius spei de emendatione, (quam magnam tamen conceperant post Annæ Bolenæ mortem) relinqueretur; Lincolnies primùm prouincia; deinde Northùbria, Cumbria, Dunelmensis & Eboracensis agri arma sumpserunt; adeò vt quinquaginta virorum millia, & amplius in aciem prodirent. Insignia horum erant, quinque vulnera Seruatoris, Calix cum hostia & nomen Iesu in medio expressum, quibus rebus demonstrabant, se ob conseruandam fidem Christi bellum gerere. Aduersus quos cum Duces Norfolciæ ac Suffolciæ alijsque, Regis ministri se opposuissent, in ipso die prælij obtentum est, vt ad colloquium vtrique veniretur, in quo Henricus (quòd malè sibi timeret) Catholicis populis sanctissimè promisit, se omnia illa de quibus querebantur, emendaturum; nec eum tumultum cuiquam detrimèto postea futurum. Quæ omnia cum non edicto solùm, sed & publicis tabulis confirmasset; tamen per speciem noui tumultus, non quidem ab ijsdem Optimatibus verùm ab alijs nonnullis nobiles, eisdem tamen causis postea cõcitati, etiam illi quos Rex antea securos fecerat, vltimum supplicium subire coacti sunt.

*Anglicana
religio Hèrici
tempore.*

*Arma pro
religione sũ-
pta An. 1530.*

*Fraus &
periurium
Henrici.*

*Triginta
duo occisi
propter fidem
defensionem.*

Mensibus itaque Martio, Maio, & Iunio, capite plexi sũt Barones duo, Darsius & Hufsi

K 3

Equites

*Triginta
duo occisi
propter fidei
defensionem*

*Ducis Rich-
mundiæ
mors*

*Henrici cru-
delitas.*

Equites verò aurati, alijque nobiles multi, Robertus Contestabilis, Thomas Percius, Franciscus Bigotus, Stephanus Hameltonus, Thomas Gilbius, Nicolaus Musgravius, Gulielmus Lomleus, Nicolaus Tempestius, & Ioannes Bulmarus, simul cum vxore lectissima foemina. Abbates sex, Fortanensis, Geruiensis, Ruuerius, Barlinghensis, Szulienfis, Vvhalienfis & Prior Birlingronus, qui que omnium caput extiterat, Robertus Ascius. Quinque etiam sacerdotes Lincolnienfes, & septem laici. Monachi item multi, quorum nomina non habentur, præsertim Monasterij Sauliēfis, cuius Abbas idè fuit suspendio necatus, quod tàm ipse, quàm Monachi, qui mandato Regis ante Monasterio eiekti fuerant, iam restituebantur ab his nobilibus, qui arma pro religione sumperant; & quia horum Monachorum vnus qui fratrem Vvhalienfem in Monasterio habebat, eò confugerat, ingressusque fuerat in scio Abbate, qui coenobio præerat, ille etiam Abbate laqueo sublatus est, variaque strages in aliis edita: quo etiam tempore mortuus est Henrici filius nothus ex Elizabetha Blunta, quem plurimum diligebat, & quem supra ab illo Ricardum mundix, ac Somerseti Ducem factum fuisse commemorauimus, adè vt horum Catholicorum mors, non sine aliqua præfenti Dei viatione ab Henrico tàm perfidè ac sceleratè perpetrata esse videretur.

Nonnullis & alijs etiam in prouincijs vnde defuit hoc tempore Henricus, præsertim in Somersetana quæ ad Occidentem iacet, vnde plurimos ob annonæ penuriam nouorumque vectigalium

uestigalium impositionem nonnihil tumultuantes occidit. Londini etiam vno eodemque die, illustrissimum virum Thomam Fitzgarretum Comitem Childariae Hibernum, simul cum quinque eius auunculis Iugibri plane spectaculo interfecit.

Sexto autem idus Octobris, natus est Henrico ex Iana Seimera filius, quem vocavit Edouardum. Sed cum mater aegre pareret, Rex interrogatus, cui magis consultum vellet, vtrum uxori an filio; respondit filio quod alias vxores facile reperiturus esset, filios non item. Iana igitur cum medicis chirurgicisque artibus ad partum laxaretur, ex dolore paulo post mortua est, & Vindeforiae sepulta; ita ut Rex iam liber ad quartam vxorem ducendam existeret.

Expectauerat haecenus Paulus tertius Pontifex, tanquam pater indulgentissimus, Henrici Regis resipiscentiam, quam multa his insist temporibus certissime illi polliceri videbantur. Cum enim iam Henricus Annam Bolenam malorum omnium fontem ac fetricem supplicio digno castigasset; edictis etiam ac Senatusconsultis grauissimis declarasset, Lutheri partes, se nullo modo secuturum; intelligeret praeterea ex his recentibus Angliae tumultibus, vniuersum populum suum ab hoc schismate vehementer abhorretere: quis non existimasset, eum ad Ecclesiae vnionem fuisse rediturum? praesertim cum Catharina, cuius depellendae causa haec omnia inceperat, iam esset mortua, ex eoque impedimentum omne sublatum, quod minus cum Caesare conuenire posset. Anna etiam & Iana e medio sublatae, &

*Edouardus
nascitur.
Anno 1537.*

*Pauli tertij
in Henricum
indulgentia
Anno 1537.*

Henricus iterum liber ut quacunq[ue] cum foemina contrahere libidinemq[ue] suam explere posset: quarum rerum intuitu Pontifex, cum sententiam depriuationis, quam antea in Henricum tulerat, hucusq[ue] executioni nequaquam mandasset; nunc, maiori spe quam vnquam alias fretus, multorum etiam principum rogatu excitatus, tentandum iterum Henricum existimauit.

Anno 1537.

Card. Polus
Henrici causa
legatur in
Belgium.

Re itaque maturè deliberata, & tam Imperatori, quam Galliarum Regi, quorum utriusq[ue] suam opem lubentissimè deferere, communicata; decreta est Reginaldo Polo, (quem non multis antè mensibus Patavio euocatus Pontifex Cardinalem renunciauerat,) legatio amplissima in Belgium ut ex eo loco, qui Angliæ vicinus est; tum Pontificis, tum aliorum principum nomine cum Henrico ageret ut saniora tandem sequeretur consilia. Venit ergo Lutetiam amplissimis mandatis & facultatibus instructus, quem viri nonnulli praestantes honoris causa ex Italia comitabantur; in ijs Ioannes Matthæus Veronensis Episcopus singulari rerum usu, & prudentia praeditus. Ibi & à ciuitate ipsa, Regis iussu, & à cunctis Ecclesiastici ordinis hominibus honorificentissimè est exceptus. Quod cum Henricus audiisset misit in Galliam citato cursu Franciscum Brandonium, qui omnibus modis à Rege contenderet, ut in suam potestatem Polum traderet; sed faceret, actum esse de amicitia. Rex officio Religionis prohibitus, quòd fidem Papæ de Polli incolumitate dederat; Anglum autem infensum habere nolens, cuius opera eo tempore

erat ei utilis, exardescente inter ipsum & Cæsarem bello; Polo suo nomine denunciandum curavit, ut postridie abiret, si saluus esse vellet.

Poli difficultates & pericula.

Quin exspectato rei nuncio perculsi omnes, cum quid consilij caperent, non haberent; Polus, ne longiori mora maiores difficultates incurreret, postera luce Deum piè precatus, illiusque patrocinjio se totum committens, quam potuit brevissimo itinere Cameracum, (quod est Cameracensis Episcopi ditionis oppidum in ipsis Gallia Belgijque finibus positum,) contendit; quo tamen non sine summo vitæ discrimine peruenit: eò quòd vniuersum illud iter nõ solum Cæsarianorum Gallorũq; militum, verum etiam Anglorum, qui Gallis adhærebant, executionibus perpetuis infestaretur: quo periculo territis Poli comitibus ac famulis, cum crucem quæ legatis Apostolicis anteferri solet, gestare amplius nemo auderet; Polus ipse inuictò animo, insigne illud Saluatoris in manus assumpsit, magnaque constantia erectum gestauit, quousque famuli verecundia profusi illud ipsum ex eius manibus repperent.

Poli constantia.

Cameraci cum esset, intellexit se in Anglia ab Henrico proscriptum, & perduellionis rerum declaratum esse; præmiumque aureorum quinquaginta millium constitutum esse ei, qui necem illi inferret: qua ex re, maioribus adhuc periculis implicatus, (cum inter milites versaretur,) quam in partem se vertere nesciebat. Sed ecce, summis in periculo constituto, Deus adfuit; Euerardus enim à Marchia,

Henrici insidia in Polia.

Cardinalis Episcopusque Leodiensis qui Sen-
turi Belgico eo tempore præfuit, interposita
de publica, humanissimè Polum nihil tale co-
gitantem ad se Leodium inuitat, & venientes
summa cum beneuolentia & honore accepti
quo audito, Henricus statim cum Senatu Belg-
co egit, vt Polum traderet. Se Galli partes re-
licturum, & quatuor peditum millia ad aux-
lium Cæsaris, suis sumptibus missurum, deci-
que mensium stipendia euestigio in Senatorum
manibus depositurum, si id fiat. Quod cum
uerardus Polo renunciaffet, miratus Regis
mentiam dixit; iam dudum se vitæ huius ta-
dio affectum mortem cupiuisse corporisque
depositionem: & proinde cum Henricus ta-
to studio & incommodo suo illud ipsum effi-
cere conetur; nihil aliud facere, quàm si qui
dormitum ire cupienti, vestem ipsam velit de-
trahere: se tamen in sua potestate non esse, se
Pontificis. Is Poli intellectis periculis, eum
statim Romam reuocauit, eique publicam
posterum militum custodiam, contra Henrici
furorem assignauit; Cardinali autem Leodi-
si ob Polum hospitio exceptum vniuersi Belg-
legationem demandauit.

*Poli pium
responsus.*

Anno 1538.

*Sensitia Hæ-
vici in Poli
municos.*

Henricus cum Polum ex insidijs omnibus
elapsus vidisset, ira percitus, in eius amicos
ac consanguineos furorem conuertit; itaque
comprehendi iubet Margaritam Poli Matrem
Sarisburie Comitissam, illustrissimam Hero-
inam, Georgio duce Clarentie natam, qui fra-
ter Germanus Edouardo Regi quarto fuerat
hancque paulò post damnatam capite, quod
literas à filio accepisse diceretur, sacramque
imago

imaginem quinque Christi vulnerum clam in pectore gestasse, (quod Rex ad Eboracensem Catholicorum memoriam, qui sub illis insignibus arma pro religione paulo ante sumpserant, factum esse interpretabatur, ad quintum Calendas Iunias, anni millesimi, quingentesimi, quadragesimi primi, cum iam aetate gradua esset, & vitae sanctissimae decursu venerabilis, ea sola de causa, quod talis filij mater esset & Catholicae fidei integerrime addicta, securi publice percutiendam curavit. Cum ea eodem in iudicio sententiam mortis acceperunt, Gertruda Marchionissa Exoniensis, Reginaldus Polus Cardinalis, Adrianus Forescutus eques auratus, & Thomas Dinglæus eques ordinis sancti Ioannis Hierosolomitani; quorum posteriores duo, sexto deinde idus Iulij capite sunt plexi.

Polimater.

Quinq; ad mortem condemnant.

Vnacum Margarita tradebantur in custodiam, filius maior natus Henricus Polus Dominus de monte acuto, Henricus etiam Curtenæus Marchio Exoniæ & Comes Deuoniæ, Edouardi Regis quarti ex filia nepos; Edouardus præterea Neuellus eques auratus, ex illustrissimorum Comitum Varuicensium ac Satisburensium familia progenitus; qui omnes, eod quod impijs Henrici decretis aduersari crederentur, extremo supplicio affecti fuerunt, & duo sacerdotes eodem die strangulati laqueo.

Quinq; occisi.

Atque hoc ipso tempore valde desæuiebat persecutio in Catholicos, instigante Cromuelo perditissimo homine; qui cum in animo haberet Henricum inducere, ut cum Germania

Cromueli nequitia & propositum. Anno 1533.

K § hæreti-

hæreticis qui hoc ipso anno Smalcaldiæ conuentum faciebant, contra Cæsarem se coniungeret, valde timuerat aduentum Poli in Belgium, ne consilijs suis impedimentum adferret: omnibus igitur modis Regem in Polum eiusque amicos incendebat, tanquam Pontifici & Cæsari addictos; cuius in gratiam ac fauorem, Polum esse factum Cardinalem affirmabat. Iuuit Cromuelli malitiam hæc, quæ

*Dux Cliuē
sis fit Dux
Geldria.*

*Anna Cliuē
ensis.*

*Supplicia
35. Fratrum
S. Francisci.*

dò exponam occasio. Mortem obierat his diebus Carolus Geldriæ Dux valdè Catholicus: ei successit Gulielmus Princeps Cliuensis, qui partim quòd clàm faueret hæreticis, partim quòd à Cæsare de statu Geldriæ timeret, occultum fœdus inierat cum Franciscis Galliarum Rege Germaniæque Principibus qui Cæsari aduersabantur, idemque cupiebant cum Henrico facere, tradita ei etiam in matrimonium sorore sua Anna, quod & Henrico in gratiū, Cromuello autem & Germaniæ Principibus summè utile & expetendum videbatur.

Hac ergo spe Cromuellus Regem satis perirentem, magis quotidie in Catholicos incitabat, modò huic, modò illi calumniam struebantur autem in custodijs ab aliquot iam annis, Religiosi multi ordinis Sancti Francisci de obseruantia, quorum vitam, (anteà notauimus) eousque produxerat Thomæ Vrislæi fauor qui Regi erat à Consilijs; nunc autem, cum eorum nullus adduci posset, vt voluntati Regiæ subscriberet, nec dubitaretur, quin eorum exemplo nonnulli alij constantiores fierent, propositum fuit Regi, vt aliquid tandem de eis

statue

statueret. Ille quanquam omnes perdere cuperet, tamen veritus infamiam, quod essent multi, aliquid etiam Vrislæi gratiæ tribuere volens; ex eis qui remanserant (nam in carcere nonnulli diem suum obierant.) delegit quosdam ad varia supplicia; ex quibus Antonium Brorbeum venerandum Sacerdotem, tam Græcè quàm Hebraicè excellenter doctum, ad decimum sextum Calendas Augusti, funiculo quo cingebatur, strangulandum curavit: Thomam verò Belchiamum, virum etiam doctissimum, licet adhuc iuuenem, fame enecavit in carcere Londinensi qui Noua porta dicitur, tertio nonas Augusti. Reuerendus autem pater Thomas Cortus, generis etiam nobilitate cõspicius, squalore carceris extinctus est, sexto Calendas Augusti.

*Antonius
Brorbeus.*

*Thomas
Belchiam.*

*Thomas
Cortus.*

Triginta verò & duo alij eiusdem ordinis religiosi; bini, & bini emittebantur catenis ferreis inuicem colligati, vt in alijs Regni carceribus minori populi querela & murmuratione morerentur; atque hæc illa gratia, quam Henricus de Franciscanis amico suo Vrislæo faciebat.

Insignem autem Christi confessorem Ioannem Forestum, eiusdem instituti Monachum, cuius antea non semel meminimus, voluerunt Rex & Cromuellus maioribus in cælum cruciatibus emittere; eò quòd & Reginæ Catharinæ dilectus fuisset, & reliquis confidentius restitisse Regis primatui dicebatur; vnde ad decimum Calendas Iunias, in scampum Fabrum Londini eductus, ad furcas duas, duabus catenis ad brachia colligatis attollebatur, supposito-

*Martyrium
Ioannis
Foresti.
Anno 1538.*

positoque lento ad pedes igne miserabili spectaculo, ad mortem usque crudelissime tor-
batur. In cuius etiam insigniorem contumeliam, imaginem quandam seu statuam ligneam magnæ molis, ex Vallia allatam, eò quod in medio populi concursu celebrari dicebatur, cum illo comburendam curarunt. Postremone quicquàm eorum sæuitiæ in hunc sanctum Christi martyrem deesset, varijs carminibus iocis, & rythmis in caput eius ludebant; quarum hoc erat vnum, tam in ipsi supplicij loco quam per diuersa ciuitatis compita affixum.

*Forestus Frater, mendacij Pater,
Qui mortis autor voluit esse suæ;
Per summam impudentiam, negauit Euangelium
Et Regem esse caput Ecclesiæ.*

Henricus etiam amicos interfecit

Nec solum in seruos Dei, qui libidini aduersarentur sæuiebat Rex, quacunque oblata occasione; verum etiam & in suos, si quominimum displiceret, omnem inhumanitatem exercebat, oblitus priorum officiorum quæ præstiterant; sic Nicolaum Careum præstantem virum, quem non solum sibi à consilio sed equorum etiam præfectum & ordinis sancti Georgij & Aureæ Periscelidis (vt appellatur Equitem) quæ duæ magnæ sunt apud Anglos dignitates, creauerat, his ipsis diebus secum percutiendum curauit; quod & paulò post, in dissimili ratione Leonardo Graio Hiberniæ proregi fieri præcepit. In ipsos etiam hæreticos nonnullam seueritatis suæ particulam quando articulis Regijs contrauenire dicerentur

tur) dispertiebat: nec administri sui, licet ipsi etiam hæretici, indiligentes in eo erant. vnde cum Ioannes quidem Lambertus Zuinglianus, ab Archiepiscopo Cranmero condemnatus, ad Henricum Regem, tanquam Ecclesiæ supremum caput appellasset; is cognita causa, iterum condemnatum, remisit hominem ad Cromuelum, suum in spiritualibus Vicarium; qui animo quamuis Zuinglianus etiam esset, pro officio tamen & autoritate quam habebat, mortis sententiam in Lambertum recitavit; iuxta quam ad decimum Calendas Decembris Londini publicè combustus est.

Ac ne in illos tantum, qui in terris agerent, ius habere Rex Henricus videretur, non nihil etiam in cælites audendum putavit. Itaque cum videret Cromuelus imagines quasdam sanctorum, itemque monumenta Martyrum in honore apud plebem Christianam esse plurimaque donaria quotidie offerri; Henrico auctor fuit, ut omnes Angliæ sanctorum imagines celebriores: ad quas præcipua erat hominum frequentia atque deuotio, quasque Deus (velut diu piscinam Bethsaidæ, quæ ab Angelo Dei commota, cum qui prior in illâ descendisset à quacunque infirmitate sanabat) præcipuis quibusdam miraculis populo suo commendaauerat: vna cum memorijs martyrum auro & argento refertis, è medio tollerentur. Atque hoc artificio dum se idola abominari fingeret, manifestum sacrilegium perpetrabant. Nam ut olim Iacob, cum Dei visionem in somnis vidisset, euigilans, lapidem quem capiti supposuerat, erexit in titulum, fundens oleum desuper

Lamberti
Zuingliani
iudicium &
mors.

In cælites etiam
seuit
Henricus.
Anno 1536.

Ioan. 5.

Gen. 28.

per

1. Reg. 10.

*Anglia anti-
quæ pere-
grinationes.*

*Tres praci-
pua Anglia
antiqui
Martyres.*

per, locumque appellans Bethel, hoc est de-
mum Dei, ac voto facto reuersus postea, de-
cimas domino ibidem obtulit; & multis de-
ceps sæculis viri timentes Deum, ad Bethel
hoc est à Jacob Patriarcha Deo dedicatum,
ascendebant, portantes hoedos aliaque munera
vt ibi sacrificarent ac offerrent Domino: &
populus Christianus in Anglia, ad certa loca
cra, in quibus, Beatissimæ matris Dei, aliorum
que sanctorum statuae imaginesque à maioribus
nostris fuerant erectæ, & operibus Dei in-
randis honorabiles, demonstratæ, orationis
gò ascendebat. Huiusmodi erant eo tempo-
re Valsinghamum, Ipsuicus, Vigornia, Vildesom-
Cantuaria, & alia non pauca; quæ omnia He-
ricus, Cromuelo suggerente, disiecit ac de-
mauit, vt opibus quas ibi fideles obtulerant
potiretur.

Deinde ad tumulos martyrum prog-
ditur, quos omnes expitabat, reliquiasque
dignissimis modis tractabat. Erant autem in
uerfa Anglia, tres martyrum Anglorum præcipua
maximèque; celebratis ac venerationis memo-
ria. Prima S. Albani, qui primus (quod scitur)
illa insula, sub Diocletiano Imperatore anno
Domini 300. sanguinem pro Christianæ fide
confessione effudit; adeò vt meritò Anglorum
Protomartyr appelletur. Secunda erat Edmunda
di Regis, qui propter eandem fidem à paganis
extinctus fuit, anno Christi octingentesimo
septuagesimo primo. Tertia D. Thomæ Archi-
episcopi Cantuariensis fuit, qui pro iusticia &
Ecclesiasticæ libertatis defensione plurimum
passus sub Hérico Rege secundo, martyrij pal-
mam

mam affecutus est, anno à partu Virginis millesimo, centesimo, septuagesimo, primo. Horum trium martyrum præter cæteros insignia erant apud Anglos monumenta. Catholici populi & pijsimorum principum libertate cum instituta, tum aucta & ornata, plurimisque donarijs preciosissimis cumulata; quæ omnia Henricus inuasit ac diripuit, tanta feritate ac indignitate, ut vir quidam doctus ac pius, qui sacrilegio interfuerat, his verbis de eo queratur.

Si una mecum lector adfuisses ac vidisses templorum profanationes, altarium euerfiones, Donariorum seu oblationum direptiones, venerabilium reliquiarum ac imaginum indignissimos cum blasphemijs contemptus ac violationes; non tibi (credo) temperasses à lachrymis, à luctu, à singultu; cum ea vidisses à Christianis viris fieri, quæ à barbaris tyrannis, ac Christi iuratis hostibus nulla in historia perpetrata, leguntur; o si in vitam redisset, huius impij tyranni pius parens Henricus septimus, qui tot & tantis monumentis Ecclesiam Angliæ decoravit, vidisset quæ à filio, quem ille tanta cura educandum curauerat, ea omnia diruta, quæ non solum ipse eius pater, verum etiam omnes ante eum Christiani Angliæ principes Deo dedicassent; maledixisset (scio) hora, in qua illum genuerat, & diei quo in lucem prodijt tam infaustum pijsimæ familiæ monstrum. Hæc ille.

Richardus
Hilliardi de
Henrici sacrilegio
quod
relat.

Henrici odium
in Thomam
Cantuariensem

Henricus autem, etsi in omnes Angliæ sanctos infestum bellum gereret, loculosque diriperet; præ cæteris tamen omnibus gloriosissimum Thomam Cantuariensem martyrem, ingenti odio

odio

odio persequebatur, tū quòd in causa nò plan-
dissimili, contra similem ferè Henrici secun-
di nequitiam, ac tyrannidē, licet infinitis pa-
tibus minorem, Ecclesiæ libertatem defendē-
do, mortem obiisset; tum quòd monumentum
ipsum tantis opibus ac thesauris refertum erat
ut occasionem quæri oportuerit, vnde expli-
retur. Qui enim Regius quæstor tunc erat, con-
fessus est; tantam auri, argenti, ac lapidum pre-
ciosorum & sacrarum vestium vim, ex vno
lo Diui Thomæ monumento ablatam esse, quæ
ta viginti sex plaustra bouum ingentia onera-
uerat: ut ex eo conijcere liceat, quā innume-
rabiles thesauros ex cæteris sanctorum monu-
mentis, atque adedò exemplis, oratorijs, & mo-
nasterijs omnibus idem Rex corraserit.

*Impietas
Henrici in-
audita in
D. Thomæ*

Diuum ergo Thomam Cantuariensem Ar-
chiepiscopum, ab annis plusquam quadringentis
pro fidei & iustitiæ defensione occisus, & in
sanctorum Cathalogo tam in terris, quàm in celo
ascriptum atq; infinitis miraculis illustre
causam iterum ad tribunal suum contumeliosissime
dicere, post tot sæcula coegit: ipsum
perduellionis condemnatum, inter Diuos an-
te plus censi vetuit. Imo in Comitijs publicis
fanciuit, ut capitale crimen esset; si quis
diem commemorationis eius sacrum celebra-
re, aut in sacris precibus mentionem eius faceret,
aut omninò eum appellaret sanctum, aut
menue ipsius in Calendario sanctorum, vel
suo in libro non deletum extare permittere-
plurimaque alia huiusmodi statuit ac perpe-
trauit, quæ ex sequentibus Pontificis maximi
litteris intelligi possint.

Pontif.

Pōtifex enim Paulus tertius auditis his no-
 uis Henrici sceleribus, cū amplius quid fa-
 ceret aut speraret non haberet, sententiæ suæ
 in Henricum antea latæ publicationem & exe-
 cutionem, quam hæctenus ob eas paterni affe-
 ctus causas, quas ipse suis literis exponit, co-
 hibuerat, omnino iam faciendam, & profe-
 quendam decreuit. Itaque prænominatas lite-
 ras suas, non solū in Ecclesijs & oppidis Bel-
 gij, sicut antea; nimirum, Brugensi, Tornacē-
 si & Dunkirkenfi, (quæ ditiones Caroli Im-
 peratoris erant) promulgari & affigi voluit:
 verū etiam in oppidis Boloniensi & Diepen-
 si Gallix, in Calistrensi etiam & Andreapoli-
 tano Scotiæ, illud idem fieri præcipit. ex quo
 manifestum euadit, illorum etiam duorum re-
 gnorum monarchas, simul cum Pontifice &
 Cæsare in hoc ipsum conuenisse, vt sententia
 excommunicationis ac deprivationis in Hen-
 ricum ferretur. Pontifex ergo repetitis ad ver-
 bum prioribus suis longissimis, admonitionis,
 iussionis, citationis, excommunicationis, dā-
 nationis, depositionis ac deprivationis lite-
 ris, quarum summam antea recitauimus, hæc
 statim subiungit.

*Dum autem postea ad dictarū literarum ex-
 ecutionem deueniendum esse statuissemus; cū
 nobis per nonnullos Principes & alias insignes per-
 sonas persuaderetur, vt ab executione huiusmo-
 di per aliquantum temporis supersederemus, spe
 nobis data, quod interim ipse Henricus ad cor re-
 diret & resipisceret: Nos, qui (vt hominum na-
 tura fert) facile credebamus quod tantopere de-
 siderabamus, dictam executionem hucusque su-
 spendi-*

*Pōtifex ite-
 rum reuocat
 excommu-
 nicationem
 in Henricū
 Anno 1538.*

*Quare Pa-
 pa executionem distule-
 rat.*

*Henricus
in peiora
prolapsus.*

spendimus, sperantes, (vt spes nobis data erat) ipsa suspensione correctionem aliquam & resipiscentiam; non autem pertinaciam & obstinationem ac maiorem delirationem, (vt rei effectum docuit) prouenturam. Nunc autem resipiscencia & correctio huiusmodi quam tribus annis expectauimus, non solum postea sequi non est; sed ipse Henricus quotidie magis se in feritate ac temeritate confirmans, in noua etiam scelera prorupit. quippe qui non contentus uirorum Prelatorum & Sacerdotum crudelissima trucidatione; etiam in mortuos, & eos quidem qui in Sanctorum numerum relatos, vniuersalis Ecclesia pluribus seculis uenerata est, feritate emercere non expauit. Diui enim Thomae Cantuariensis Archiepiscopi & Martyris ossa, quae in diuino regno Angliae ob innumera ab omnipotenti Deo illic perpetrata miracula, summa cum ueneratione in arca aurea in ciuitate Cantuariensi seruabantur; postquam ipsum Diuum Thomam, ad maiorem religionis contemptum, in iudicium uocauit & tanquam contumacem damnari, ac proditione declarari fecerat, exhumari & comburi, cinerum inuentum spargi iussit: omnem plane cunctarum gentium crudelitatem superans, scilicet ne in bellum quidem, hostes victores sauire in mortuorum cadauera soleant.

*Horrenda
scelera.*

*Henrici
sacrilegia
& impietas.*

Idem etiam Henricus omnia ex diuersorum Regum Anglorum & aliorum Principum libertatibus donaria ipsi arca appensa, quae multa & maximae precij erant, sibi usurpauit; nec putans ex hoc se iniuriam religioni intulisse. Monasterium ipsius Diui illi Augustino, à quo Christianam fidem Angli acceperunt, in dicta ciuitate Cantuariensi

catum, omnibus thesauris (qui etiam multi & magni erant) spoliavit: & sicut seipsum in belluam transmuit, ita etiam belluas quasi socias suas honorare voluit; feras videlicet, in dictum Monasterium expulsis Monachis, intromittendo. genus quidem sceleris, non modo Christi fidelibus, sed etiam Turcis inauditum. Cum itaq; morbus iste à nullo quantumuis peritissimo medico, alia cura sanari possit, quam putridi membri abscissione, nec valeret cura huiusmodi, absque eo, quod nos apud Deum causam hanc nostram efficiamus; Vltimus ret ardari nolentes, ad dictarum literarum executionem, quas ad hoc vt Henricus Rex, eiusq; complices, fautores, adherentes, consultores, & sequaces, etiam super excessibus per eum nouissime, vt presertur, perpetratis intra terminum eis, per alias nostras literas predictas, respectiuè prefixum, vt se excusent, vel alias poenas in ipsis literis contentas incurrant: extendimus & ampliamus publicationem, &c. Datum Romæ apud sanctum Petrum calendis Ianuarij, anno incarnationis dominicæ, millesimo, quingentesimo, trigesimo octauo, Pontificatus nostri, quinto.

Sententia finalis de executione.

Visa I. Sauli. Blofius Bap. Motta.

Dum hæc Romæ gererentur, Cromuelus in Anglia Henrico persuaserat, vt comitia noua indiceret; quib; omnium monasteriorum, quæ toto regno reliqua erāt, ius ac possessionem ad se transferri postularet. Cui sacrilegio ac tyrannide vt via fieret, Rex ipse sua autoritate Nouembri mense quatuor ordines qui vulgò dicuntur fratrum mendicantium, vniuersis suis ex ædibus eiecerat, eorumque monasteria ac

Comitia indicta.

An. 1538.

Fratres mendicantes eisdem.

L 2 ædificia,

ædificia, cum redditus non haberent, sibi applicuerat. Augustinensium autem ædes Londini cum integra Basilica ac vniuersa suppellectile, Vicario Cromuelo in tam pij consilii præmium assignauit, donoque dedit: quo illi loco splendidissimum statim palatium edificare cœpit; sed Deo non permittente, finiri non potuit.

Anno 1539.
regni Henrici.
8. 31.

Omnia Monasteria Regi donata.

Cœnobia foeminarum disrupta.

Quatuor martyres.

Quarto igitur Calendas Maias, conuenerunt regni ordines, conuentuque celebrarunt quod Parlamentum appellant; in quo cum nemo auderet cum manifesto vitæ suæ discrimine Regis ac Cromueli postulatis refragari, obtentum est, vt omnia Religiosorum vtriusque sexus Monasteria voluntati Regiæ permitterentur, bonaque vniuersa fisco crederent: quod senatusconsulto promulgato, vidisses illi perditissimos quosque homunciones, viris Religiosis grauissimis insultantes, ac in sacra virginum claustra vbique inuolantes, easque ad luxum ac libidinem sollicitantes; quæ, aliis illis sanctissimis ad quæ fugiendi mundi curia se receperant, exclusæ quò se verterent, ubi caput reclinarent, miseræ non habebant. Londini quatuor foeminarum cœnobia eodem tempore disrupta, virginesque eiectæ, miserabili sane indignissimoque spectaculo, nemini tamen sine summo periculo illud verbo vultu improbare licebat. Quare cum duo presbyteri Londinenses, quorum alter Rector parochiæ Vandusuorti fuerat, & famulus qui ministrabat, itemque monachus quidam cognomento Maïrus liberiùs segesissent, & audacius fortè locuti fuissent, in carcerem sunt coniecti.

coniecti; omnesq; simul 8. Idus Iulias, ob negatam Regi Pontificiam potestatem, laqueo enecti, & Londini in partes dissecti fuerunt.

Nec contentus Henricus hoc vno impietatis genere, excogitavit aliud longè nequius, quo non solum Monachorum bona ac possessiones, verùm etiam & animas secum raperet in perditionem; perinde enim ac si ista omnia, nõ ab aliqua sua cupiditate, sed ab ipsorum religiosorum petitione profecta fuissent, instrumentum quoddam conscribi iussit Monachorum nomine, in hanc sententiam; *Quod cum nunc tandem, ex sanctissimo Christi Euangelio, luce meridiana clarius constaret, monachorum statum ac ordinem libertati spiritus repugnare; & eos omnes sub lege & non sub gratia esse, qui illam viuendi formam sequerentur; & ex consequenti illos adhuc sub peccato morte & damnatione viuere: excellentissimam Regis maiestatem (cui ob reuelatum Euangelij splendorem, tot sæculis, ad infinitorum Monachorum perniciem absconditum, ingentes agerent gratias,) omni qua possent animi submissione ac instantia rogabāt, vt eos à tam manifesto animarum suarum periculo, & impia Monachisimæ seruitute liberare dignaretur, permetteretq; liberè monasterijs exire, quò spiritus libertate Deo in posterum seruiant: quam excellentem gratiam si obtinerent, se summi beneficij id loco habituros; & in grati, deuoti, atq; obediētis animi testificationem se sponte, liberè, libenter, & ex mera conscientia, nulla vi coactos aut metu doloūe inductos, monasterijs omnibus bonisq; cessuros, sicut in prasenti credebant, omnia & singula eorum iura ac possessiones, (qua iniuste ac*

*Impijssima
Henrici
astutia.*

*Instrumenti
forma.*

iniquè hucusq; tenuerant, in manus sua maiestatis, ad quam iure pertinebant plenè & integrè signantes. Hæc erat instrumenti forma.

*Nequissima
fraudes.*

Hoc impium scriptum transmisit Henricus ad omnia monasteria, per certos homines, qui accepta ab ipso potestate, religiosis persuaderent, ut hoc idem tam Abbatum quam singulorum monachorum manu propria subscriptum & publico monasterij sigillo confirmatum maiestati Regiæ communi Religiosorum omnium nomine exhiberent. quod ut facilius obtineretur, apud singulos mentiebantur conventus; id ab alijs iam esse factum, imò primæ huius rei cogitationem ac mentionem à monachis optimis ac religiosissimis ortam esse, quanquam sua maiestas potuisset quidem per sua in omnes religiosos suprema auctoritate & ex vltimorū comitiorum decreto, monasteria omnia pro suo arbitrio disponere; nollet tamen pro sua bonitate quicquam, nisi monachorum rogatu facere, ut omnes intelligant diuinum cultum ac religiosorum vtilitatem non suum commodum præ oculis habere: in oratione si quis moueri videretur, illum laudabant præsentibus alijs, ut bonum, pacificum, prudentem, rectèque conscientie virum & suæ Principi beneuolum; promittebant præterea eo nomine commendatissimum eum facere sua maiestati: denique honesta pensione donatum dimittebant. Si qui verò negare, hærere, aut scrupulum facere inciperent, eos proteruum superbiæ, supercilij pharisaici, naturæ seditiosæ, ac denique maligni in suam maiestatem nimis insimulabant, & aliqua statim quædam calum-

*Misera monachorum
conditio.*

calumnia, in carceres trudebant, adeò vt nihil monacho miserius eo tempore fingi potuerit, cui ne bonis quidem suis cedere, sine animæ vel corporis interitu liceret.

Sed cum his artibus res admodum non succederet, aperta vi agi cœptum est: ad decimum enim octauum calendas Decembris, Richardus Vitingus Glasconiæ, & Hugo Feringdonus Redingi, Abbates ordinis sancti Benedicti, vnà cum duobus presbyteris Ruggo, & Oniono; ipsis autem calendis Decembris Ioannes Becus Abbas Colcestrensis, eò quòd huic monachorum libello supplici ab Henrico designato subscribere nollent, varijs in locis martyrij coronam affecuti sunt. Vt autem intelligatur, quam viam Henricus tenuerit in hac causa prosequenda; quæ etiam fuerit eo tempore monasteriorum ac Abbatum in Anglia conditio: nonnulla sunt adijcienda de Vitingo Glasconiensi, quem loco primo posuimus.

Glasconia locus est in occidentali Angliæ parte, qui tam traditione perpetua, quàm antiquissimorum scriptorum authoritate, is esse creditur, quem Iosephus ab Arimathia, qui Christum sepeliuit, Iudæorù persecutionibus Iudæa eiectus, sub Nerone Imperatore in Britanniam cum multis socijs delatus, ab Aruirago Britannorum Rege obtinuit, in quo sacellum Deo coeli conderet; anno Christi quinquagesimo: ita enim Gildas Britannus, scriptor Christianus qui propter excellentem eruditionem Sapiens cognominatur, ante mille

*Martyres
quinque
quorum tres
Abbates e-
rant insigni-
nes.*

*Glasconie
antiquitas.*

*Iosephus ab
Arimathia*

*Gildas Sa-
piens.*

omnes deinde Anglorum annales confirmant hunc locum postea Lucius Britannorum Rex Baptismo Christi imbutus auxit, & Inas Vestiglorum princeps potentissimus, simul ac sanctissimus, qui primus Angliæ Regnum Vestigale Pontifici Rom. fecit, circa annū Domini septingentesimum & quadragesimum, magnificum Cœnobium ibidem construxit, quod plurimi deinceps Anglorum reges tam opibus quam privilegijs ornare studuerunt; locum illum *pernam sanctorum terram*, appellant.

*Vitingus
Glasconia
Abbas.*

*Abbatum
in Anglia
consuetudo.*

Huius cœnobij Abbas erat Vitingus, vir propter ætatem ferè decrepitam venerandus & propter vitæ religiosę moderationē, in summa etiam rerum temporalium affluentia contentam feruatam, planè admirabilis: id enim ad retinuerat Anglia, vt licet cœnobija opulentissima essent, non tamen nisi à monachis gubernarentur: omnes etiam religiosi communiter viuebant, diligentissimè choro vacabant; nisi rarissimè claustrorum septa egrediebantur. Vitingus igitur cùm Abbas esset, Monasterium integrum ac clausum, centum plus minus religiosorum habebat, ædibus verò separatis in locis inuicinis, pro Abbatum consuetudine ad trecentos domesticos sustentabat, atque alijs multos nobilium filios, plurimos præsertim ad litterarum studia in Academijs alebat: hospitalitatem in omnes peregrinos exercebat quacunque causa transeuntes; ita vt quingentos aliquando, eosque equites eodem tempore reciperet: quartis ac sextis ferijs, elemosinas amplas certasque pauperibus vndique vicinis pagis concurrentibus distribuebat.

que hæc etiam fuerat aliorum ferè Angliæ cœnobiorum ac Abbatum ditiorum consuetudo.

Cùm igitur ministri Regij qui monasteria obibant Henricum admonuissent, Vitingum adduci nõ posse vt instrumento à Rege proposito assensum præberet, responsum acceperunt, vt statim eum Londini sisteret; nec prohiberet, quo minus honesto satis comitatu pro sua dignitate vteretur; viderent tamen, ne quicquàm de rebus monasterij disponderet: denique, vt eques quidam auratus qui familiæ eius præerat, quemque ministri Regij iam ad partes suas traxerant, velut ad itineris solatium comes ei adiungeretur, reuera autem vt custos esset & explorator. Londini cùm esset, Regis consiliarij multis cum sene agendum non existimarunt, cùm ex præfecto domus eius intellexissent, obfirmato eum animo statuisset libello illi supplici nunquàm subscribere; Rex autem videri nolebat hocquã vi exigere, & iã perscrutatis Vitingi scrinijs, libellum quendam cõtra diuortiũ suũ scriptum repererat, in scio Vitingo ab ipsis perscrutatoribus illarum, quem satis esse ad mortis prætextum existimabat: Itaque leuiter obiurgatus, & nonnulla parte comitatus sui exutus (equitibus enim centum circiter & viginti stipatus venerat) Londino dimittitur, volutatem Regis domi expectaturus.

Cùm autem ad ciuitatem Vuellensem peruenisset, quæ quinque passuũ millibus Crasconia abest, intellexit nobilium conuentum ibidem haberi seque vocari, vt adesset; accessit statim, & curiam ingressus, locum suum inter primos accepturus ascẽdebat, cùm ecce præconis voce

*Vitingus
Londinum
vocatur.*

Modus iudicij ac condemnationis Vitingi.

iubetur, subsellia tenere, ac de perduellionum criminibus obijciendis causam dicere: mirari senex, ac respectare, domusque præfectum quid rei esset, rogare, ille ut erat edoctus, benigno animo eum esse iubet, & in aurem, hæc tunc pro forma ad terrorem fieri insusurravit. Paulò post Vitingus damnatus, & Glasconiam dimissus est, nihil minus tamen cogitans, quam tam celerem instare sibi vitæ exitum. Ad monasterij autem moenia cum appropinquare oblatus est sacerdos, qui in ipsa lectica confessionem audiret, eadem enim illa hora moriendum ei esse affirmabant: rogare senex multis cum lachrimis, ut vnus vel alter dies mortis præparationem ei concederetur, sed saltem ut Monasterium ingressus, Monachorum suorum cætui se commendaret ac valediceret, sed neutrum impetrabat, lectica enim deturbatus ac crati vimineæ impositus, ad montem editi cacumen qui Monasterio imminet, terrore pertrahebatur; ubi monachali in habitu suspensus & quatuor in partes dissectus est, eodem quo sup. à annotauimus die.

*Vitingi
martyrium.*

*Impiissimū
Henrici consilium.*

Percusso Pastore facile dispergebatur ordo, nec post horum trium Abbatum occisionem reperti sunt multi religiosi, qui Regis tyrannidi se opponere. Henricus igitur tanquam victor omnia inuasit, deiecit, vastauit, & demolitus est: possessiones autem annuosque cœnobiolorum redditus ne vnquam postea repeti aut à quoquam suorum successorum principum, Ecclesiæ Christi restitui possent, vniuersi ferè nobilitati distribuit, nonnulli alij

alijs censibus ac redditibus, nonnullos pecunia numerata commutans; Catholicosque etiam inuitos cogebat, vt spolia hæc Ecclesiastica emerent, quò vel sic eos ad sceleris sui defensionem obligaret, atque hic finis fuit monasteriorum ac monachorum in Anglia, post mille ferè annos, quàm illi ad eâ insulâ Christianam fidem attulerant, & cum eadem creuerant, omniumque Regum munificentia aucti fuerant. Henricus autem, vt exultaret in rebus pessimis & de peccato suo gloriaretur, præcepit Episcopis, cæterisque Ecclesiasticis, vt omnibus ad populum concionibus, Angliæ Monachorum eiectionem gratularentur; plebemque docerent, quantum beneficij ex ea re perciperent, quòd non solum à Pontificis Romani iugo, verùm etiam à Monachorum importunitate iam liberi existerent. qua de re gratulatio frequens omnibus ferè in locis habita est.

Monasteriorum ac monachorum in Anglia finis.

Mirabilia Dei iudicia.

Sed vt tremèda quidè & inscrutabilia, ita iustissima sunt semper iudicia Dei; qui, vt cæterarum gentium Ecclesiæ, maximeque omnes religiosorum ordines, nostro malo miseriaque præmoniti, per veram pœnitentiam vitæque reformationem, à ventura ira fugerent; voluit tam graue de nostræ gentis peccatis, idque à domo sua incipiens, supplicium sumere. Sed ô rursus ineffabilem ipsius in nos, Ecclesiamque vniuersam bonitatem & misericordiam: qui his ipsis temporibus quibus à blasphema Lutheri lingua alibi; & in Anglia, per inauditam iniquissimi tyranni sæuitiam extincta planè videbatur omnis religionis ac perfectioris

Initium Societatis Iesu eodem anno quo finis aliorum religiosorum in Anglia.
An. 1540.

Etioris vitæ profectio; & erga Christi Vicari
ita omnis sublata obseruantia; vt ipsius Pa
ac Pontificis venerandum fidelibus nomen,
ret execrabile: excitauit spiritum viri Dei
natiij Loiola, sociorumque quorundam suorum
qui castissimam purgatissimamque religio
viam ingressi, ad cætera perfectionis studia
vota, illud quartum singulari quadam ratione
Dei instinctu votum; contra Lutheri & Her
ci impietatem sponte addiderunt; vt in om
bus officijs pietatis ac religionis, peculiari
Romano Pontifici se suamque operam pos
cerentur, ipsiusque iussu quiduis periculosa
ac laborum in religione propaganda subirent
& quocunq; demum terrarum, ad infidelium
errantium, ac peccatorum instructionem
conuersionem ab eo mitterentur, mox ab
omni contradictione, etiam nõ petito viatorum
tanquam à Christo missi proficiscerentur.
se hoc modo & in eum finem collectos, pulcherrimamque
societatem Iesu; eiusque sanctissimum nomen
ac fidem in communionem Romanæ Ecclesiæ
credibili celeritate & industria, non solum
extremos Indos aliosque remotissimos populos
pulos & Reges, (quod maiori cum labore, &
periculo certè minori fecerunt) sed & ad
ferè deceptos ab hæreticis septentrionales,
per tyrānorum sæuitiam à communionem Chri
stiani orbis inuito penitus diuulsos Britanniam
etiam cum periculo capitis ac cruoris sui esse
sione, regnante & in Ecclesiam sæuiente He
rici filia Elizabetha, vt postea suo loco dicetur
apportarunt. Ita Deus posuit nobis semen

Abel quem interfecerat Cain: sed ad histori-
am reuertamur.

Aestimari difficulter potest, quantam stragem sacrarum ædium, monasteriorum ac templorum, profanus iste Nabuchodonosor in hac vltima sua vastatione ediderit. Vir quidam doctus illius temporis his duobus versiculis, sic rem expressit;

*Millia dena vnus templorum sustulit annus;
Quam timeo in pœnas, vix satis vnus erit.*

Vtcunque tamen fuerit de numero, qui sine controuersia maximus erat; illud certè constat, monasteria Anglicana eo tempore fuisse ornatissima, non solum monumentorum antiquitate rerumque sacrarum præstantia, verum, etiã opum affluentia & ædificiorũ splendore quodam singulari; quæ omnia Henricus direpta prius ac deuastata, solo æquauit; nec vel Bibliothecis, vel vllis literarum antiquitatibus monumentis pepercit; illud barbarum subinde vsurpans; Coruorum nidos esse penitus disturbandos, ne postea iterum ad cohabitandum conuolent. Quicquid igitur maiorum nostrorum pietas, industria, religio, aut deuotio, à primo die quo fides Christi sedem fixit in illo Regno, per tot retro sæcula condiderat, constituerat, congregauerat, aut elargita fuerat in religionis Christianæ cultum, sub viris monasticis, aut foeminis regularem vitam profitentibus; id totum absorpsit Henrici libido, breuissimo temporis spatio terminata. ad vnus enim anni voluptates non sufficiebat, vt post explicabitur; nunc autem cætera prosequemur.

Genes. 4.

*Numerus
templorum
deictorum.*

*Impium
Henrici a-
pophtegma.*

Iam

*Anna Cli-
uensis nup-
tiae cum
Henrico.*

*Incommoda
ex Anna
nuptijs.*

Iam aduenerat tempus, quo Anna Gulielmus Cliuiae & Iuliae Ducis soror, ex pacto cum caeteris Germaniae Principibus inito (qui hoc ante Francofurti, biennio verò ante Smalcaldiae uenerant, (Henrico nubere debebat; quam etiam ob causam, tertio nonas Ianuarij magno splendore ac pompa in Angliam adducta est) triduo post, ab Henrico, qui eiusmodi in rebus impatientissimus erat moræ, insigni celebritate Grenuici deducta. Hæ nuptiæ magnum uidebantur alluturæ rebus Protestantium incrementum, Cromuelo autem earum auctori, non mediocrem fælicitatem; longè maximam uero utilitatem Gulielmo Duci Cliuensi ac Iuliacensi; qui ictu non solum cum Henrico & Germaniæ Principibus, verùm etiam cum Francisco Galliarum Rege, solemnibus foedere, desponsata sibi Ioanna, Francisci Regis ex sorore uarræ Regina, nepte, Geldrensem Principem, quem paulò antè inuaserat, satis commode hac ratione se defensurum contra Cæsarem confidebat. Sed omnia Deo sic disponente, contrarium cesserunt; nam & hæc causa fuerit, cur Cæsar non ita multò post, uniuersos Germaniæ Protestantes debellauerit; & quod Henricus ad partes Cæsaris transierit; & quod Gulielmus Cliuiae Dux, non solum uxorem desponsatam non acceperit; sed etiam principibus Geldrensi ac Iuliacensi pænè amissis supplicem se Carolo Cæsari dare coactus fuerit; & denique quod Cromuelus totius monarchiæ architectus, in ultimam calamitatem & exitium deuenit. Nunc tamen uoluit DEVS ad tempus Cromuelum euehere (ut so-

let aliquando nonnullos impios) quo maior
esset postea eius casus & ruina.

Idibus igitur Aprilis ipse ab Henrico, Esse-
xiæ Comes, simulque magnus Regni Came-
rarius creatur; filius autem eius Gregorius Ba-
ronis dignitate ornatur; unde non exiguus fit
eius atque Annæ Reginae amicis triumphus.

Quinto verò post die, inita sunt Londini co-
mitia publica, in quibus Cromuelus, cum mul-
tis nominibus primus ac præcipuæ authorita-
tis inter omnes esset, cupiditatis etiam Henri-
ci ac egestatis benè conscius; quo ei se gratum
probaret, extorsit ab ordinibus, ut æstimatis
omnium Anglorum bonis ac possessionibus,
Decima vna, & quatuor Quindecimæ (res pla-
nè inaudita) Regi decernerentur; adeò ut, qui
viginti aureis æstimaretur, octo; qui verò cè-
tum, quadraginta; id est, plus quàm tertiam
bonorum omnium partem, Regio fisco pende-
ret: atque hoc ipsum eodem illo anno nondū
planè elapso factum est, quo Rex omnium mo-
nasteriorum bona ac census (quæ penè in-
numerabilia erant,) in suam potestatem re-
degerat: exemplum sanè clarissimum diuinæ
vindicte in tam impia Henrici ac suorum sa-
crilegia. Eisdem Comitibus decretum est, ut or-
do sacrorum militū sancti Ioannis quos Rho-
diensis vulgò appellabant, qui vnicus in vni-
uersa Anglia fuit, omninò deleteretur, eorum
prouentibus omnibus in fiscum Regium reda-
ctis: cuius rei dolore, fortissimus vir Guliel-
mus Vestonus, eques auratus, qui magnus eo-
rum Prior fuerat, die post decimo moritur.

Cromuelus autem in summa iā auctoritate
consti-

Anno 1540.
Regni Hen-
rici 32.

Cromueli
exaltatio &
iniquitas.

Res stupen-
da.

Ordo mili-
tum S. Ioan-
nis deletus.

*Cromueli
crudelitas.*

*D. Vilsonus.
D. Samson.*

R. Farmerus

Io. Neuileus.

constitutus, intolerabilem exercebat in omnes crudelitatem; Calendis enim Maijs concitandos in arcem Londinensem curavit Doctorum Vilsonum virum primarium, & Samsonem Episcopum Ciceftrensem, ea sola de causa, quod in Catholicos quosdam pauperes, custodijs propter negatum Ecclesiasticum Regis primatum detentos, Eleemosynam quam fecissent: quod ipsum etiam ob crimen, Richardus Farmerus ditissimus ciuis Londinensis, non solum comprehensus, & in vincula coniectus, verum etiam bonis omnibus destitutus, & carceribus perpetuis adiudicatus fuit.

Erat quidam eques auratus Ioannes Neuillus vir Catholicus & ciuibus suis charus: hunc Cromuelus cum ob fidem Catholicam, ob gratiam, qua Neuillus apud populum habebat, odio habens, Regi vt suspectum delinquit; eundemque alea cum Henrico ludente (sicut prius cum Rege conuenerat) ad coenam inuitat, à coena in carcerem abduci iubet, & in carcere gladio feriendum curat. Alium quendam nobilem, cum ad causam de capite dictam compulisset, accidit vt eo die quo caudage ageretur, Cromuelus podagra impeditus esse non potuerit quo factum est vt nobilitate sicut erat innocens facile absolueretur: venienti tamen postea ad Cromuelum, vt gratias de more ageret, imò (inquit ille) gratias age tibi meæ, quæ nisi me impediisset, secundum merita tua tibi euenisset: homo ferus & barbarus, dissimulare quidem potuit iniquitatem suam.

Deo

De cætero autem cauendum iudicans, ne iterum prædæ eiusmodi, quas plurimas animo destinauerat, ex vnguibus laberentur, Henrico autor fuit legis ferendæ; vt si quis in posterum etiã absens atque indicta causa, læsæ Maiestatis damnaretur, non minus citè damnatus haberetur, quàm si per duodecim virale iudicium (quod in Anglia solemne in primis habetur) condemnatus fuisset. Sed hîc operæ præcium est iustissimum Dei iudicium ob oculos proponere, qui malum consilium in ipsius cõsultoris caput, primùm omnium conuertit.

*Lex Crom-
ueli in ipsiũ
recidens.*

Henricus enim Annæ Cliuensis tædio affici cœpit, cuius rei multæ extitè re causæ: vna, quòd cùm hoc ipso anno oratores suos ad conuentum Smalcaldicum secundò congregatum legasset, vt Anglicanam religionem, quam appellabat reformatam, protestantibus Germanis probaret; illud neutiquàm obtinere potuerit, quod superbissimum eius animum vehementer alienauit. Altera erat, quòd Carolus Cæsar ex Hispanijs per Galliam iter faciens, in Belgium iam saluus peruenisset, & nõ solum Galliarum Regem peramanter in via conuenisset ac placasset; verùm etiam Gandauenses non nihil antea tumultuantes, subito aduentu compescuisset, & Ducem Cliuensem in magnum terrorem & angustias coniecisset; vnde & Henricus timore etiam percussus, cogitare cœpit de ineunda iterum cum Carolo amicitia. Tertia ac maxima fuit, quòd Anna Cliuensis cùm Germana esset nec Anglicanam linguam aut consuetudinem nosceret, non potuit Henrici animum oblectare, aut blanditijs

*Causa cur
Henricum
tædere cœ-
pit Anna
Cliuensis.*

M

demulce-

*Consilium
contra Crom-
welum.*

demulcere quantum eius effusa libido postula-
bat: itaque coniecit in oculos puellam alian
cui nomen Catharina Hauarda fuit, cuius de-
cendæ causa Annam vel occidere vel omnia
reijcere statuit: voluit tamen primo, in Crom-
uelum, nuptiarum istarum autorem anima
uertere; quod vt faceret, quanquam non des-
sent causæ, iniuit nihilominus secretò consili-
um cum equite aurato clarissimo Roberto
Throgmortono, alijsque Cromueli inimicis
de crimine aliquo perduellionis reperiundo
occurrebat autem huiusmodi.

*Fœdus Smal-
caldicum
his initum.*

Cùm Saxonix Dux & Hassix Comes, alijsque
nonnulli Germanix Principes, arma in Cæsarem
rem sumpturi, Smalcaldicum primum foedus
inter se percussissent, ab Henrico impetrarunt
vt eidem foederi subscriberet: postea ve-
mutatis nonnihil rebus, Cæsar cum Henrico
git, vt non amplius illud foedus tueretur
confirmaret; promisit Henricus se facturum
quod Cæsar postulabat: porrò cum Germani
Principes iterum Regem supplices sollicitarunt
vt idem foedus cum eis renouaret; Henricus
quidem palam noluit fidem Cæsari datam vio-
lare. At Cromuelus, vel quòd Henrici secreto
iussu animaretur, vel quòd propter societatem
hæresis Germanis gratificari cuperet; cum
non ignoraret Henricum sibi à Cæsare timere
& moleste non laturum, si Cæsar bello Ger-
manico detineretur, arbitratus illum magis
non audere, quam non velle Germanico foede-
ri subscribere, illius nomine subscripsit. Vbi
autem Cæsar hanc rem cum Henrico exposu-
isset, Henricus verò negaret suum nomen in
reno-

*Causa mor-
tis Cromeli.*

renouato foedere haberi; Cæsar autem foederis exemplum ad Regem mitteret; Rex pudore suffusus, excusationem aliam non inuenit, nisi vt diceret, id à Cromuelo se inconsulto, esse factum: quam occasionem nactus Cæsar, alijs literis Cromuelum apud Regem grauissimè accusauit; vnde Henricus modò, capitale id esse Cromuelo voluit, nullo ei permissio defensionis loco, idque (vt multis videtur) ne hoc ipsum aliaque multa quorum Rex eum erat in comitijs accusaturus, præcipiente vel conscio Rege se fecisse affirmaret.

*Henrici fractus
in Cromuelum*

Octauo igitur idus Iulij, cum omnia iam ritè ad Cromueli interitum disposita viderentur, Rex familiarissimè eo vsus, blandissimis verbis domum dimittens, iussit vt postera luce ad Eboracense palatium summo mane compareret, habere enim se non parui momenti negotia consultanda. Venit Cromuelus magna pompa lætus, & insigni clientum stipatus multitudine: ingressus Senatum vbi confedisset, & sermonem nonnullis de rebus exorsus fuisset, Thomas Hauardus, Dux Norfolkix, magnus Regni Mariscalcus, & Catharina Hauardæ, quam Rex erat ducturus, auunculus, Cromueli sermonem interrumpens; de his (inquit) Cromuele videbitur alias; nunc autem de te agendum est, cuius iniquitas ac proditio hanc ferè Rempublicam perdidit, eaque de causa ego tam Regis quàm Reipublicæ nomine te comprehendo, iubeoque vt me sequaris & in carcerem eas, quo vsque criminibus quorum accusaris, satisfeceris, simulque pro more, virgula quâ manu tenebat, Cromue-

An. 1540.

*Cromueli
deceptio &
apprehensio.*

Dux Norfolcix.

lum Dux tetigit. Ille, rei subitæ eventum inexpectato obstupefactus, vix verbum responder poterat, sed necessitate compellente, Dux egredientem subsequutus est; Dux autem in spectatæ vniuersa multitudine quæ pro foribus stabat cû militum præfecto, captiuum tradidit vt in arcem duceret. Atque hic felicitatis Cromuelli finis fuit, post mensem tertium nondum elapsedum, ex quo ad summam dignitatem Henricum eueherat.

*Cromuelli
condemna-
tio ex sua
ipsius lege.*

*Cromuelli
supplicium
cum Barone
Hungerfo-
r.*

*Varij homi-
num sermo-
nes ac sen-
sus.*

Decimo deinde die accusante ipso Henrico Rege, condemnatus est ab ordinibus Regni quatuor flagitiorum generibus; nimirum, hereseos, perduellionis, felonix quam vocat Cromuelli generis sunt furta, homicidia & similia, demum quarto loco peculatus seu repetiturum, mirabilique prorsus Dei iudicio factum est, vt Cromuelus omnium mortalium prius secundum legem quam ipse rogarat, ablatæ atque indictæ causa de his omnibus condemnaretur. Nono verò deinceps die ad populum eductus, securi percutitur, cui maioris communiæ causa, adiunctus fuit necis socius eodem loco & tempore, Gualterus Baro Hungerfordius, de scelere quodam infando condemnatus. Bona verò omnia quæ ad Cromuelum pertinebant, statim publicè sub hasta venierunt famuli ad Regem deducti, ab eo dimissi fuerunt ijs verbis, vt Dominum meliorem in posterum quærent.

Varij autem erant hominum sensus ac sermones de hoc Regis facto. Alij enim mirabantur eius summum Vicarium, tam recenter honoribus

noribus omnibus à sua maiestate insignitum, & ipsis etiã Episcopis ac prælatis, auctoritate Ecclesiastica in causis etiã fidei & spiritalib⁹ præsidentē, tã repētē in tot genera flagitiorum, nominatim in hæresim incidisse. Alij respōdebāt, non esse necesse, vt caput Ecclesiæ Vicarium assistentiam haberet spiritus; satis esse quòd suæ maiestati illud priuilegij concedatur. quæ cum summi capitis prærogatiuã teneat, potuit Vicarij sui capitis & errata corrigere, ceruices amputare. Alij tutiorem esse conditionem dicebant alterius Regis Vicarij, qui Inferni dicebatur, (supra enim monstrauius Franciscum Briauum, Regium inferni Vicarium fuisse dictum,) illum enim florere, magnaque Regis gratia frui, dum Cromuelus, qui Vicarius in cælestibus fuerat, ad inferos dimitteretur. Denique illud omnibus erat in ore: vidimus impiũ superexaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani; & transiimus, & ecce non erat; & quæsiuimus eum, & non est inuentus locus eius.

*Duplex
Henrici
Vicarius.*

Occiso Cromuelo, Rex misit euestigiò qui nunciarent vxori Annæ (quemadmodum dum ipsa postea Mariæ Regina narrare solebat, ad cuius tempora peruenit) non expedire multis de causis, vt diutiùs matrimonio coniungerentur. Et quanquàm maiestati suæ non deessēt legitimæ rationes, ob quas seueriùs suo iure cū illa agere posset, maximè quòd hæresi deprauatã sciret; tamen eam se illius ac Germaniæ principum rationem habiturum, vt ipsius arbitrio permittat, causam excogitare, propter quam à coniugio Regis honestè separetur, modò id

*Legatio Hæ-
rici ad vxor-
em Annæ.*

*Repudium
Et nuptia
cum Catha-
rina Hau-
arda.*

*Lex Henrici
de nuptijs
ab ipso pri-
mum viola-
ta.*

*Regula con-
traria de
nuptijs.*

sedulo celeriterque perficiat. Anna accepit
hoc nuncio, cum non ignoraret quantum esse
periculi in contradictione ac mora, venit po-
stridie in Senatum, & vltro facta est, se ante
nuptias Henrici cum alio quodam clanculum
contraxisse; quod falsissimum tamen fuisse, ip-
sa postea Mariæ Reginæ contestata est. Audita
Annæ confessione Comitiorum autoritate de-
uortium interpositum est inter Henricum &
Annam; & Henrico facta libertas vt quintam
uxorem pro arbitrio duceret, quod octavo de-
inde die fecit, accepta in matrimoniū, Catha-
rina Hauarda Ducis Norfolciæ ex fratre, in
pte.

Illud verò perbellè accidit, quòd his diebus
vigilantissimus hic Ecclesiæ pastor Héricus, qui
in posterum sciretur, quæ cui ritè nupta esset
legem ediderat perpetuam de nuptijs, Comiti-
orum etiam autoritate firmatam: qua statue-
batur; vt si quæ personæ in Leuitico non prohibe-
bitæ, (ad illud enim duntaxat præscriptum
personarum gradus retulerat) solo con-
sensu, per verba de præsentis matrimoniū
nulla carnali copula subsequuta contraxerint,
eæ verò ambæ postea, vel earum altera nuptiis
cum altera personâ in Leuitico non prohibita
contractis, carnali copula eisdem consumma-
uerint; hæ posteriores quas firmasset copula
non priores illæ, quas solus consensus statu-
isset, ratæ atque legitimæ haberentur; adeo
cùm olim iuris gentium fuisset regula, *Nupti-
as non concubitus, sed consensus facit*; iam de
inceps Henrici regula esse coepit, *Nuptias, non
consensus, sed concubitus constituit*; & tamen

ipse legislator contra suum ipsius regulam, uxorem Annam Cliuensem, cuius nuptias non solo consensu, sed septem etiam mensium concubitu firmauerat, eo solum preteritu reiecit, ipsaque viuente alteram superinduxit; quod alteri, nescio, cui, consensum antea prebuisse fingeretur. Huius ergo legis tantoperè postea ipsos puduit Protestantes, ut mortuo Henrico eam ipsi reuocauerint, atque irritam fecerint.

Atque Henricus quidem, quanquam iam non solum à Bolenis, Cromuelo, cæteraque hæreticorum domesticorum peste; verum etiam ab Anna Cliuensi, Principumque Germanorum necessitudine liberatus, in amicitiam Cæsaris propendere inciperet, uxoremque nouam ex Catholica satis familia duxisset: quo summa tamen naturæ suæ superbissimæ infelicitate, qua nunquam videri voluit errasse, aut cuiusquam consilium magis quam suum secutus esse; statuit coeptam in Catholicos crudelitatem profequi. Vnde ad tertium kalendas Augusti, tres viri Catholici Theologiaeque Doctores, Thomas Abelus, Edouardus Pouellus, & Richardus Fethrestonus, eò quod serenissimæ Catharinæ Reginae causam olim defendissent, & nunc Regis potestatem Pontificiam non agnoscerent, extremo supplicio affecti fuerunt: quo etiam ipso die, tres hæretici Zuingliani, Barnus, Gerardus & Hieron, perditii presbyteri, ob hæresim Zuinglij mortem obierunt. Factum est autem Henrici iussu, in maiorem religionis contemptum, ut bini & bini vimineis cratibus innexi, per plateas ad lo-

Continuatio persecutionis in Catholicos.

Anno 1540.

Tres insignes martyres cum tribus hæreticis permixti.

*Palatini cu
iusdam di-
ctum.*

cum supplicij traheretur, sic vt singuli Catho-
lici cum singulis hæreticis in eadem crate co-
iungeretur; quod Dei seruis ipsa morte grau-
ius ac intolerabilius videbatur. Cùm autem Pa-
latinus quidam ex Hærici aula, hos sic ad mor-
tem duci cerneret, aliumque ab altero se auer-
tentem, vultuque & voce consortium detestati-
onem, petijt quænam cuique causa mortis esse-
t, cumque accepisset, alios ob religionem Ca-
tholicam defensam, alios ob eandem impu-
gnatam morti esse adiudicatos: nã (inquit)
posterum ego Regiæ religionis ero, hoc est
nullius.

*Martyros
sex.*

Quartò autem nonas Augusti Laurentius
Conchus Prior Cœnobij Dannastrensis, vi-
carius cum tribus monachis, & duobus laicis, Eg-
dio Horno & Clemente Philpotto; quod no-
lent Ecclesiasticum terreni Regis primatum
iurato confiteri; exclusi è terris, ad cælestem
æterni Regis gloriam transmissi sunt.

Anno 1541.

Anno verò domini quadragesimo primo
post milleimum, & quingentesimum, habita-
sunt Ratisbonæ imperij comitia, præsentibus
Carolo Imperatore de aliqua concordia in nego-
tatio religionis, si fieri posset, ineunda, cuius etiam
rei causa Paulus tertius Pontifex, rogatu Car-
dinalis doctissimum virum Cardinalem Contarini-
renum cum legati auctoritate eò destinauerunt.
Rex etiam Henricus iam non aliorum modis
sed propriæ etiam impietatis, aliquo modo se-
cundum sæculum pertæsus, ad hæc Ratisbo-
nensia comitia misit Henricum Cneuetum, &
quidem auratum, & Stephanum Gardinerum
Vindoniensem Episcopum, insignis doctrinæ
& i-

*Comitia
Ratisbonen-
sia.*

Zingenij admirabilis virum, partim vt suam in fidei negotio moderationem certis Germaniæ Principibus probarent, qui eū in nouo Evangelio affectado tarditatis accusabant; præcipue verò, vt cū videret se neq; Catholicis, neq; Protestatibus, propterea quod cū neutris plenè communicaret, gratum esse; iam deinceps rationem quandam cum Cæsare inirent, qua ipsi vñitus, & Pontifici Romano per eum reconciliatus, perfectam Catholicæ fidei regulam, qua nihil verius, nihil certius, esse sciebat, absque vlla simulatione tandem sequeretur. Et huc quidem adegit illum vis conscientia, quam veteres non immeritò adæquarunt mille testibus. Cæterum quoniam volebat Rex saluo suæ maiestatis honore; hoc est, absque publica tam contestati criminis confessione, absque pœnitentiæ actione, absque rerum ab Ecclesijs Christi ablaturum restitutione, in vnitatem Catholicam recepi, hoc autè & Canones vetarent, nec salutis æternæ ipsius expediret; ista omnis cogitatio ad nihilum recidit, quia gloriam hominum magis quàm Dei adamauit.

Quemadmodum verò ipse Rex neque Deo neque primæ vxori fidem seruauerat; sic etiam vxores ipsius fidem viro suo in matrimonio datam violarunt.

Ecce enim iam Catharina Hauarda, quam nondum biennio toto vxorem habuerat, adulterij apud regni ordines ipso etiam Rege accusante conuicta, cum Mœchis suis Thomæ Culpepero, & Francisco Dirrhamo neci datur. Cumque illi non solùm post regias nup-

*Recöciliatio
ab Henrico
tentata.*

*Catharina
quinta vxor
ab Henrico
occiditur.*

M 5 tias

*Lex pro vx-
oribus Re-
gis.*

*Catharina
Parva, sexta
Henrici vxor.*

An. 1542.

*Miserrimus
orbis Chri-
stiani status*

nuptias, verum & antea, Catharinam Hau-
dam cognouisse dicerentur, ne quid simile
posterum contingat, lex autoritate Comiti-
um fertur; vt si qua deinceps mulier pro
Virgine à Rege habita, & ita in matrimonium
accepta, nec verè virgo esset, nec ipsa, nec
alij qui eam violassent, stuprum illud Regi pro-
tefecissent, omnes velut læsæ Maiestatis re-
pœnas mortis subirent. Cæterum ne Rex ter-
piter iterum in Virgine cooptanda erraret,
Catharinam Parram Viduam, Baroni Lacino-
ro prius nuptam, quæ Comitis Essexiæ, postea
Marchionis Northantoniæ soror fuit, in secun-
dam vxorem accepit; hoc solo beatam, quam
Rex prius è vita sublatus est, quam ex vitia-
sam (id quod in animo habuisse dicitur)
hæresis crimen sustulisset. Iam enim ex du-
bus antea Catharinis alteram repudiauera-
alteram gladio ferendam curauerat; idem
sum fecerat de duabus Annis, & eadem ip-
merces, sine dubio, huic tertiæ Catharinæ
pectanda fuisset, nisi Mors breui subsecuta be-
num Regis propositum impediuisset.

Atque hoc ipso tempore, dum Rex Henricus,
rebus vxorijs tam miserè domi implicatus,
Respublica Christiana maximis & periculosis-
simis ardebat bellis. Franciscus enim Gal-
liarum Rex, inuito foedere contra Cæsarem
cum Christerno Daniæ, Gustavo Sueciæ, &
Iacobo Scotiæ, Regibus, quintuplici exercitu
bellum ei mouebat; Germaniæ etiam Protestan-
tantes eodem tempore arma sumplerant, &
mulque Solimannus Turca duobus in locis ve-
hementissimè vrgebat. In Affricam enim co-
pias

plias ingentes ad Hispaniam Italiamque infestandas miserat, ipse verum in Panoniam progressus ciuitatem Budam Hungariæ Metropolim occupauerat, totoque illo Regno in ditionem suam redacto, Austriæ Transiluanix, cæterisque vicinis Regionibus imminebat; adeo ut vniuersus iam orbis contra vnum Cæsarem conspirasse videretur. Qua temporis opportunitate ad commodum suum uti volens Henricus, offert se ad partes Cæsaris, à quo facile ac libenter admittebatur. Deinde ad decimum Calendas Februarij edicto publico totius Hybernix se Regem dixit; quod tam Galliarum quam Scotix Reges non mediocriter offensurum sciebat; maximè verò Scotum, qui aliquam Hybernix partem ad se pertinere contendebat: ad eum autè diem Angliæ Reges Hybernix tantum Domini, Pontificum Rom. concessionem, ab annis ferè quadringentis dicti fuerat.

Circa annum enim incarnationis Domini cæ centesimum & sexagesimum supra millesimum, cum Petri Cathedram teneret * Hadrianus quartus natione Anglus, qui sanctitate ac prædicatione sua Noruegiæ Sueciæque Regna ante Pontificatum, ad Christi fidem conuertat: Hyberni qui initio statim post Christianam religionem acceptam, se suaque omnia in Pontificis Romani ditionem dederant, nec quemquam alium supremum Hybernix Principem ad illud vsque tempus præter vnum Romanum Pontificem agnouerant; cum iam intestinis multorum regulorum ac Tyrannorum bellis vehementer affligerentur, & eorum nonnulli magnaque pars populi,

pacis

*Henricus
Regem Hy-
berniæ.*

* *Hadriana
4. antea
Nicolaus
Breakspear
ex oppido
Langiley
prope S. Albanum.*

*Hyberni
quomodo
Pontifici &
Regi Angliæ
subiungunt.*

*Hybernia
Dominium
Angliae Re-
gibus conce-
ditur.*

*Reges An-
glia in Hy-
bernos gra-
uant.*

pacis potiundæ causa, & ne alijs subesserent
Henrico secundo Anglorum Regi, sub quo
Thomas Cantuariensis postea Martyrium pa-
sus est, & qui tunc Hyberniam magno cum
exercitu ingressus fuerat, (parere cuperent
utriusque partis nomine) id est, tam Regis
suorum Principum ac Episcoporum, ab Hadri-
ano Pontifice supplices petierunt, vr ad tol-
lendas cõtrouersias ac seditiones quas ipsi
rè perpetuas ex regulatorum multitudine habebant;
ad constituendum etiam Christianam
religionis meliorem cultum, præcipuè in ma-
trimonijs contrahendis ac colendis, qui belli
consuetudine valde fuerat deprauatus. Con-
gnaretur sua sanctitas Henrico Regi, qui non
nulla iam Insulæ loca, sui ac suorum; hoc est
Roberti Fitz, Stephani & Richardi Chepstoe-
sis Comitibus armis acquisita tenebat, totius Hy-
berniæ Dominium concedere; quòd Pontifex
cum his alijsque de causis, tum etiam quia
nil inde emolumentum accipiebat, nec sine ma-
gnis ipsis sumptibus tam remoto Regno su-
currere poterat, haud grauatè concessit, cer-
tis tamen conditionibus adiunctis; quibus
ipse Henricus quàm omnes eius posterum, Regum
illud tenerent, & sibi ab Apostolica sede do-
natum agnoscerent: quas condiciones cum He-
nricus Hyberniæ principes ac populus bini
in Comitibus, primo Dublini; deinde Castellum
celebratis, iuratò approbassent; Rex Angliæ
Hyberniæ Dominus autoritate Apostolica de-
claratur.

Postea verò cum Reges Angliæ præscriptas
à sede Apostolica condiciones legesque in Hy-
ber-

bernia gubernanda non obseruarent, maximè
verò Edouardus secundus, (qui ob malè ge-
stam rempublicam tandem ab Anglis ipsis Co-
mitiorum autoritate exutus est Imperio) Hy-
bernos varijs modis premeret & affligeret: Illi
pro suo iure ad Romani Pontificis autoritatè
recurrebant, querelas apud eum, tãquam prin-
cipem ac iudicem supremum deponentes; qui-
bus commotus * Ioannes Papa vigesimus secu-

* Ioan 22.

Iacob Ca-

turcen an-

tea dictus

20. consti-

tutiones

scripsit, quae

extrauagã-

tes dicunt.

*Ecce fili, quasdam recepimus literas directas
pridem per Hybernicos Magnates, & populum,
dilectis filijs nostris Anselmo titulo sanctorum
Marcellini & Petri, presbytero, & Luca, S. Ma-
ria in via lata Diacono, Cardinalibus, Apostoli-
ca sedis nuncijs, & per eos nobis suis interclusas
literis, destinatas: in quarum serie vidimus in-
ter cetera contineri, quod cum foelicis recorda-
tionis Hadrianus Papa praedecessor noster, sub
certis modo, & forma distinctis apertius Apostoli-
cis literis inde factis, clara memoria Henrico
Regi Anglia, progenitori tuo, Dominum Hyber-
nia concessisset: ipse Rex ac Successores ipsius,
Reges Anglia, vsque ad haec tempora modum &
formam huiusmodi non seruantes, quinimo eos*

Ioannis Pa-

pa litera ad

Regem An-

glia de gra-

uaminibus

Hybernorũ.

trans-

transgredientes, indebitè afflictionibus & gra-
uaminibus inauditis importabilium seruitutibus
ipsum diutius oppresserunt, Nec fuit hactenus,
reuocaret illata grauamina, aut errata corri-
peret: non fuit quem pia compassio super eorum
contritione moueret; quamuis super his ad
recursus habitus fuit, & clamor validus oppres-
sorum aures tuas quandoq; pulsarit, &c.

Paterna &
grauis Pon-
tificis admo-
nitio.

*Et hic po-
stea priua-
tus fuit re-
gno.

Exemplar
litterarum
concessionis
Hybernia.

Hec dilectissime fili, si veritate nitantur, tu
tò nimirum infestiora nostris accedunt affectibus
quantiò desideramus intensius, vt tibi propo-
sita cedant. Circa illa versari sedulo debent
eaq; promptis affectibus exequi, quæ tuo sint pe-
ccata creatori, & ab omnibus abstinere sollicitudo
per qua contra te debeat prouocari Deus ipse
Dominus ultionum, qui gemitus afflictorum
iustè, minimè despicit; & qui propter in-
iustitias peculiarem suam deiecisse describit
populum & * translationem fecisse: regnum
&c.

Atque sic tandem post longam exhortationem
grauissimamq; admonitionem concludit:

Vt autem de predictis grauaminibus & qua-
relis, quibus predicti innituntur Hybernici, tu
sensibus innotescat ad plenum; præscriptas literas
missas Cardinalibus antedictis, cum formula litte-
rarum, quas predictus Hadrianus prædecessor
noster eidem Henrico Regi Angliæ, de terra Hy-
bernia concessit, tua magnitudini mittimus, præ-
sentibus inclusas. Datum Auinionis duodecimo
calendas Septembris, Anno Pontificatus nostri
decimo.

Acqu

Atq; hæc quidē hoc loco adijcere volumus, quo manifestum fieret, non solum quā ingratē Henricus, qui Dominium Hyberniæ à Pontifice Romano acceperat; verum etiam quā iniuste ac insolenter tum maximè Hyberniæ Regem, auctoritate à sede Apostolica deriuata, (nam aliam nullam habuit.) creare se voluit; cum omni potestate Apostolicæ, tam spirituali quā temporali Romani Pontificis, ipse palam renunciaffet, aliosque renunciare legibus latis coegisset; qua etiam impudentia hodierno die Elizabetha Henrici filia, impietatem patris secuta, defensorem se fidei (si diis placet) appellari vult; cum illa tamen fidem modis omnibus impugnet ac persequatur; propter cuius defensionem contra eosdem errores, quos ipsa amplexatur Leo decimus Pontifex maximus, illum titulum *Defensoris fidei* Henrico Regi assignauerit: sic enim habetur in ipsa Pontificis ad Henricum octauum constitutione.

Quam ridicule dicatur Elizabetha fidei defensor.

Cum nuper dilectus filius Ioannes Clericus maiestatis suæ apud nos Orator in consistorio nostro coram venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romane Ecclesiæ Cardinalibus, librum quem maiestas tua fidei Catholicæ zelo accensa, ac deuotionis erga nos, & hanc sanctam sedem seruo inflammata, contra errores diuersorum hereticorum sæpius ab hac sancta sede damnatos, nuperq; per Martinum Lutherum suscitatos composuit, nobis examinandum, & auctoritate nostra approbandum obtulisset; ac luculenta oratione exposuisset Maiestatem tuam paratam esse, vt quemadmodum veris rationibus

Ex Leonis Pp. x. constitutione. 45.

Facta & promissa Henrici.

& it-

& irrefragabilibus sacra scriptura ac Sancto-
 Patrum auctoritatibus notorios errores eiusdem
 Martini confutauerat; ita etiam omnes eiusdem
 qui ac defendere praesumentes, totius regni su-
 ribus & armis persequatur, &c. Nos, qui Pa-
 cui Dominus gregis sui curam supremam com-
 sit, successores sumus; & in hac sancta sede,
 omnes dignitates ac tituli emanant, sedem
 habita super his cum eisdem fratribus nostris
 tura deliberatione; de eorum vnanimi consensu
 assensu, maiestati tuae titulum hunc, videlicet
 dei Defensorem donare decreuimus; prout de-
 li titulo per praesentes insignimus; mandante
 mnibus Christi fidelibus, vt maiestatem tuam
 titulo nominent, & cum ad eam scribunt, pro-
 ctionem, Regi, adiungant, Fidei Defensorem.

Titulus de
 fensoris fi-
 dei.

Paterna Pö-
 rificis admo-
 nitio, & cau-
 sa tituli.

Et profecto, huius tituli excellentia & di-
 tate, nullum neque dignius neque maiestati tuae
 uenientius nomen, consideratis meritis excog-
 re potuissimus: quod quoties audies, aut lege-
 ties propriae virtutis optimeque meriti tui reco-
 beris; nec huiusmodi titulo intumesces, vel in-
 perbiam eleuaberis, sed humilior, & in fide Ch-
 sti & deuotione huius sanctae sedis, à qua exal-
 tus fueris, fortior & constantior euades; ac in Di-
 mino honorum omnium largitore, lataberis, perpetuo
 hoc & immortale gloriae tuae monumentum postea
 perpetuis tuis relinquere, illisque via ostendere,
 si tali titulo ipsi quoque insigniri optent, talia
 opera efficere studeant, &c. Datum Romae apud
 sanctum Petrum anno incarnationis Domini
 millesimo, quingentesimo, vigesimo primo, quatuor-
 idus Octobris. Pontificatus nostri anno nono.

Ex his intelligi potest, quo iure Elizabetha

quæ Angliam tenet, Defensor fidei dici debeat; cum Lutherum, Zuinglium, Calvinum, eorumque errores quos Henricus pater tan-
tooperè impugnabat, illa defendat; fidemque Catholicam, ob cuius propugnationem illi titulus Defensoris assignabatur, ista odio armisque pro viribus prosequatur; sed reliqua quæ de Henrico supersunt, percurramus.

Is nouis honoribus sibi arrogatis, vt aliquam suæ potentia, ostentationem faceret, tam Gallia, quàm Scotia eodem ferè tempore bellum indixit: domi etiam in Catholicos persecuti-
onem renouauit. Initio enim mensis Martij, Germanus Gardinerus qui Stephano Vintoni-
ensi Episcopo à secretis fuit, & D. Latcus Chelsensis Parochus, (qua ex parœria Thomas Morus fuerat) Ioannes etiam Irlandus pres-
byter, qui eidem Moro à sacello extiterat; & paulò post Ashbæus quidam, martyrio affecti sunt, quòd Regis primatum in rebus Ecclesi-
asticis locum habere negarent.

Subsecutus est annus Domini quadragesimus quartus, supra millesimum & quingentesimum, & trigessimus sextus Henrici Regni; quo ostendere voluit misericors & iustus Deus quàm inuisæ sibi fuerint, & quàm ipsi Regi in hoc etiam mundo inutiles, omnes illæ rapinae quas de Ecclesia Christi fecerat. Cùm enim tot ac tanti monasteriorum in Anglia thesauri essent, vt eorum vel decima pars, etiam auarissimi Regis mentem explere potuisset: tamen Henricus cùm thesauros vbique omnes; cùm cruces argenteas, aureas, omniaque sacra vasa; cùm altarium ornamenta; cùm omnem sup-
N pelle-

*Theſauri ex
monaſterijs.*

pelleſtilem penè mille monaſteriorum; & omnia prædia, fundos, fructus, iura, & aduſus in ſuam poteſtatem redegiffet; cùm præterea decimas & annatas omnium beneficiorum per vniuerſam Angliam exigeret, & ad eum ipſum plumbum, ligna atque lapides monaſteriorum vbique venderet, ex eoque debuiffet æternū omnia ciuibus ſuis tributa & vectigalia remisiffet (id quod ſe facturum ſimulabat) ciues eò libentius in monaſterijs euertendis præſus libidini aſſenſum præberent) imò etiam debuerit quocunq; Chriſtiani orbis Regnum argenti præfertim & auri ditior extitiffet, imò ad eum in cōtrarium ea res ex Dei iuſtiffimo voluntate ceſſit, vt multò pauperior in paucos annos poſt expilationem iſtam fuerit quàm vnquam antè, aut ipſe aut maiores eius fuerunt.

*Tributa im-
poſita ab
Henrico in-
finita.*

Quin ille ſolus, vt ex ijs quæ in hac hiſtoria narrantur, ex actis Regum Angliæ, annisque conſtat plura tributa & vectigalia ciuibus ſuis impoſuit, quàm omnes ſimul Reges per quingentos ante annos fecerant. Cùm præſtantibus adhuc monaſterijs, vulgò Pſeu- euangelici & impij adulatoribus iactitarent neminem in Anglia pauperem deinceps fore ſi ſemel clauſtra ſacra diſrumperentur, & theſauri quibus Abbates incubarent, prædiaque agri quibus pauci iam monachi alerentur, in manus plurium deuenirent; adeò nihil eorum re ipſa extitit, vt pro ſingulis qui antea oſtium victum quæritabant, nunc viginti ad minimum non modo idem vitæ genus ſequantur, ſed etiam

*Pecunia ad-
ulterata.*

iam quod miserrimè quærant, vix & ne vix inueniant. Quid? quòd, cum pecunia numerata ex tam puro argento eatenus in Anglia constisset, vt non nisi vndecima ferè pars ex cupro & stanno adderetur, idque moderandi & commiscendi causa quò faciliùs characterem impressum susciperet: post illum diem per gradus quosdam ab Henrico inchoatos, eò res demum redacta est, vt tandem vix duæ argenti vnciæ cum vndecim cupri & stanni commixtæ reperirentur.

Vt autem res vniuersa meliùs intelligatur, consideret lector, quod modis & artificijs vsus sit Henricus, post Ecclesiasticorum bonorum rapinas ac sacrilegia, vt egestatem suam reficeret, populumque expilaret, illis ipsis (inquam) sex vel septem miserrimis annis, quibus post euersionem coenobiorum vixit. Primo enim (vt antea annotatum est) eo ipso anno quo monasteria inuasit, tributum grauissimum & inauditum populo imposuit, quo vnusquisque bonorum quæ possidebat, plusquam tertiam partem fisco Regio solueret; quod genus expilationis non rarò postea exercuit. Deinde anno regni trigesimo quarto, aliam formam excogitauit, qua æstimatis bonis, singuli qui supra ducentos aureos, in bonis aut possessionibus habere dicerentur, egregiam quandam pecuniæ summam, pro facultatum magnitudine, Regiæ maiestati dare mutuo cogerentur. Anno verò sequente tertiù genus inuentù est, vt omnes nimirù ad studium [animumque] beneuolum erga Regiam maiestatem testificandum, pro rata bonorum portione sponte pecunias

*Varia artes
Henrici ad
expilandum
populum.*

1
Tributum.

2
Mutuum.

3
Beneuolentia

contribuerent, vnde & beneuolentiæ nomine hoc tributum appellabatur. Exactores tamen seuerissimi huic beneuolentiæ colligendæ signabantur; qui non solum quod dabatur acciperent, verum etiam unicuique quantum esset soluendum, præscriberent, quorum si quis fortè postularis non statim acquiesceret, tum ut maleuolum & Regiæ causæ inimicum uentem castigabant. Londini verò Richardum Redum Senatorem ciuitatis, hominem rebus bellicis alienissimum, ad bellum Scotiarum proficisci coegerunt, (ubi breui postea hostibus est captus) ea sola de causa; quòd suam pecuniæ ab exactoribus constitutam, quam sibi uideri dixisset, quo etiam de crimine Gulielmū Rochū equitē auratū, ex eodem nauu Londinensi in carcerem coniecerunt.

4
*Moneta ad
alteratio.*

Sed quartum expilationis genus quòd modo dicemus, cætera omnia, cum utilitate tum dignitate etiã superauit. Primò enim Rex Henricus, cum in Gallias ad obsidendā Boloniã expeditionē susciperett, aq; ingentē pecunię uisum thesauris haberet; tam auri quàm argenti pretium non parum auxit; ut sic pecuniæ suæ magnitudo cresceret. Deinde verò cum partim per tributa indicta, partim per feudorum annuos census, partim per eorum quæ in portibus inuehuntur vectigalia, partim per commissaria caduca, quantam maximam potuit pecuniæ summam in suas manus redegit, tum iterum nouam cudid monetam, multò minus puram sinceram, quàm priorem; adeò ut cum ad hunc minus adulteria esset; tamen quarta parte illa prioris bonitate deficeret, nihilominus postea

postea multò deprauatior facta. Iam verò vt priorem monetam probatam de singulorum manibus quoad poterat auferret, & in suas transferret; plus aliquantò in singulas uncias quàm vulgò eam æstimassent, ei daturum se obtulit, qui eam ad ærarium argenteam uè officinam attulisset. Soluit autem non modò magistratibus, ministris, militibus, sed etiam illis ipsis qui veterem monetam ei vendebant, noua illa *Henrici* minus proba moneta. Qua fraude effecit, vt à *fraus & dolus.* singulis, quibuscum ei pecuniarum negotium erat, non decimum, non quintum, sed quartum quemlibet denarium velut tributum nomine caperet. Cumque hic dolus bene ei succedere videretur, magis & magis pecuniam semper cõmiscuit & corripuit, donec impleset mensuram dierum suorum. Porro Spiritus Sanctus in sacra Scriptura præmonuit, eos qui hoc modo aliena bona expilant, nunquã posse fideles Christi ministros esse. Nam & Christus ait, *Qui iniquus est in modico hoc est in dispensandis huius sæculi bonis & in maiori, hoc est, in spiritualibus dispensandis iniquus est.* Et Isaias exclamat, *Argentum tuum versum est in scoriã, Principes tui infideles, socij furum.* Atque hæc Henrici fraus etiam ad solos schismatis *Isaiã. 1.* sui hæredes qui verbum etiam Dei adulterarunt, pertransit; vt postea declarabimus. Edoardo enim regnante, huic eidem pecuniæ ab *Henrici liberi hæretici patris sequuntur fraudes.* Henrico inductæ, media pars pretij subito edito ablata est; ita vt qui minas centum hodie haberet in pecunia numerata, postera die non nisi quinquaginta possideret.

Elizabetha verò deinde ad Regnum euecta, liam eiusdem partem mediam artificio no dissimili populo abstulit, nihilque valere amplius hanc patris sui adulteratam pecuniam sed vniuersam ad ærarium suum reduci, ita cudendam voluit: adeò vt populus totius patrij non semel iacturam fecerit.

An. 1545.

*Hospitalia
& Collegia
Henrico da-
ta.*

Porro cum hæc omnia atrocitatis furti- genera Henrici luxui non sufficerent, indicta ad octauum calendæ Decembris Comitij publicis, imposuit vniuersis auctoritate publica tam Decimam quam Quindecimam sibi solendam, ex omnibus censibus annuis totius Angliæ ex bonis verò mobilibus, duas integras Decimas. Eorundem etiam Comitiorum assensu auctoritate, (cum nemo ei resistere audent potestatem summam accepit, in Ptoctropis & Xenodochia; in omnia etiam Nosocomia Seminariorum & studiosorum Collegia; in omnibus denique Missarum fundationes, sacrasque oblationes, quas fideles vt sibi suisque defunctis ritu Christiano parentaretur fecissent aut fecerint: vt dum viueret, de his omnibus etiam rumque bonis, Basilicis ædificijs, ac annu- censibus pro suo arbitratu statueret ac disponeret; adeò, vt iam nihil ei superesse amplius in vniuerso Regno videretur, ex quo pecuniam constare posset, nisi aut viuentium caput aut morientium sepulturas vendere cogitaret.

*Mors Du-
cis Norfolkie
& filij.*

Atque hæc fuit vltima Henrici immanitatis quam opere tamen complere Deus non permisit, cum mors illum præueniret, ad quam quæ magis properare videretur, eò magis sæuim

atrox ingenium eius apparebat: adeò vt vix integro mense priusquam moreretur, Thomam Hauardum Norfolciæ Ducem senio ferè confectum, quo vsus fuerat non solum in omnibus bellis ac Reipublicæ negotijs, verum etiam ad diuortium suum nonnihil promouendum, & ad Rossensem Morumque iudicio condemnandos, iam omnibus peractis ex aula eiecit, perpetuisque carceribus adjudicauit. Filiũ verò eius maiorem natu Henricum, qui Surriæ Comes dicebatur, virum magnarum dotum præstantia singularem, securi percussit: magis ad hoc ab hæreticis inductus, qui viros Catholicos tam eximiæ potentiæ Henrici manu auferri volebant; quàm quòd illi quicquam in Henricum deliquerant.

Sed & in hoc iustum extitit & mirabile Dei iudicium, quòd tam iste, quàm omnes ferè alij, qui illicitis obsequijs nimium Henrico placere studuerant, ab ipso postea afflicti fuerint; vt verissima semper sit illa sententia, *Per que quis peccat per eadem castigatur*. Ecce enim hi duo Hauardi, qui Regis voluntati licet iniquissimæ, nunquam defuerunt, nunc summa ab eodem calamitate inuoluuntur. Filius etiã primogenitus eiusdem Comitis Surriæ, cui Thomæ nomẽ fuit, per Mariam deinde Reginam paternæ dignitati ac Principatui restitutus, ab Elizabetha postea, (quam & in religione mutanda non parum iuuerat,) capite plexus est, eiusque filius ac frater ab eadem etiamnum hodie carceribus tenentur; atque hæc est gratia ab Henrico Annæque Bolenz sobole, familiæ Norfolcienfi

*Iudicia Dei
in illos qui
Henrico ad-
haeserant.*

relata; ob interpositam operam, ad Henrici diuortium ab vxore serenissima Catharina promouendum.

Omnes male pereunt qui diuortium inuerant

Qua in re hoc omni animaduersione dignum est, quod nullus ferè in partem aliquam insigniorem in peccato illo habuit, diuinæ vtdictæ seueritatem euasit. Nam de familia nobilissima Norfolciensi iam vidimus; De progynie verò Suffolciensi vt fuerit delata, videtur postea.

De Volsæo Cardinale, causa prima mouente; De Anna Bolena causa finali & obiecta de Graio, Caræo, & Huttono Consiliarijs, De Thoma Georgioque Bolenis cooperantibus; Noresio, Bruertono, Vesto & Smetono adhibentibus & iuantibus; De Cromuelo denique instrumento principali, vt omnes ferè isti Henrico ipso extincti fuerint, hæc iam historia manifestum fecit. Solus Cranmerus Archiepiscopus Cantuariensis, qui perfidè sententiam diuortij interposuit, locumque fecit nouis impijs, diuina prouidentia Mariæ Catharinae reueruatus fuit, vt ab illa iustissimo iudicio hæreseos, quàm perduellionis legitime condemnatus, flammis traderetur. Hinc ergo discant mortales iustitiam colere, & principum voluntates, mandatis Dei non anteferre. Nunquam ad Henricum reuertetur oratio.

Iterum Henricus de reconciliatione cogitat.

Is cum iam grauiori ægitudine premeretur nec facilè speraret ex ea liberari se posse; videns qua cupiditate, vel quo potius furore vinculum vnitatis Ecclesiasticæ dissoluisset, cum Episcopis nonnullis priuatim agere cœpit, & ratione qua iterum Sedi Apostolicæ, ac pe-

eam reliquis gētibus Christianis cōciliari posset. Verū hic videre licet seueritatē Dei in eos qui aut prudētes ceciderūt, aut in peccatis suis altē obdormierūt. Præterea enim Henrici crudelitas fecit, vt nemo iam illi fidele consiliū dare, nemo sui pectoris sensa patefacere, nemo veritatem aperire auderet. Sciebatur enim multos neci datos esse, cū prius aut illi, aut Cromuelo, etiam iussi, licerē quōd sentiebant loquerentur. Itaque nunc quoque vnus ex E-

*Rom. 1.**Episcopi dissimulatio.*

Stephanus autem Gardinerus Vintoniensis Episcopus seorsim Regi suafisse dicitur, vt si fieri posset, ordinibus Regni conuocatis, rem tanti ponderis cum illis communicaret. Sin ad eam rem spatium temporis non daretur, saltem animi sui sententiam scripto prodiret, ibique conscientia suæ testimonium exponeret. Deum solo cordis voto contentum esse, quando res propter aliquod necessarium impedimentum expediri non posset. Sed cū is semel discessisset, aderat mox iagens parasitorum turba, qui veriti ne si obedientia Pontifici Romano redderetur, ipsi bonis Ecclesiasticis exciderent, Regi omninō persuadebant, ne scrupulū talē in animum irrepere pateretur. Et facile quidem à bono proposito reuocatur, qui non est in charitate fundatus & radicans. Ad nihil igitur aliud valuit hæc Henrici cum Epi-

*Gardineri consilium.**Parasitorū consilium.*

scopis de restituenda vnitae Ecclesiae orationem quam vt se haectenus retinente conscientia diuisum ab Ecclesia Romana fuisse; & ideo, dum agnitam veritatem oppugnaret, in Spiritum sanctum peccasse patefaceret.

Henrici munificencia in fine vita.

Ne nihil tamen boni in vniuersa vita fecisset videretur, neque iam moriens nullam sui memoriam apud pauperes relinqueret; voluit beneficium quoddam egregium, vt videbatur, in ciuitatem Londinensem conferre. Itaque tertio nonas Ianuarij, vigesimo nempe & quinta die ante mortem, iussit aperiri ac purgari Ecclesiam Fratrum sancti Francisci, quae post reuersionem monasterij ad eum vsque die clausa, omni que spurcicie oppleta remanserat. Iussitque Missam in ea celebrari, eamque Parochialem fieri; quo ipso die Episcopus de Chester Regis cleemosynarius, pro concilio ad populum; Regis pietatem ac munificenciam collaudauit, literasque protulit; quibus Maiestas in vsus pauperum perpetuos, praeterquam Ecclesiam Franciscanorum, iam Regis autoritate Parochialem factam, vna cum sancti Bartholomaei hospitali eidem annexo, annuisque censibus aureorum fere mille duabusque alijs Parochialibus Ecclesijs, sancti Nicolai & sancti Eduini, ciuitati Londinensi donabat; ea conditione, vt omnes istae tres Ecclesiae, in vnam illam quae Monachorum erat, coalescerent, eaque perpetuis deinde temporibus hac inscriptione notaretur; *Ecclesia Christi Henrico octauo Anglia Rege fundata.* Atque haec fuit illa insignis restitutio quam Henricus pro mille plus minus monasterijs dirutis, & pro

Ecclesia Christi Londinensis

decem millibus Ecclesiarum direptis ac dissipatis, mortis hora aduentante fecit. Vnam scilicet Ecclesiam parochialem erexit alienis ex bonis, nec eam absque duarum aliarum sublatione; hospitale quoque adiecit, quod suum non erat; atq; ita vitæ exitus reliquo vitæ curriculo respondit.

Henrici satisfactio.

Vt autem ingenium, studium & mores Henrici, paucis perstringamus; à bonis quidem literis nunquam alienus fuit, imò liberaliū artium Doctores fouit, & quibusdam Professoribus auxit stipendia. Episcopos (præter vnum Cranmerum Cantuariensem, qui ad hoc factus est, vt in diuortij negotio illius libidini subferuiret) & doctos nominauit & minimè malos, adeò vt pleriq; eorum postea tam Edouardo quàm Elizabetha regnante, ob Catholicæ fidei confessionem carceres & vincula subierint. Sacramentum Eucharistiæ summo semper in honore habuit. Itaque cum paulò ante mortem sub vnica specie (quod semper obseruauit) communicaturus, de cathedra in qua sedebat assurgeret, vt genibus in terram defixis Saluatoris nostri corpus adoraret. Zuingliani autem qui astabant, dicerent; posse maiestatem suam in hac imbecilli valetudine sedentem in cathedra Eucharistiæ percipere, illis respondit; si me non modò vsque ad terram deijcerem, sed & sub ipsam terram submitterem, ne sic quidè satis honoris huic sanctissimo Sacramento mihi viderer delaturus; Denique nulla ferè in re à fide Catholica discessit, præterquam libidinis & luxuriæ causa.

Henrici mores & studia

Literarum amicus.

Reuerentia in Eucharistia.

Penitus

Cur schismaticus factus.

penitus enim à carne sua victus & superatus ob repudium Catharinæ non permissum, Pontificiam potestatem abiecit: Monasteria etiam euertit; partim quod Monachi religiosi Partes tres maximè omnium repudio eius aduersantur; partim quod bonis Ecclesiasticis inhians quò suppeteret, vnde sumptus effusiores in pulas, meretrices, & insanas substructiones faceret.

Ingenium.

Nec ingenij acumen, nec iudicij grauitas ei deerat, si quando alicuius negotij seriatim investigationi seipsum dedisset, maximè horum matutinis. Nam in prandio vt inebriaretur

Ebrietas.

perisimè ei contigit: id quod lenones, adulatores, atque hæretici (quibus aulam atque cubiculum eius Anna Bolena, & alia tam

Parasitorum obseruationes.

maiores quam concubinae repleuerant) cum aduertissent; nihil ei præterquam pomediano tempore, aut suggerebant in aliorum pernitiem aut in suam rem commendabant. alij quidem obseruabant momenta in quibus alium copiosius exornauerat, quod tunc liberalior solito esset: alij dum alea luderent sponte damnum & fraudem ab illo inferri se patiebantur; vt cum viderent illum ob victoriam omnibus lætitijs perfusum, illi vicissim se omnia sua iam perdidisse subinferentes, vel innocentis alicuius bona, vel plumbum quod Monasterium aliquod tegeretur, vel alicuius Ecclesie campanas, vel simile quippiam maximi pretij emendicarent. Alius etiam ob pocellum egregiè affatum (quo genere cibi libertissimè velcebatur) alius ob Exedram regiam

Henrici leuitas.

commodiori ab igne distantia dextrè locatam, alius denique quòd in lusu alexæ elegantius se ac facetiùs gereret, non beneficio solùm, sed etiam honore auctus dicitur.

Mariam Catharinæ filiam honori suo restituit; vt nimirum, Edouardo filio in administrando Regno proximè succedere, atque Elizabethæ omninò præferretur: vnde certissimò constat, eum Catharinam mala mente ac fide repudiasse, tantùm libidinis causa, vt Anna Bolena potiretur; in quo peccati genere, tam effrænatus ac sui impotens semper extitit, (maximè ætate iam in senium vergente) vt mulieres paucas viderit pulchriores, quas non concupierit; & paucissimas concupierit, quas non violauerit. Et cum in iuuentute pulcherrima esset corporis habitudine, per ventris tamen insatiabilem curam & expletionem, eò deformitatis excreuit, vt vix ostia ingredi nullas autem scalas posset ascendere.

Vixit annos quinquaginta sex, quorum decem & octo cælebs transegit; viginti ferè & sex non nisi cum Catharina; duodecim verò reliquis, vxores expertus est sex, quarum duas securi percussit, tertiam ad partus commoditatem laxandam, (ex quo & mortua est) curauit: duas repudiavit, & sextam superstitem reliquit, quam animo tamen ad cædem si vixisset, destinauerat; mirabile est dictu, in quãtas animi vitæque perturbationes inciderit: postquam enim è recto Christianæ vitæ tramite egressus, voluptatibus carnis ac peccatis se

*Maria ab
Henrico hono-
ri restituta.*

*Henrici ef-
frenata libi-
do.*

*Henrici ætas
& vxores.*

ina.

Tria Henrici vitia maxima.

Varia hominum genera ab Henrico occisorum

Henrici amici in maximo periculo.

implicabat, nunquam sibi aut alijs gratum
 nunquam aut mente serenus, aut conscientia
 securus videbatur: præceptis ferebatur in om-
 nes vitiorum gurgites, tribus tamen maximis
 præ cæteris obruebatur, libidinis, auaritiæ
 crudelitatis, quorum priora duo, vt ex ijs quæ
 proximè diximus, constare possunt; ita tertium
 ex hoc vno, quòd cum Henricus toto regno
 quo sui regni tempore paucissimos è plebe, et
 vniuersa nobilitate duos tantùm sustulisset,
 Edmundum de la Pola, Suffolciæ comitem, &
 Edouardum Buchingamiæ ducem: & priores
 quidem ex patris morientis præscripto, à quo
 de seditionibus condemnatus fuerat: postea
 orem verò, ex Cardinalis Volsæi qui Buchingamium
 oderat, instigatione; post interpositum
 diuortium cum vxore legitima & diffinitum
 cum Ecclesia, vix explicari potest quantum
 stragem nobilitatis suorumque ciuium edidit,
 paucis illis annis quibus superuixit: ex
 publicis numerantur Regina, aut quatuor ad exitium
 perductæ, Heroldus, Cardinales item duo, tertiusque
 ab eodem morti condemnatus: Duces, Marchiones,
 Comites, Comitumque filij, duodecim: Barones
 Equitesque aurati decem & octo; Abbates
 Priores Coenobiorum tredecim; Monachi
 Presbyteri ac Celigiosi septuaginta septem, et
 reliqua nobilitate ac plebe ferè innumeri. In
 etiam annotabat Cardinalis Polus; quòd qui
 intimi erant Henrico, & in amicitia eius præcipui,
 ij proximi semper erant periculis; vt etiam
 Volsæo, Comptono, Noresio, Bolenis, Cromwello

uelo
 euag
 Cal
 nati
 dra
 Lut
 Fran
 Fuit
 eum
 pibu
 lum
 riar
 stem
 ram
 lisse
 Iaco
 ius
 nata
 qua
 tur
 stitu
 ime
 nur
 liqu
 tur
 ipso
 na
 uer
 gni
 tam
 ere
 ann
 eum

uelo, Hauardis, alijsque plurimis manifestū euadit.

Mortuus est Henricus Londini ad quintum Calendas Februarij, Anno Dominicæ incarnationis Millesimo, quingentesimo, quadragesimo sexto; quo etiā in tempore moritur Lutherus in Germania; & ad duos inde menses Franciscus Galliarum Rex Christianissimus. Fuit Henrici Mors tum Anglis grata, qui eum iam oderant, tum externis etiam principibus utilis, maximè Carolo Cæsari; qui bellum Germanicum ingressus, ex insigni victoriarum suarum frequentia, certissimum hostem habiturus fuisset illum, qui tam prosperam eius fortunam æquo animo nunquam tulisset. Scotiæ etiam per commodè accidit, quæ Iacobo Rege quinto paulò ante orbata; iam eius filix Mariæ, quatuor tantummodo annos natæ parebat. Gallis præterea res erat iucunda, quia maior nouo ipsorum Regi Henrico datur commoditas, sui Regni principia benè constituendi. Paulo tertio denique Pontifici maximo Italiæque principibus, Henrici mortis nuncium longè erat lætissimum, quia iam aliquid melius sperari posse de Anglia videbatur; Maximè verò omnium Patres illi, qui hoc ipso anno Pontificis ac Reipublicæ Christianæ nomine, Concilium Tridentinum inchoauerant, (in quibus erat etiam cum summa dignitate Cardinalis Polus) audita eo tempore tam Henrici quàm Lutheri morte, in spè magnā erecti sunt, meliora tēpora secutura; in qua etiā anno sequente vehementer fuerunt confirmati cum post vniuersā Germaniā à Carolo domitam

*Henrici
mors omni-
bus grata.*

*Concilium
Tridentinū
inchoatum.*

An. 1547.

mitam, in Augustanis Comitibus, Calendis Septembris Initis omnes Germanicæ Principum nemine excepto, Concilij Tridentini se decretis submitterent; quo etiam tempore Polus agitationem inijt de exhortatione quadam, Edouardum Henrici filium Regem Angliæ scribenda, de qua postea erit dicendi locus. Nunc absoluemus quæ restant de patre.

Modus Henrici mortis.

Decumbente Henrico & morbo ingravescente, cum de instanti mortis articulo ab amicis admoneretur; pateram vini albi poposcit, atque ad vnum e suis conuersus, omnia (inquit) perdidimus; inter mortuis deinde vocibus monachorum nomen aliquoties inuocasse dicitur; atque ita expirasse, Regnavit annis triginta septem, mensibus novem, diebus sex, quorum ferè viginti vnum in pace catholica, quinque sequentes in maxima liti fluctuatione, duodecim postremos in apostata schismate transegit. Cum tres eius liberi

Henrici sepulchrum.

ordine regnaverint, tamen nullus eorum memoriam patris aliquo monumento conestavit. Maria quidem cupiebat id facere nisi quod religione impediabatur; ne Catholicæ, Schismatici nomen posteris commenderet. Edouardus autem & Elizabetha, quibus Henrici defectio & schisma probatum fuerat, omnem sensum humanitatis, in hoc officio negligere prætermittendo, exuisse viderentur; nisi quod manifesta Dei vindicta sit, ut qui sanctorum cineres dissipavit; & tam eximios martyrum sepulchra diripuit, ipse omnino honore sepulchri careat.

Admo

Admonuerat quidem Henricum adhuc viuentem ac indies in peccata maiora proruentem Reginaldus Polus de sepulchro, ex illis *Poli admonitio ad Henricum de sepulchro.* Esai. 14. *qui dixerat, Exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, &c. cui responsum fuit, omnes Reges gentium, vniuersi dormierunt in gloria, vir in domo sua; tu autem proiectus es è sepulchro tuo quasi stirps inutilis, pollutus cum his qui descenderunt ad fundamenta lacu; quasi cadauer putridum non habebis consortium, neque cum eis eris in sepultura; tu enim terram tuam disperdidisti, tu populum tuum occidisti.*

Admonuerat etiam eum de sepulchri inscriptione; nominatim verò, de Sardanapali epithaphio, quod Aristotelis iudicio, boui magis *Sardanapali Epithaphiū.* quam homini congruebat *hæc habui, quæ exaturata libido hausit.* dixeratque, bene cum Henrico actum fore, si nihil ignominiosius illius sepulchro inscriberetur: tot enim stupra, adulteria & incestus, tot homicidia, rapinas ac sacrilegia; quot etiam tum Henricus perpetrauerat, tam, breui sententia comprehendere non posse. Si tamen quis vellent vnica inscriptione probrosissima omnium eius scelerum ac iniquitatum quasi summam quandam simul complecti; nihil esse tam efficax aut idoneum, (considerata Henrici vita,) quam si sepulchro eius insculperetur titulus ille, quo ipse in vita tantoperè delectatus est, *Supremum Ecclesie Anglicanae in terris caput.* hæc Polus.

Non longè ante mortem, cum propter im-

○

plica;

*Henrici po-
testas dispo-
nendi succes-
soribus.*

plicatissimas tot vxorum rationes, ac flexibile
ipius Henrici circa proprios liberos volun-
tem, variaque sororum eius, in Scotia, Gallia
& Anglia matrimonia, regnandi successio-
parum dubia redderetur; regni ordines Hen-
rico permiserunt, vt ipse adhibitis in consi-
um viris prudentibus staueret, quid cuique
ea re iuris ac rationis esset, seque ratum ac
mum habituros quicquid ipse testamento
ultimo obsignato præscripsisset.

*Henrici te-
stamentum
eiusque capita*

1

Condidit itaque testamentum amplis-
imum, & in eo statuit, vt Edouardus filius
Iana Seimera, nouem annos natus, primas
nium regnandi vices acciperet; secundas,
ria ex Catharina filia; tertias, Elizabetha
Anna Bolena; postea his deficientibus, ad
transiret successio, ad quos iure communi
tineret.

2

Deinde impuberi filio sedecim cōstituit Tu-
res & Curatores pari potestate, eosque magna
parte Catholicos, velut Aristocrata quædam
monarchiam temperans. Demum, valde ma-
davit, vt filius in fide Catholica educaretur
excepto Primatus Ecclesiastici titulo, quem
reliquit, & vt regnum ab hæresibus purgatum
teneretur.

3

4

Sed vt in hoc etiam iustissima Dei iudicia
manifesta fierent, æquum non fuit vt Henrici
voluntas à suis adimpleretur; qui tot homi-
num voluntates, tam infinita testamenta, eue-
ris monasterijs, templis, aris & sanctorum
pulchris, violauerat.

*Iuxta Dei
iudicia.*

Itaque nondum planè expirauerat Henrici

cus, cum nonnulli qui potentia præualebant, testamentum aliud supposuerunt, & Henrici nomine obsignarunt: quo licet pro tempore Henrici liberos à regni successione non excluderent; post eos tamen omnem successionis legitimæ ordinem peruerterunt. Margarita enim Henrici septimi filia maior natu, quæ Iacobo Scotorum regi nupta fuerat, & ad quam post Henrici Octavi liberos legibus Angliæ iul regni pertinebat, prætermiffa; Mariæ secundo genitæ eiusdem Henrici Septimi filix (quæ primum Ludouico Galliarum Regi postea Carolo Brandono Suffolciæ Duci nupserat) eiusque soboli legitimam regnandi successionem assignarunt; eo, sine dubio, consilio, prout postea rei euentus docuit, vt extincto Edouardo, qui tunc regnum erat initurus, aliquis ex familia Suffolciensi, exclusis Henrici filiabus, ad regni gubernacula substitueretur.

Henrici testamentum violatur.

Dua Henrici sorores.

Deinde nonnullis ex sedecim illis tutoribus quos Henricus nominauerat, eò quod Catholici essent, vel exclusis, vel territis, vel in custodiam etiam traditis; reliqui vnum tantum gubernatorem hæreticum, qui Protector diceretur, Regi regnoque præfecerunt: qui Regis nomine, arbitrato suo omnia moderaretur.

Protector electus.

Postremò, Regem ipsum hæreticis Præceptoribus corrupendum tradiderunt, Henrici leges abrogarunt, nouas cuderunt, fidem Catholicam paulatim exterminarunt, & Zuinglianam hæresim

hæresim (quam quòd Dominici corporis
gnitatem impugnaret Henricus omnium
ctorum maximè oderat) loco eius introdu-
runt. Atque hoc modo Deus Optimus Ma-
müs, qui reddet vnicuique secundum op-
sua, variam multiplicemque Henrici per-
fidiam, perfidia ac proditione
suorum castigavit.

(:)

LIBRI PRIMI FINIS.

